

İKTİSAT DERGİSİ

AYLIK DERGİ

Eylül-Aralık

226-229

150 TL.

I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organıdır

Sahibi
I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Şeref Özgencil

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Toktamış Ateş

Açık oturum ve görüşmeler
Eren Görmüş

Fotoğraf
Ali Öz

Banka Hesap No:
İş Bankası/Beyoğlu Şb. 4678
Akbank / Taksim Şub. 4700

REKLAM TARİFESİ
Arka Kapak 50 bin TL.
Kapak içleri 40 bin TL.
İç sayfalar (tam) 25 bin TL.

YÖNETİM YERİ
Cumhuriyet Cad. No: 27/6
Taksim - İstanbul
Tel: 50 50 34 - 50 16 42

Dergideki yazılar kaynak
gösterilerek yayınlanabilir.

BASILDIĞI YER
Baysan A.Ş. 526 83 85

İÇİNDEKİLER

- **Almanya Macerası/3**
 - **1983 yılının üçüncü üç ayında Türkiye Ekonomisi/4**
 - **Yurt dışında çalışanlar ne diyor?/9**
 - **1984 Bütçesi/6**
 - **Görüşme/12**
 - **Açık oturum: Almanya'daki işçilerimiz ve büyüyen sorunları/14**
 - **Yurtdışına işgücü akımı ve yarattığı bazı sosyal sorunlar/22**
 - **İşgücü göçü/24**
 - **Küçük işletmelerin büyük sorunları/27**
 - **Beslenme ekonomisinde bakkal-süpermarket olgusu/29**
 - **Uçak Sanayi ve Türkiye/30**
 - **Kültür, sanat ve estetik haberleşmenin önemi üzerine/34**
 - **Kitap tanıtımı/38**
- Türk işçileriyle ilgili Almanya'da iki yeni yayın**
Daha sesimizi duyurmadık
Gelişme stratejileri ve gelişme ideolojileri
Dünya ekonomisinde bunalım.

GÖREVİ DEVREDERKEN

1973 yılından bu yana yönetim kurulunda ve zaman içinde de dergimizin yazı işleri müdürlüğünde görev aldım. 1979'dan beri de İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin Genel Başkanı olmam nedeniyle, İktisat Dergisi'nin sahipliğini üstlenmiş bulunuyordum. Cemiyetimiz ve Camiamız için bu görevin gerektirdiği sorumluluğu bilerek çalışmalarımızı sürdürdük. Zaman zaman zor dönemler geçirdik. Gerek Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, gerekse parasal sorunlarımız çalışmalarımızı aksattı. 229. sayıya ulaşan dergimiz bazen geç bazen iki sayıda bir elinize geçti ama hep size ulaştı. Bizi yüreklendiren olumlu ve olumsuz eleştirilerinizle bir şeyler yapmaya çalıştık. En iyisini yaptık demiyorum ama üyelerimize, üye olmayan İktisatlılara ve dergiye ilgilenenlere iyi bir dergi sunmaya gayret ettik.

İşlerimin yoğunluğu nedeniyle Cemiyet Başkanlığı ve Yönetim Kurulundan ayrılmış bulunuyorum. Ancak Cemiyetimiz ve dergimiz için, görevi devralan arkadaşlara her zaman katkı ve yardımlarım sürecektir.

Saygılarımla.

Şeref Özgencil

ALMANYA MACERASI

Dergimizin bu sayısı Almanya'daki işçilerimize ve bunların sorunları çerçevesinde Türkiye-Federal Almanya ilişkilerine ayrıldı. Bunun bilinçli bir çaba sonucu olduğunu söylememiz mümkün değil. Biraz kendiliğinden, kimi taslantıların sonucu oldu; ama iyi oldu...

Almanya macerası, 1960'larda başladı. Daha sonra Avrupa'nın diğer ülkeleri de sıraya girdiler. İşgücü açığı olan gelişmiş ekonomiler, çoğu kez niteliksiz de olsa, verimli ve zorluklara karşı dayanıklı emek gücünü resmî kanallardan ithal etmeye başladılar. Ancak her iki tarafın da dikkatinden kaçan birer husus vardı.

Bizim dikkatimizden kaçan, Almanya'nın bu işçilere verdiği "Gastarbeiter-konuk işçi" adıydı. Bu talebin aynen konukluk gibi geçici olduğunu ve sonunda herkesin kendi evine dönmek zorunda kalacağını göremedik. Almanya'nın dikkatinden kaçan ise, bir federe iç işleri bakanının dile getirdiği gibi, "salt işgücü ithal etmek isterken, karşılığında insanların çıkmasıydı." Gerçekten işgücü açığı matematiksel, soyut bir kavramdı. Gelenler ise sorunlarıyla, umudlarıyla, eziklikleriyle, hırslarıyla, dahası çoluk-çocuklarıyla insanlardı.

Almanya'ya ilk gidenler çoğu kez büyük kentlerin iş bulamamış, ya da işleriyle tatmin olmayan "delikanlı" insanlardı. İçinde yer aldıkları toplumla kısa sürede uyum sağlayabilecek yapıdaydılar. Zaten koşullar çok fazla yabancılık duyacakları koşullar değildi. Ancak daha sonra "resmî ithalat" başladı. Almanların en yapmak istemedikleri işleri gördürmek üzere; çöpçülük için, hamallık için, madencilik için, hastabakıcılık için adam götürülmeye başlandı. Almanya'dan gelen heyetler karşısında çınlıplak soyulan, ağızları açılarak dişleri kontrol edilen, dışkıları incelenen insanlardı bunlar. Ve yaşamında Türkiye'nin büyük kentlerinde üç gün yaşamamış insanlar; tren istasyonlarında, havaalanlarında sürü güder gibi vasıtalarla konularak 20. Yüzyıl uygarlığının göbeğine salıverildiler. (Bunları büyük acı duyarak gözlemiş biri olarak yazıyorum.)

İçinde yaşamak zorunda kalacakları topluma uymaları konusunda en ufak bir çaba, ya da hazırlamayı ne Türkiye yaptı, ne Almanya. Gittikleri yerlerde adacıklar biçiminde ufak koloniler oluşturdular. Berlin'in, Münih'in, Duisburg'un ortasında Denizliyi, Konya'yı, Yozgat'ı, Kırşehir'i kurdular. Kendilerini hor gören, aşağılayan insanlara tepki olarak din ve milliyetlerine daha sıkı bir biçimde sarıldılar. İçinde yaşadıkları toplumla uyumsuzlukları kemikleşmeye başladı.

Zaman içinde bunların çocukları büyümeye başladı. Almanların "üçüncü kuşak" dedikleri çocuklar. Bunlar ne Türkçe biliyorlardı, ne Almanca. Ne orada yaşayabiliyorlardı, ne burada. İşte o zaman paçalar tutuştu. Aslında Almanya'nın Türk işçilerini kesin dönüş zorlamasının nedeni kesinlikle bugünkü ekonomik buhran, ya da Almanya'daki işsizlik değildir. Almanya'nın korkusu, 3. Kuşaktır. Bunların yarınlarıdır.

Türkiye son derece kötü kullandığı "işçi dövizi" hatırına ve uğruna bu macerada çok sessiz kaldı. Zaten başka türlü davranacak gücü de yoktu, olanağı da.

Simdi deniz tükendi. Ama acaba sorun nasıl çözülecek? Sanıyorum bunu kimse bilmiyor. Dergimizin bu sayısında okuyacaklarınız da bir çözüm getirme savında elbette değil. Umarız "İhtilaf-ı rey'i ümmetten, asar-ı rahmet" doğsun.

1983 YILININ ÜÇÜNCÜ ÜÇ AYINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof. Demir Demirgil
Boğaziçi Üniversitesi

1983 yılının ilk dokuz aylık dönemine ait çeşitli ekonomik göstergeler ekonominin büyüme-ye devam ettiğini ancak artış hızlarında belirgin gerilemeler olduğunu göstermektedir.

Tarımda ve madencilikte üretim gerilemeleri olmuştur. Bu gerilemelerin ihracatı ve iş tüketimi olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

İşçi gelirlerinde ve dolayısıyla dış âlem net faktör gelirlerinde yüzde 20 civarında gerilemeler meydana gelmiştir. Bu eğilimin değişeceğine dair herhangi bir işaret mevcut değildir. Dövizin resmi fiyatı ile paralel piyasadaki fiyatı arasındaki farkın işçi dövizlerinin azalmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Döviz tevdiat hesaplarındaki artış da bir kısım işçi dövizlerinin buraya kaymasına yol açmıştır.

Devlet İstatistik Enstitüsünün 1983 yılının ilk yarısını ait bilgilere dayanarak sektörler itibarıyla cari ve sabit fiyatlarla hazırladığı ikinci geçici milli gelir tahminine göre 1983 yılında GSMH'de cari fiyatlarla % 28,8, sabit fiyatlarla % 3,2 oranlarında büyüme beklenmektedir. Milli gelirin sektörel gelişmele-

ri tarım kesiminde % 1,8'lik, madencilik kesiminde % 1,5'lik ve dış âlem net faktör gelirlerinde % 18,4'lük mutlak gerilemeler göstermektedir. İnşaat sanayiinin gelişme hızı % 0,5'ten, % 0,4'e, mali müesseselerin % 1,6'dan % 0,3'e, serbest meslek ve hizmetler % 4,9'dan % 3,1'e ve devlet hizmetleri % 5,4'ten % 4,2'ye gerilemiştir. Gelişme hızları artış gösteren üç sektör sanayi, toptan ve perakende ticaret ve ulaştırma olmuştur. İmalat sanayiinin gelişme hızı % 6,4'ten % 7,7'ye yükselirken, toptan ve perakende ticaretinin de % 5'ten % 5,7'ye ve ulaştırmanın % 1,9'dan % 2,5'e yükselmiştir.

Tarım sektöründeki bu gerileme 1984 yılını daha olumsuz olarak etkileyecek büyüklüktedir. Tarım ve sanayi karşılıklı mübadelede bulunan ilgili sektör olarak kabul edersek 1984 yılında sanayi ürünleri talebinin olumsuz etkileneyeceği anlaşılmaktadır. İhracat üzerindeki etki de olumsuz olacaktır. Toplam arzın bu şekilde nisbi olarak gerilemesi tarımsal ürün fiyatlarının, özellikle arz açığı gösterenlerin yükselmesine yol açacaktır.

İşsizlik sorunu ciddiyetini muhafaza etmektedir. Ekonomideki emek fazlası artmaya devam etmektedir. İş ve işçi Bulma Kurumuna kayıtlı işsizlerin sayısı 1983 yılının ilk yarısında % 25,3 oranında artarak 535.806 ya yükselmiştir.

Buna mukabil işyerlerinin işgücü talebinde % 4,5 oranında ve işe yerleştirilenlerin sayısında % 5'lik artış olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Sanayi Odasının yapmış olduğu ve 756 özel işyerini kapsayan bir inceleme istihdam artışının 1983 yılının ikinci üç ayında, birinci üç aya kıyasla yüzde 9,3'lük artış olduğunu göstermektedir.

İşe yerleştirilenler tarımla tarım dışı arasında eşit bölünmüş bulunmaktadır. Kamu kesiminde işe yerleştirilenlerin sayısında % 12,5 oranında bir artış olduğu büyük bir kısmının erkek işçi olduğu anlaşılmaktadır. Özel kesimde ise daha çok kadın işçi işe yerleştirilmiştir.

İmalat sanayiinde kapasite kullanımı artmaya devam etmektedir. 1982 yılında % 56,7-% 59,1 oranında seyretmiş olan kapasite kullanımı 1983 yılının ilk üç ayında % 60,1'e ve ikinci üç ayında % 60,2'ye yükselmiştir. Tartışız olarak ifade edilen bu kapasite kullanımı tartılı olarak % 69,8'e tekabül etmektedir. Kapasite kullanımının düşük olmasının başlıca nedeni dış ve daha fazla iç talep kıfayetsizliğidir. Kapasite kullanımının düşük tutulmasına rağmen satışlar üretimden daha düşük düzeyde seyrettiği için stoklar 1983 yılının birinci üç ayında üretimin % 7'si, ikinci üç ayında ise % 5'i kadar artmıştır.

Talep ve satış yetersizliğine rağmen sanayi ürünleri fiyatları

Haziran 1982-Haziran 1983 arasındaki yıllık artışı % 36.8 olmuştur. En yüksek artış % 47.1 ile kimya, lâstik, plastik ve petrol ürünlerinde en düşük artış % 28.3 ile gıda ve içkilerde olmuştur. Piyasa ilginç gelişmeler göstermeye devam etmektedir. Yeni siparişlerin aynı kalacağını hatta azalacağını bekleyen özel teşebbüs bir taraftan üretim kapasitesini düşük tutarken diğer taraftan satış fiyatlarını artırmaya devam etmektedir.

Genel olarak sanayi ürünlerinin üretimi olumlu gelişme gösterirken bazı mallarda önemli gerilemeler yer almıştır. İnşaat sektöründeki duraklama çimento üretimini olumsuz şekilde etkilemiştir. 1983 yılının altı aylık çimento üretimi 1982 yılının eş dönemine kıyasla % 20.5 daha düşüktür. Blister bakırda gerileme % 49.4, sülfürik asitte % 9.2 olmuştur, bazı derhir ürünlerinde de gerileme olmuştur. Köşebentler % 5.9 oranında, profiller % 24.2 oranında gerilemiştir. Normal benzin, gazyağı, fuel oil, ve ham petrol üretimi gerilemiştir.

İhracatın artış hızı 1982'de % 22.2'den 1983 yılının ilk yarısında % 5.3'e gerilemiş bulunmaktadır. İhracat artış hızındaki gerileme 1982 yılında olduğu gibi tarım ürünleri ihracatının gerilemesinden kaynaklanmaktadır. 1983 yılının ilk yarısında tarım ürünleri ihracatı % 15.8 oranında gerilemiştir. Buna mukabil sanayi ürünleri ihracatı % 19 oranında bir artış göstermiştir. Ana tarım ihraç ürünlerinin büyük bir kısmında gerileme olmuştur.

Fındık, tütün, pamuk, kuru üzüm, kuru incir ihracatında gerileme olurken, zeytinyağı ve buğday ihracatında artış olmuştur. İhracatın % 5.3 oranında artmasına mukabil ithalat % 5.4 oranında ve dış ticaret açığı da % 5.5 oranında artmıştır.

İhracatın ülkelere göre dağılımı önemli değişiklikler göstermiştir. Ortak Pazar ülkelerine yapılan ihracat % 35.9 oranında artarken, diğer OECD ülkelerine yapılan ihracat % 10.4 oranında, İslâm ülkelerine % 3.4 oranında, diğer İslâm ülkelerine % 8.1 oranında ve diğer ülkelere % 19.8 oranında gerileme göstermiştir.

İthalatımızın ülkelere dağılımında çok büyük sapmalar görülmüştür. Irak ve Suudi Arabistan'dan yapılan ithalatta hafif bir gerileme, İran'dan yapılan ithalatta bir artış olduğu anlaşılmaktadır.

İhracatı oluşturan üç ana grubun farklı değişme oranları ihracatın bileşimini büyük çapta etkilemiştir. 1983 yılının ilk yarısında tarım ürünlerinin payı 1982 yılının eş dönemine kıyasla % 39'dan % 31'e gerilerken, madencilik ürünleri % 3'te sabit kalmış, sanayi ürünlerinin payı % 58'den % 66'ya yükselmiştir.

İhracatın ithalatı karşılama oranı % 60 olmuştur.

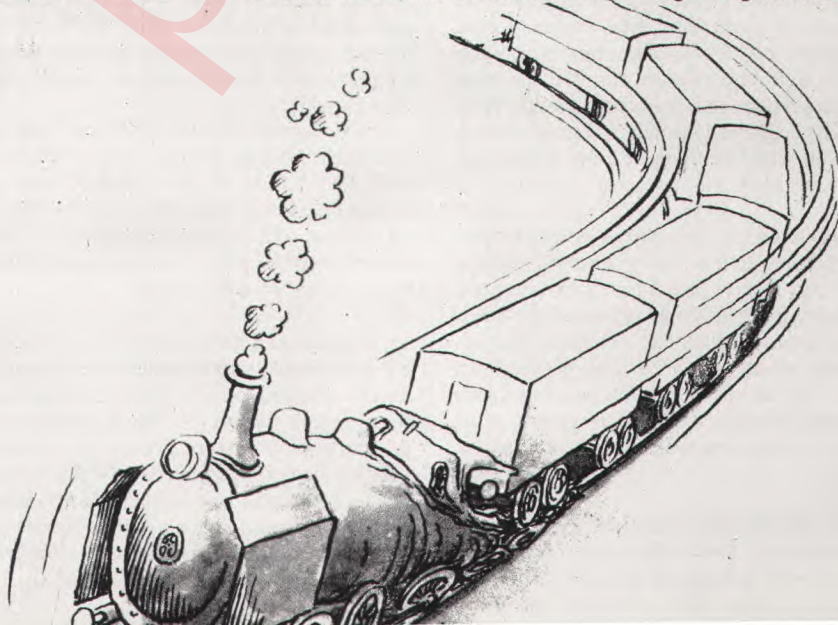
Fiyat artış hızları beklenenden daha yüksek olmaya devam etmektedir. Temmuz 1982'ye göre Temmuz 1983'de toptan eşya fiyatları % 30.2, tüketici fiyat endeksleri Ankara, İstanbul ve İzmir için sırasıyla % 25.4, % 26.6 ve % 27

olmuştur. Temmuz sonu itibariyle yıllık ortalama artış toptan eşya fiyatları için % 24.9, tüketici fiyat endeksleri için % 24.4 (Ankara), % 27.5 (İstanbul), % 26.5 (İzmir) olmuştur.

Merkez Bankası sıkı para politikasından ayrılmamaya itina göstermektedir. 2 Eylül 1983 itibariyle tedavüldeki banknotların 12 aylık artış oranı % 17.8 gibi enflasyon oranının altında belirlenmiştir. Kredi stoku Haziran sonu itibariyle yıllık artış oranı % 24.2 olmuştur. Mevduat bankaları kredileri % 27.7 artarken, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 33.1 oranında Merkez Bankası dolaysız kredileri ise ancak % 7.6 oranında artırılmıştır. Enflasyon oranı kredi stokunun artış oranından yüksek olduğu için kredi hacminin yetersizliğinin devam ettiğini iddia etmek mümkün.

Mevduatın artış oranı gerilemekle beraber yüksek olmakta devam etmektedir. Haziran sonu itibariyle yıllık artış hızları vadesiz ticari mevduat için % 49.2, vadesiz tasarruf mevduatı için % 90.6, vadeli tasarruf mevduatı için % 64.6 olmuştur. Mevduat sertifikaları ise azalmaya devam etmektedir.

1983 yılının ilk dokuz aylık dönemine ait çeşitli ekonomik göstergeler, ekonominin daha düşük hızla da olsa, büyümeye devam ettiğini, enflasyonu kontrol altına almanın mümkün olmadığı, işçi dövizlerinin gerilemeye devam ettiğini diğer bazı sahalarda ise belirgin bazı yavaşlamalar olduğunu göstermektedir.

1984 BÜTÇESİ

Doç. Dr. Burhan Şenatalar

İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi

Türkiye ekonomisi 1970'lerin sonunda girdiği bunalımdan yoğun ekonomik ve politik önlemlere karşı çıkmadı. 1980 sonrası politikalar özellikle fiyat artışları ve dışsatım alanlarında etkili oldu. Ancak, 1983'teki gelişmeler bu alanlarda bile olumsuz. 1983 için fiyat artışları % 20 olarak öngörülmüşken, şimdi % 35'e ulaşması bekleniyor. Dışsatımın artış hızı da 1983'te 1982'deki düzeyin hayli altında. Büyüme hızında da benzer bir gerileme söz konusu. Gelir dağılımı, işsizlik gibi konularda ciddi bir düzelme zaten söz konusu olmamıştı.

1980 sonrasında ilk bakışta en yoğun biçimde müdahale edilen alanlardan biri de vergiler idi. Ne var ki, çıkartılan çok sayıdaki vergi yasasına ve onları izleyen sayısız değişikliğe karşın, devletin finansman (gelir yetersizliği) sorunu çözülemedi. Bu sorun çözülemediği gibi, vergi sistemi zorunlu tasarrufları artırıcı bir nitelik de kazanamadı. Vergi değişikliklerinin gelir dağılımını çalışan kesimler yararına değiştirdiği iddiası ise gerçeğe hiç uymuyor, çünkü vergi indirimi ile bir gelir artışı sağlanan dönemde, katsayı artırılmayarak ve dondurulan toplu sözleşme düzeni yerine çok yetersiz ücret artışları verilerek bir sınırlama yapıldı.

Bu çerçevede 1984 bütçesi ile ilgili olarak vurgulanması gerekli ilk nokta şu: Devlet gelirlerinin yetersizliği sorunu ciddiyetini koruyor. Vergi sistemi yeterli bir esneklik taşıyor ve yıldan yıla anlamlı bir gelir artışı sağlamaktan uzak. Dolayısıyla gereksinmeler karşısında yetersiz kalıyor. Gereksinmeler, sözcüğü soyut ya da belirsiz gözükebilir, buradaki anlamı somut ve belirli. Örneğin başlanmış kamu yatırımlarının bitirilmesi, örneğin memurların gerçek gelirlerinin artması, örneğin topluma daha fazla eğitim ve sağlık hizmeti götürülmesi.

Devlet gelirlerinin yetersizliği nedeniyle 1983 bütçesi önemli bir açlıkla kapanıyor. 1984 bütçesinde ise umulan vergi gelirleri 1983 tahsilat tahminine göre % 23,2 daha yüksek, aynı yıl için öngörülen fiyat artış hızı ise % 25.

Önemli bir gelir esnekliğine sahip olması gereken gelir vergisinde bile artış oranı sadece % 26,4. Yeni mali yılda en önemli artışlar "vergi dışı normal gelirler"den ve "özel gelirler ve fonlar"dan bekleniyor. Bu verilerin ışığında, 1984 bütçesinin gelir tahminlerinin de 1983'ünkiler gibi iyimser olduğunu söylemek gerekli.

Gerçek vergi gelirlerinin son yıllardaki gelişimi devlet gelirlerinin yetersizliğini çok açık olarak sergiliyor. Vergi gelirlerinin gerçek düzeyi 1980'de 1978 ve 1979'un oldukça altındaydı. Vergi önlemlerinin etkisiyle 1981 ve 1982'de artış sağlandı. 1983'te ise umulan gelir sağlansa bile, vergilerin gerçek tutarı 1981 ve 1982'nin altına düşecek. Hatta 1984'teki vergi gelirlerinin gerçek tutarı 1978'dekinin bile altında olacak. Bir ekonomide 6 yıllık bir dönemde vergi gelirleri reel olarak artmıyorsa, hatta % 5'e yakın geriliyorsa ve bu bir sürü vergi önleminin sona ermesiyle gerçekleşiyorsa, orada devlet gelirleri ile ilgili önemli bir sorun olduğu çok açıktır.

Gelir sınırını ortaya koyan bir başka gösterge de vergi yükündeki (vergi gelirleri/gayri safi milli hasıla) düşme. 1977 ve 1978'de % 19'u aşan bu oran 1980'de % 16,9'a düşmüştü. Vergi önlemlerinin etkisiyle 1981'de % 18,2'ye çıkan oran 1982'de % 17,5'e geriledi. Vergi gelirleri ile ilgili resmi tahminler gerçekleşirse, söz konusu oran 1983 ve 1984'te % 17'nin altında olacak.

Önemli bir gelir sınırı olunca, harcamaların düzeyinin ve bileşiminin de bundan etkilenmesi doğal. Son yıllarda devlet harcamalarının gerçek düzeyi de yükselemiyor. 1984 bütçesinin gerçek düzeyi 1977'de gerçekleşen harcamaların bile gerisinde. Son 5 yıllık dönem ele alınacak olursa, 1983 ve 1984'de devlet harcamaları 1979 düzeyinin % 13 altında. Devlet harcamalarının toplam düzeyi gerilerken, kişi başına bütçe harcaması, nüfus artışı nedeniyle daha da hızlı düşüyor. 1984 bütçesi gerçek büyüme öngörmediğine göre, toplam gerçek harcama aynı kalırken kişi başına harcamanın daha da gerilemesi söz konusu.

Tablo 1- Sabit Fiyatlarla Konsolide Bütçe Harcaması (Gerçekleşen) İndeksi (1979 = 100)

Yıllar	Konsolide Bütçe Harcaması	Kişi başına Konsolide Bütçe Harcaması
1979	100	100
1980	87.9	86.1
1981	85.1	81.6
1982	85.6	80.5
1983*	86.6	79.6

* Gerçekleşme tahmini.

Kaynak: 1984 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi

Devlet harcamalarının gerçek düzeyi gerilerken, konsolide bütçe harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranı da son 5 yılda önemli bir gerileme gösterdi. 1979'da % 28'i aşan bu pay her geçen yıl azaldı ve 1982 ve 1983'te % 23'ün altında oldu. 1984'te harcama ve GSMH artış tahminleri gerçekleşirse, % 22'nin altına düşecek.

Gelir sınırı harcamaların toplam düzeyini belirlediği gibi, harcamaların bileşimini de önemli ölçüde etkiliyor. Bileşimin saptanması kuşkusuz bir politik tercih konusu. Bir başka deyişle, veri bir gelir tutarından farklı harcama bileşimleri üretmek olanaklı. Son yılların harcama bileşimine getirdikleri şu ana noktalarda toplanabilir: 1) Yatırımların payı daralmakta, 2) Sosyal hizmetlerin payı daralmakta, 3) Personel ödemelerinin payı daralmakta, 4) Genel hizmetlerin payı yükselmekte.

Pay değişmelerini toplam harcama düzeyindeki değişimle birlikte düşünerek, şu söylenebilir: Toplam harcama gerilerken, payı düşen bir harcama türü kendi içinde daha da hızlı geriliyor demektir. Toplam harcama gerilerken, payı artan bir harcama türü kendi içinde artabilir de, azalabilir de (iki oranın karşılıklı büyüklükleri önem taşıyacaktır). Bir başka deyişle, payı artan bir harcama grubunun mutlak düzeyinin gerilemesi bir olasılıktır. Dolayısıyla Tablo 2 ve Tablo 3'ün sadece görece payları sergilediğini vurgulayalım. Ayrıca tablo veri eksikliği nedeniyle, kesinleşmiş harcamaları değil, konsolide bütçe ödeneklerini temel almaktadır. 1979 ve 1980'de kesinleşen harcamalar başlangıç ödeneklerinin hayli üzerindeydi. 1980 sonrasında ise bu fark tersine dönmüş, yani 1981 ve sonrasında gerçekleşen harcamalar başlangıç ödeneginin az da olsa altında kalmıştır. Ancak bu sorunun görece payları sistematik biçimde tek yönde etkilemeyeceği kanısındayız.

Tablo 2'nin gösterdiği gibi gelir yetersizliği en yoğun biçimde yatırımları etkilemektedir. 1979'da konsolide bütçe ödeneklerinin % 29'u yatırımlara ayrılmışken, bu pay 1984'te % 22,7. Personel ödemelerindeki daralma da oldukça ciddi. 1979'da % 29 olan oran 1984'te % 25,6. Memur sayısında bir azalma olmadığı için, söz konusu oran memurların gelir düzeyinin gelişimi hakkında da kaba bir fikir veriyor (Gelir vergisindeki indirimin de personel harcamalarının tutarını ve payını aşağı çekici etkide bulunduğu hatırlanmalıdır).

Sosyal hizmetlerin payında da belirgin bir düşüş söz konusu. Gerçi 1983 ve 1984'teki paylar 1981 ve 1982'nin üzerinde, ama 1979'un hayli altında. Sosyal hizmetler kategorisinde gerek Milli Eğitim Bakanlığı'nın, gerek Sağlık ve

Sosyal Yardım Bakanlığı'nın payları 1984'te 1979'daki oranların gerisinde. Türkiye sağlık ve eğitim harcamalarının zaten hayli düşük olduğu ülkelerden, dolayısıyla bunların payındaki gerilemeler önemli. Kaldı ki, aynı dönemde toplam gerçek harcamanın da gerilediği düşünülürse, sağlık ve eğitime ayrılan kaynakların önemli ölçüde azaldığı anlaşılır. Son olarak, kişi başına sağlık ve eğitim harcaması incelenecek olursa, bunlardaki düşüşün daha da şiddetli olduğu kolayca görülür.

Payı artan ana grubun genel hizmetler olduğu belirtilmişti. 1979'da payı % 24'ün altında olan bu grubun 1984'te bütçenin % 28'ini alması öngörülmüş. Bu grup için Milli Savunma Bakanlığı'nın ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün payları 1980 sonrasında belirgin bir artış göstermiş durumda. (Bak. Tablo 3).

Gerek gelirler, gerek giderler ile ilgili olarak kısaca gözden geçirilen veriler sadece 1984'ü ve öncesini aydınlatmakla kalmıyor, 1984 sonrasında da bir ölçüde ışık tutuyor. Birtakım köklü adımlar atılmadıkça, devletin finansman sorununun hafiflemesi olanaklı değil, gelir artışı sağlanmadıkça da kitlelere yönelik hizmetlerin yaygınlaşması söz konusu değil.

Tablo 2.
Konsolide Bütçe Ödenekleri İçinde Yatırımların, Personel Ödemelerinin, Genel ve Sosyal Hizmetlerin Payı (%)

Yıllar	Yatırımlar	Personel Ödemeleri	Genel Hizmetler	Sosyal Ödenekler
1979	29	29	24	23
1980	26	30	24	22
1981	24	26	27	18
1982	24	25	27	18
1983	25	27	27	20
1984	23	26	28	19

Kaynak: 1984 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi

Tablo 3
Genel Bütçe Ödenekleri İçinde Belirli Kuruluşların Payları (%)

Yıllar	Milli Eğitim Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	Milli Savunma Bakanlığı	Emniyet Genel Müdürlüğü
1979	11.2	4.2	16.3	2.4
1980	11.4	4.1	15.0	2.6
1981	9.6	3.6	18.7	2.4
1982	10.5	2.8	17.8	3.3
1983	11.2	2.9	17.4	3.6
1984	10.7	3.2	18.4	3.5

Kaynak: 1984 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi

Süper Sistem

Rasyonel bankacılık anlayışı içinde,
sektördeki gelişmeleri izleyen Garanti Bankası,
formaliteleri sınırlandıran,
işlemleri çabuklaştıran kendine özgü bir sistemi
bütün şubelerinde uygulamaktadır.

**GARANTİ
BANKASI**

YURT DIŞINDA ÇALIŞANLAR NE DİYOR:

ORHAN GÜR: İsviçre'de işçi, tekstil makinaları proje çizimcisi

“İsviçre’de kesin dönüş diye bir sorunumuz yok. Bizi daha çok vize sorunu yoruyor. Almanya’da akrabalarım var, hafta sonları ziyaret etmek istiyorum, olmuyor. Bize çok yakınlar, yanına iki şehir düşünün, o kadar yakın.

Eninde sonunda Türkiye’ye dönmeyi düşünüyorum. Henüz erken, bu arada Türkiye’ye döndüğümüzde bizi rahat yaşatacak yatırımlar yapıyorum.

Almanya’da ortaya çıkan sorunlar, İsviçre’de çıkmaz sanıyorum. Çok farklılıklar var. Eğer bir gün Türkiye’ye geri dönmem söz konusu olursa, sanırım iş bulma sorunum olmaz.

Çalıştığım fabrikanın en iyi müşterisi Türkiye’deki fabrikalar. Son zamanlarda tekstil konusunda çok önemli gelişmeler oldu, buradaki fabrikalar keskin manevralarla bu sektörü birden söndürmek istemiyorlar, bu yüzden de Türkiye’ye karşı temkinli davranıyorlar. Aslında burada kullandıkları gücü daha başka alanlarda kullanmak eğilimindeler. Tabi bu da yavaş yavaş olacak. Türkiye’nin tavrı Avrupa’ya aceleci geliyor.”

FERRUH UÇAN: Münih’te işçi, nikel kaynakçısı

“Oniki yıldır Almanya’dayım. Daha önce Eskişehir Sümerbank fabrikasında çalışıyordum. Almanya’ya gittikten sonra ailemi de yanıma aldım. O yıllarda çalışma ortamı daha iyiydi. Sorunlarımız, yaşam şartlarımızı iyileştirmek, Türkiye özlemi, Türkiye’ye döviz kazandırmak vb. gibi bizde herhangi bir

gerilim yaratmayan sorunlardı. Şimdi öyle değil. Türk düşmanlığı, Türkiye’ye dönüş ve “döndüğümüzde ne yaparız” sorunlarını yaşıyoruz.

Türkiye’ye bir gün kesin dönüş yapmayı düşünüyordum, ama bu kadar erken ve kovulurcasına değil. Henüz kesin bir şey yok ve çalışmamızı sürdürüyoruz, ancak her an tedirginlik içindeyiz. Türk işçisi ne Almanya’ya ne de Türkiye’ye tam uyum sağlayabilen insanlar olup çıktı. Bu yüzden kesin dönüşlerimiz ekonomik sonuçları yanında kültürel sorunlar da doğurabilir.

Bizim sorunlarımız, özellikle Alman ekonomisinin yaşadığı sorunlardan kaynaklanıyor. Sorunlar bu kadar çok olunca bir günah keçisi bulmak gerekti, o da biz olduk. Sonra, Almanya önceki yıllarda bize daha çok muhtaçtı, bu ihtiyacı giderek azaldı. Hâlâ ihtiyacı var, ama böyle değil. Bizi kendi içinde eritebilmek şartıyla.”

DENİZ ŞEN : Öğretmen

KTİSAT

Almanya'ya neden ve hangi kanalla gittiniz?

ŞEN

Almanya'da çalışan Türk işçi çocuklarının eğitimi için Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla gittim. Üç basamaklı bir sınavdan geçtim. Önce sicil elemesi yapıldı. Sonra üniversite seçme sınavına benzer bir sınav ve nihayet mülakat. Ama bunlar bir tür baraj. Çünkü gidebilmek için Alman hükümetinin onayı şart.

İKTİSAT

Almanya'daki Türk çocukları ne tip okullara gidiyor?

ŞEN

İlkokuldan sonra Türk çocukları genellikle Türkiye'deki ortaokul ayarı Hauptschule'ye gitmeye hak kazanıyorlar. Ben Münih'te böyle bir ortaokulda çalıştım. Bu okullara ilkokulda başarı seviyesi düşük olan öğrenciler gönderiliyor. Ayrıca Realschule'ler var. Bu okula gidenler mesleki okullara hazırlık yapmış oluyorlar.

İKTİSAT

Öğrenciler gittikleri bu ortaokulda ne tip dersler görüyorlar?

ŞEN

Yalnız Türk çocukları için ayrılmış okul yok. Normal eğitim yapan Alman okullarının Türk sınıfları var. Türklerin yoğun olduğu bölgelerde Türk sınıflarının sayısı fazla. Başka ülkelerden gelen işçi çocukları için de (özellikle Yunanlılara) sınıf ayrılıyor. Türk çocukları için iki tip sınıf var. Birinde ağırlıklı dersler Türkçe okutulmakta; Almanca dil bilgisi yetersiz çocuklar bu sınıfa alınıyor. Ayrıca Almanca dil dersi var. Diğerindeyse ağırlıklı dersler Almanca. Almanca bilgisi ileri olanlar bu sınıfa alınıyor. Beden eğitimi, resim, müzik ve diğer eğitsel etkinlikler ise her iki sınıfta da Almanca okutuluyor.

Türkçe ağırlıklı sınıfta okuyan öğrenciler yabancı dil olarak Almanca'yı seçmek zorunda. Almanca bilen Türk çocuklarıysa ikinci bir dil seçebiliyorlar: İngilizce, Fransızca gibi. Almanya'da doğup da orada yaşayan Türk çocukları genellikle Alman sınıflarında eğitim görüyorlar ve tümüyle Alman eğitim sistemine göre yetiştiriliyorlar. Bu çocuklara Türkçe ders veriliyor (Ergenzeus Unterricht). Bu derslerde Türkiye coğrafyası, Türk tarihi, din dersi gibi karma bilgiler veriliyor. Öğrencinin bu derse katılıp katılmayacağına Alman okulları karar veriyorlar. Amaç, çocuklara Türkçelerini unutturmamak. Türkiye ile kültürel bağlarını koparmamak. Ama bence bu çocuklar "kayıp çocuklar." Çünkü aldıkları bilgi çok yetersiz kalıyor. Bazıları 2-3 senede bir Türkiye'ye yaz tatiline geliyor, burayı bir köy, kasaba olarak düşünüyor.

İKTİSAT

Okulda nasıl bir eğitim sistemi uyguluyordunuz?

ŞEN

Alman müfettişler çocuklara Alman eğitim sistemine göre ders verilmesini öneriyorlar ve öğretmeni de bu yönden teftiş ediyorlar. Eğer Türk öğretmenin Alman eğitim sistemine uyum sağlayamayacağına karar verirlerse geri yolluyorlar. Türk eğitim sisteminde inisiyatif öğretmende. Alman

eğitim sistemindeyse öğretmen öğrencileri motive ediyor, daha sonra öğrencilerin kendi kendilerine araştırma yapmalarına olanak tanıyor. Alman sınıfına giden Türk öğrencileri bunu başarıyor ama diğerleri değişik yıllarda, örneğin 4. sınıfta Almanya'ya gelmiş olduğundan başarılı olamıyorlar. Türk öğrencilerin başarısız olma nedenlerinden biri de bu. Okuma, yazma, anlama becerileri tam gelişmiş değil.

İKTİSAT

Okul idaresinin Türk öğrencilere karşı tutumu nasıl?

ŞEN

Okul idaresi Türkçe derslerine çok özen gösteriyor, disiplinli yürütülmesine çalışıyor. Bu durum dikkatimi çekti. Özellikle Türk sınıflarına giren Alman öğretmenler sefkatli ve ilgili. Türk öğretmenlerle işbirliği yapmak istiyorlar, Türk çocuklarına nasıl yardım edeceklerini araştırıyorlar, onların psikolojik yapılarıyla ilgileniyor, aileleriyle ilişki kuruyorlar. Türk öğretmenler Türk öğrencilerin disiplinsizliğinden şikâyetçi; oysa Alman öğretmenler onları disiplinli buluyorlar, yalnız okulu çok kirlittiklerinden ve Alman öğrencilerle kaynaşmamalarından şikâyetçiler.

İKTİSAT

Almanya'da öğretmen olarak bulunduğunuz süreçte güçlüklerle de karşılaşmışsındır herhalde?

ŞEN

Derste öğrencilere Türkiye haritasını gösterip "Burası senin yurdun Türkiye'dir" dediğimde, bazılarının bunu anlaması, kavraması çok güç oluyordu. Türkçe derslerinden de ilginç şeyler çıkıyordu. Öğrenciler bazen günlük hayatta en çok kullandığımız kelimelerle yapılan parçaları bile anlayamıyorlardı. "Anlamak ve öğrenmek istiyorum fakat anlayamıyorum" diyorlardı. Bu benim için de çok zor oluyordu. Öğrencilerin ne kadar Türkçe bildiklerini, ne vermem gerektiğini tam ölçemiyordum.

Genel davranışları, oyun özellikleri, öğretmene hitap şekilleri Alman çocukları gibi, fakat giyim kuşamları Türk gibiydi. Ara kültürde kalmış olmaları nedeniyle genellikle çoğu kırıcı, dökücü ve uyumsuz oluyorlardı.

İlk derse girdiğimde alışık olmadığım davranışlarla karşılaşım. Öğretmeni el kaldırarak değil, el çırparak çağırıyolar, ayaklarını altlarına alıp oturuyorlar, masaya oturuyorlardı. Yani sınıfta genel bir düzensizlik vardı. Giderek gördüm ki, bu onların normal davranışları ve Alman eğitim sisteminde normal karşılanıyor. Davranışlarını değiştirmeye çalışım. İyi mi oldu, kötü mü oldu bilmiyorum. Bazı davranışları değişti. "Birgün nasıl olsa dönecekler" diyordum. Göçe de zorlanıyorlardı, aileler kararsızdı. Bazılarının ailesi hemen dönmek, bazılarının ise Alman hükümetinin kararını bekliyordu. Dönüş yaptıklarında Türk okullarına uyum sağlayamayacakları ve buradaki öğretmenler de onları anlamakta zorluk çekecekler, "saygısızlık" falan diye düşünecekler. Onun için davranışlarını değiştirmeye uğraşım.

İlk gittiğim zamanlarda duygusal davranıp hep Türkiye'den bahsediyordum. Çocuklar ilgisizdi. Sonra 29 Ekim geldi. Kutlama törenine okuldaki Türk öğretmenler ve Türk öğrenciler katıldı. Töreni öğrenciler tam bir cırcunaya çevirdiler. İstiklal Marşını bile doğru dürüst söyleyemediler. Bu beni çok etkiledi, çok üzüldüm, hatta gözlerimden yaş geldi. Öğrenciler bunu gördüler. Daha sonra kendileri bana sürpriz olarak 10 Kasım'da çok güzel bir tören düzenlediler. Günler öncesinden kendi aralarında hazırlanmışlar ve benim kontrolüm olmadan derste kendileri uygulamaya geçtiler. Hatta saat 9.05'te kendiliklerinden saygı duruşu yaptılar.

İKTİSAT

Veliler çocuklarıyla ilgileniyorlar mıydı?

ŞEN

İki ayda bir okulun normal bir veli görüşme günü vardı. Katılma oranı genellikle yüzde 45 oluyordu. Bunun dışında arasıra çocuklarının durumunu sormaya geliyorlardı. Velilerin neredeyse hemen hepsi çocuklarının eğitiminde kararsızdılar. Önümüzdeki sene için hiçbir şey düşünemiyorlardı. "Türkiye'ye mi geri gönderelim, yoksa Almanya'da mı kalsın" diye tereddüt ediyorlardı. Ortaokula gelmiş öğrencileri Türkiye'ye gönderme oranı yüksek, çünkü çocuklar liseye devam edemiyorlar. Alman sınıflarında okuduğu halde üniversiteye gidecek noktaya gelen dahi çok az.

GÖRÜŞME

Prof. Dr. Ali Sait YÜKSEL
Marmara Üniversitesi

İKTİSAT: "İlk işçi göçü ne zaman ve nasıl başladı?"

YÜKSEL: "Yurt dışına işçi göçü Türk tarihinde yirmi yıllık bir geçmişe sahiptir. 1960'lı yılların başında ortaya çıkan bu göç, 1970'lerin ortalarında en yüksek rakama ulaşmıştır. 1982 sonu itibarıyla yurt dışına gidenlerin sayısı bir milyon yüzdendir.

Aslında, Avrupa'nın gelişmiş ülkeleri için bu tür işçi hareketleri sanayileşmenin ilk dönemlerinden beri yaşanan bir olaydır. Örneğin, daha 1. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'ya kitleler halinde Polonyalı işçiler akın etmiş ve Alman sanayiinin o günkü ucuz emek gereksinimi bu yolla karşılanmıştır. Bunlardan önemli bir bölümü bugün çoktan asimile edilmiş ve onların çocuklarından Federal Almanya'da bakanlık düzeyine yükselenler bile olmuştur.

Başlangıçta, özellikle üretimde maliyeti düşürücü bir unsur olarak dışardan işgücü çekmeyi yeğleyen Batı Almanya'nın düşüncesi, gelen yabancı işçilerin 2-3 yıllık süreler içinde ülkelerine dönmeleri ve arkalarından yenilerinin gelmesi biçimindeydi. Buna işgücü çekiminde rotasyon ilkeleri diyorlardı. Ancak gelişmeler Almanların düşündüklerinden farklı oldu ve bugünkü sorunlar ortaya çıktı. Marks Frisch'in şu sözleri bu durumu çok güzel ifade etmektedir. "İşgücü çağırılmıştı, fakat sonuçta insanlar gelmişti."

İKTİSAT: "Yani bununla uygulama düşünülenden çok farklı mı gelişti demek istiyorsunuz?"

YÜKSEL: "Bana göre, evet. 1960'larda Almanya'da doktora öğrencisiyken bazı anketler yapıldığını hatırlıyorum. Bunlara göre, Yurt dışında 5 yıl ya da daha fazla kalmayı isteyip istemedikleri sorusuna en olumsuz cevabı veren işçi grubu Türk işçileriydi. Bunların büyük çoğunluğu 3-5 yıldan sonra kesinlikle Türkiye'ye dönmeyi amaçladıklarını ifade ediyorlardı.

Oysa bugün en uzun süre kalma eğilimi Türk işçilerinde görülmektedir. Ancak, yine de genel olarak yapılan anketlerde Türkler ülkelerine dönmek istediklerini belirtmekte ve fakat bu dönüş isteklerinin vadeleri sürekli ertelenmektedir."

İKTİSAT: "Bu konularda elde belirli araştırma sonuçları bulunuyor mu?"

YÜKSEL: "Bu tür araştırmalar, özellikle Almanya'da sürekli olarak yapılmakta. Bilindiği gibi büyük sanayi müesseselerinin araştırma vakıf ve kurumları da vardır.

Örneğin Volkswagen bu tür araştırmalara son beş yılda 15 milyon mark tahsis etmiş ve bunların sonuçlarını şimdi kısım kısım yayınlamaya başlamıştır.

1980'de yapılan bir araştırmada Almanya'daki yabancıların %75'i ve fakat Türklerin %60'ı yurtlarına dönmeyi istediklerini söylemişlerdir. Ancak 15-25 yaş arası Türk gençlerinde bu dönme isteği %40 oranındadır. Genel olarak dönme isteği belirlen yabancı işçilere, başka bir soru ile daha somut biçimde, hangi koşullar altında ve hangi tarihte geri dönmeyi düşündüğünü sorulduğunda yanıt olarak "Türkiye'deki sosyal ve ekonomik koşullar Almanya'daki gibi olduğu zaman" karşılığı verilmiş ve ayrıca "eğer tüm aile bireylerimiz geri dönerse" koşulu da eklenmiştir. Böylece ilk genel soruda %75 oranında geri dönüş isteğini açığa vuranların oranı bu koşullar eklenince %34'e düşmüştü ve oran özellikle Türkler için bunun altına inmiştir."

İKTİSAT: "Almanya ile Türkiye arasında özellikle son altı aydır sürekli bir ekonomik ve politik ziyaret trafiği dikkati çekmekte ve bu ziyaretler sırasında yapılan görüşmelerde Alman yetkililerinin, geri dönüşü isteğe bağlı bir konu olarak gördükleri, ancak yine de Almanya'da geri dönüşü özendiren bazı yasal hazırlıkların bulunduğu belirtilmektedir. Bu konularda sizin görüşleriniz nelerdir?"

YÜKSEL: "Gerçekten, yaklaşık olarak son altı ay içinde Almanya'da üzerinde çalışılan bir yasa taslağı vardır. Bu taslağın ana hatlarını duyurmak üzere, hatırlanacağı gibi Alman Çalışma Bakanı Blum ile İşçileri Bakanı Zimmermann'ın Türkiye'ye gezileri olmuştur. Bu taslağa göre Almanlar belirli bir süredir işsizlik parası olan ve kendilerine yeni iş gösterilmeyen yabancılara, ki bu özellikleri taşıyan Türklerin sayısı Almanya'da 200 bin dolayındadır, 10.500 DM'lik bir peşin ödeme karşılığında en çok bir ay içinde Almanya'yı nihai olarak terketme zorunluluğunu getirmektedirler. Bu önerilen para da aslında işsiz olarak Almanya'da kaldığı takdirde alacağı işsizlik sigortası aylıklarının yıllık ortalamasını ifade etmektedir. Almanlar ayrıca Sosyal Güvenlik Kurumuna ödenen işçi primini de derhal iade etmeyi kabul etmektedirler. Aslında kesin dönüş planı olmayan işçi açısından bu ödemelerin geri dönüşü özendirici bir etki göstereceği çok kuşkuludur. Bu ödemeyi kabul edecek Türk işçileri de ödeme olsa da olmasa da zaten dönüş kararına varan işçiler olacaktır. Buna benzer bir örnek 1975'de Fransa'da yaşanmış ve Fransızlar geri dönüşü özendirmek için prim ödemesi uygulamasına geçmişlerdir. Fakat bu imkândan Magrip Ülkeleri (Cezayir, Fas, Tunus) işçilerinin sadece beşbininin yararlandığı görülmüştür. Bu ödemeyi kabul edecek Türk işçileri de kesin olarak ödeme olsa da olmasa da zaten dönüş kararına varan işçiler olacaktır."

İKTİSAT: "Geri dönüş eğilim konusunda, Türk işçilerinin eğilimlerini yansıtan istatistik veriler var mı?"

YÜKSEL: "Almanların bu konudaki çeşitli araştırmalarında az çok birbirine yakın olarak saptanan eğilim Türk işçilerinin %40'ının yurt dışında yerleşme ya da uzun süreli kalma eğilimini taşıdıklarını göstermektedir. %30 oranındaki bir kitlenin de kesin olarak yurda dönme kararına vardığı sanılmaktadır. Geriye kalan son %30'luk bölümün henüz kesin karar aşamasına gelmediği düşünülmektedir. Öte yandan Almanlar ilk

elde 79 bin Türk işçisinin döneceği varsayımından hareket etmektedir."

İKTİSAT: "Sosyal sigorta primlerinin geri ödenmesinden söz açınız. Dönen işçilerin sosyal güvenlikleri açısından bu uygulamanın olası görüntülerine de değinir misiniz?"

YÜKSEL: "Gerçekten sosyal güvenlik primlerinin özel fonksiyonları olmak gerekir. Yeni taslak bu konuda yabancı işçiye kısa süreli küçük çıkarlar vaad ederek uzun sürede insancıl olmayan sonuçlar doğurabilecek bir uygulamanın örneğini getirmektedir. Önce geri verilen prim sadece işçi primidir. İşveren payı ise iadeye konu olmamaktadır ve Alman kurumuna kalmaktadır. Böylelikle yapılan hesaplara göre alman sosyal kurumu kısa-sürede ödeyeceği 400 DM dolayındaki işçi primini geri ödemesiyle, ilerde kendisine düşebilecek 2 milyon DM'lık bir ödemeden kurtulmaktadır. Türk işçisi buna karşılık alacağı 10.500 DM karşılığında ne bir konut hatta ne bir araba alabilme fırsatını bulacaktır. Buna karşılık ömrü boyunca sosyal sigorta imkânlarından yoksun kalacaktır. Bu konuda Almanlar da ikna edilerek hem işçi hem işveren paylarının döviz olarak Türk Sosyal Kurumuna geri verilmesi ve fakat bir devlet bankası aracılığıyla döviz tevdiat hesabı gibi, işçinin Türk sigorta mevzuatına göre emeklilik yaşı gelinceye kadar muhafaza edilmesi yönünde yeni bir anlaşma yapılmasında ısrar edilmelidir. Türk işçilerinin dezavantajı, on yıl daha uzun beklemeyi gerektiren Alman kurumunun mevzuatına bağımlı kalmaktır. Türkiye'de ise on yıl daha erken emekli olma imkânı vardır. Devredilen bu primler döviz olarak alıkonurlarsa, işçinin emeklilik tarihinde Türk Lirasına çevrilecek olan bu tutarlar üzerinden çok daha elverişli bir emeklilik aylığı almak imkânı doğar. Bu yapılmadığı sürece, sınırlı miktardaki işçi priminin toptan geri ödenmesine göz yuman bugünkü anlaşma ve uygulama sosyal açıdan büyük sakıncalar doğuran bir nitelik taşımaktadır."

İKTİSAT: "Aktarılan tasarrufların bir bölümünün konut ve tarla alımına, diğer bir bölümünün de buradaki aile bireylerinin tüketimine gittiği ve iyi bir ekonomik politika yönlendirmesi gerçekleştirilmeden kullanıldığı bilinmektedir. Pekî, öteden beri sizin uğraşı alanınıza girdiğini bildiğimiz işçi şirketleri uygulamasını da, aynı şekilde mi değerlendiriyorsunuz?"

YÜKSEL: "İşçi şirketleri uygulaması aslında yurt dışındaki Türk işçilerinin kültür ve dayanışma demekleri kurları şeklinde ortaya çıkmıştı. Benim doktora yaptığım yıllarda, Almanya'da çeşitli kentlerde kurulan Türk derneklerinin sayısı 40'ı bulmuştu. Bu demeklerin 1963'de Köln'e yolladıkları delegelerle bir federasyon kurulmuştu. Hatta Frankfurt delegesi olarak ben de bu federasyonun yönetim kurulunda görev almıştım. O kongrede ilgi çekici biçimde esmer tenli, hâlâ hafızamda olan ve ancak Esslingen delegesi olarak hatırladığım bir vatandaş ayağa kalkmış ve heyecanla "Yazık değil mi gençliğimize, buralarda çürütüyoruz. Hepimiz az çok teknik adamız, kısmen de burada teknoloji öğrendik, niçin tasarruflarımızı bir araya getirip Türkiye'de kendi fabrikamızı kendimiz kurmayız?" diye beklenmedik bir konuşma yapmıştı. Sanıyorum bu kıvılcım üzerine Almanya'da demekleşme hareketi durmuş ve yavaş yavaş Türkiye'de bir takım şirketler kurulmaya başlamıştı. O zamanın Bonn Büyükelçisi Müezzinoğlu bu hareketi çok ciddiye almış, yanlış

hatırlamıyorsa rahmetli Abdi İpekçi de 1960'lı yılların ortasında altı ay içinde işçi şirketleri ile ilgili iki tane makale yazmıştı. İtiraf edeyim ki bu başlangıç iyi yönlendirilmemiş; proje seçimi, management sorunu, yer seçimindeki gereksiz duyarlılık gibi sorunlar yüzünden işçi şirketlerine pek çok "akıl parası" görmüştür. İlk şirketlerin motorları olan işletme tercümanları bu şirketlerden bir daha el çekmeyerek sonradan ilk emeklerini kurdukları şirkete geri ödetmişler ve bir bölümü zoraki genel müdürler olarak hâlâ bu şirketlerle ilgilerini sürdürebilmişlerdir. Bu şirketlerin fizibilite, yönetim, finansman sorunlarını yönlendirme kadar ortak olan geniş kitlelerin şirketlerine güvenlerinin sürekliliğini sağlamak üzere yönetime katılmanın etkin bir biçime sokulması ve bu şirketlere belirli kamu ekonomik kurum ya da devlet bankalarının finansman ve yönetim bilgileri sağlanarak bunlarla ilgili hukuk kurallarının ayrıca gerekirse yeniden düzenlenmesi ihtiyacı bugüne kadar karşılanabilmiş değildir.

Bütün bu eksikliklerine rağmen dün işçi şirketleri Türkiye'de gerçek Anonim Şirket uygulamalarının ilk öncüleri olmuştur, denebilir. DESİYAB'ın bir araştırmasına göre bu şirketlerin 200'den fazlası halen işletme aşamasında, 100 kadarı da yatırım aşamasının çeşitli zorluklarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Ciddi bir yönlendirme olmadığı için doğaldır ki yatırımların ağırlığı gıda ve tekstil gibi hafif sanayi üzerinedir. Buna rağmen ara mallarında da hatırı sayılır birimler ortaya çıkmıştır. Ortakların 150 bin kadarı yurt dışında ve 200 bin kadarı da bölge halkından olmak üzere 350 bin dolayında olduğu hesaplanmaktadır. Tescil edilen sermaye 30 milyar dolayında ve fillen yaratılan işyeri kapasitesi de 20 bini aşmış bulunmaktadır, ki bu şirketlerin kapasite kullanım oranı ortalama %40'ı da aşmış değildir.

Bu şirketlerin ortaya çıkışı, Türk ekonomisindeki gelişmeye paralel olarak, bir on yıl daha öncesinde olsaydı, Türk ekonomisindeki görüntüleri çok daha değişik olabilirdi.

Özetle belirtmek gerekirse, işçi şirketlerinin Türk ekonomisindeki yeri ne abartılmalı ne de hor görülmelidir. Fakat bu doğrultuda ciddi bir gelişim isteniyorsa, öncelikle hukuk kuralları çerçevesinde saptanmış bulunan kur farkı sorununun işçi şirketleri lehine çalıştırılmaya başlanması ve ayrıca bu şirketlerin yönetim ve denetimleriyle ilgili hukuk kurallarının toptan yeniden düzenlenmesi gereklidir. Bu düzenlemelerle küçük ortağın etkin yönetime katılışı ve beklediği kâr payı avantajının güvene alınması önemli bir konudur. Öte yandan belirli kamu kuruluşları ya da devlet bankaları yoluyla bu şirketlerde sağlanacak sermaye payları küçük ortağın güven duygusunu geliştirecek ve yıllardır artık azaldığını gözlemlediğimiz bu doğrultudaki ilginin artması sonucunu doğuracaktır. Ayrıca iyi işleyen şirketlerin ödüllendirilmesi ve finansal olanaklarının artırılması amacıyla bu şirketlere özgü yatırım ortaklıklarının kurulması (Investment Trust Company) ve bu ortaklıkların portföylerinin hemen sadece başarılı işçi şirketlerinin pay senetlerinden oluşturulması da öngörülebilir. Ayrıca bu şirketlerin pay senetlerinden dövizle satın alınanların satılacakları zaman da döviz üzerinden işlem görebilmesi kurala bağlanmalıdır."

İKTİSAT: "Teşekkür ederiz, Sayın Yüksel."

AÇIK OTURUM

ALMANYA'DAKİ İŞÇİLERİMİZ ve BÜYÜYEN SORUNLARI

Katılanlar:

Prof. Dr. Önder Arı
İ.Ü.İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Ömer Gökay
İ.Ü.İktisat Fakültesi

Türkel Minibaş Doğan
İ.Ü.İktisat Fakültesi

Şener Sargut
Frankfurt Belediye Eğitim Merkezi

İKTİSAT DERGİSİ: Sayın konuşmacılar, bildiğiniz gibi açık oturumun konusu Türk-Alman ilişkilerinde ortaya çıkan sorunları kapsamaktadır. Konuyu Almanya'da çalışan işçilerimizin karşılaştığı sorunlar ve dönecek olanları bekleyen sorunlar çerçevesinde tartışacağız. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde ilk defa bu yaz açılan Uluslararası Yaz Okulu nedeniyle Türkiye'de bulunan Alman öğrencilere de konferans verdiniz. Türk-Alman ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlara bu konferanslardaki izlenimlerinize yön vermenizi rica ederek ilk sorumu Sayın Önder Arı'ya yöneltmek istiyorum. Sayın Arı, Uluslararası Yaz Okulu programı çerçevesinde Türk-Alman ilişkileri konusunda konferanslar düzenlendi. Bu konferanslardan beklenen nedir?

ARI: "İstanbul Uluslararası Yaz Okulu 83 yaz aylarında farklı ülkelerden gelen öğrenciler kendi toplumları ile ilgili fikir değişimini farklı toplumbilimler disiplinleri çerçevesinde incelemişlerdir. Bence bu tip seminerler ve yaz okulları ciddi bir öneme sahiptir, çünkü tarafların ortak ilgisini doğuracak konularda ve ortaya çıkan toplumsal kültürel sorunların çözümlemesine bir ortam hazırlamaktadır. Son seminerde ise Türk-Alman grubu

için entensif bir seminer düzeni, beş günlük bir program çerçevesinde yapılmıştır. Eminim ki yapılan tartışmalarda seminere başladığımız günden bu yana epey mesafe alınmıştır. Bu seminere katılanları açıkça iyiniyet elçileri olarak, iki ülkenin uzun dönemde işbirliğini sağlayacak gönüllüleri olarak değerlendiriyorum. Türk-Alman ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini uzun dönemde bilimsel ve eğitimsel gayelere hizmet edecek biçimde, en azından içinde bulunduğumuz kuruluşları ikna etmek için bir araç olarak kullanılabilmesi ihtimalini de hatırlatmak istiyorum. Bu tip seminerlerin, hatta grup çalışmalarının ve ilgi doğuran konularda ortaklaşa düzenlenen toplantıların bu problemlere daha kolay çözüm bulunmasına yardımcı olacağı kanısındayım.

Dış politika zaman zaman iç politikadan ayrı olarak değerlendirilmelidir. Dış politikada devletlerin kendi ülke sınırları içinde kontrol edebildikleri hususları kolaylıkla ülke dışında kontrol edememektedir. Bilindiği gibi devletlerin başlıca beş dış politika fonksiyonu vardır. Bilgi toplamak, kültürel değişime yardımcı olmak, diplomasiyi yürütmek ve bu arada diplomasiye gerekli olan kritik

bilgilerin toplanmasını sağlamak, ticari ve finansal ilişkilerin gerçekleşmesini sağlamak, iktisadi ve teknik yardımı gerçekleştirmek, beşinci olarak da askeri yardım konusunda yardımlaşmalarda bulunmak. Şimdi yukarıda sözünü ettiğim yaz okulumuzun faaliyetleri hükümetlerin resmi politikalarından beklenen sonuçların dışında bir hizmet, ya da resmi politika dışında fakat fiilen ilk maddede belirtilen kültürel değişimi sağlayan bir faaliyet olarak nitelenebilir. Ne yapmak istiyoruz sorusunu sordüğümüzde, böyle bir seminerde iki ülkenin insanlarını ilgilendiren konularda bilgi toplamak kültürel değerlerimizi ve kanaatlerimizi öğrenmek istiyoruz; bir yandan Alman ve Türk kamuoylarının bir parçası olarak kendimizi görüp, öte yandan da uluslararası ilişkilerin nedenlerini çözmeye çalışan öğrencileriz ve bir noktada doğrudan doğruya yaptığımız gözlemlerle iki ülkenin uluslararası ilişkilerini nasıl iyileştirebilecekleri konusunda çözümler aramaya uğraşıyoruz. Türk ve Alman grubu olarak kafamızdaki birbirimiz hakkındaki bilgileri aktarmaya, görüntüleri anlatmaya ve toplumlarımızın ortak problemlerini ortaya koymaya çalışıyoruz. Bu anlamda diyebilirim ki, yeni ortak bir grup kültürü yoğurmaya çalışıyoruz.

Ne hakkında kendi davranışlarımızın paralel ve birbirine ters düşen yanları hakkında. Bir noktada belki de Türk ve Alman grupları içindeki insanların inanışları, hangi uyarıcı nedenlerle bu konulara eğildiğimizi birbirimizin ön yargılarını test ediyoruz, düşünüş tarzımızın mantığını görmeye çalışıyoruz ve hatta belli konularda meraklarımızı, endişelerimizi ortaya koymaya çalışıyoruz. Kısaça diyebilirim ki taraflar olarak ortak kullanabileceğimiz kelimeler, terimler, aletler ve ortak çalışma alanlarını saptamaya çalışıyoruz. Eğer gruplar arasında bir anlaşmaya varabilirsek, iki tarafın hükümetleri de bu işbirliği sonucunda çıkacak olan tekliflerden, önerilerden yararlanabilirler.

Şunu da söylemeden geçemiyeceğim, bizlerin resmi diplomatlara göre bir avantajımız da var, çünkü bu tür toplantılarda kişiler daha bağımsız hissediyor kendilerini ve daha samimi olarak sorunlara eğilebiliyorlar. Ayrıca saklamayı uygun bulduğumuz hiç bir bekleyişimiz de olmuyor. Karşılıklı olarak ilişkiye geçmek dolaylı yollarla ya da temsilciler yoluyla dertlerimizi anlatmaktan daha etkili ve avantajlı bir duruma sokuyor, bu grupları. Kendi kelimelerimizi kullanıyoruz, yani diplomatik dili kullanmak gibi bir kaygımız olmuyor, daha bilimsel olmaya çalışıyoruz ve bilimsel analizlerimizi de önyargılardan uzak olarak ve gerçekçi bir biçimde yapıyoruz.

Eğer gelecekte, daha uzun dönem beraber aynı konular üzerinde durma olanağını bulabilirsek, hatta sürekli bir biçimde araştırma grupları kurabilirsek daha da ayrıntıya inerek iki tarafın problemlerine çare bulmalarına yardımcı olabileceğimiz kanısındayım."

İKTİSAT DERGİSİ: Farklı sosyal bilimler dallarında uzmanlık kazanmış elemanları ihtiva eden bir Alman grubu İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası Yazokulu programı çerçevesinde Türkiye'ye geldi. Sayın Sargut sizin başkanlığınızda gelen bu grubun ziyaret amacı nedir?

SARGUT: "Almanya'da özellikle 1973 yılında ilk meşhur Petrol Şoku adı altında geçen krizle birlikte bundan böyle yabancı işçilerin alınmaması kararı verildikten sonra, bu işçilerin kendiliklerinden ülkelerine döneceği düşünülüyordu. Bu gelişme 1983'e kadar, yani son on yıl içinde Almanların beklediği gibi olmadı.

Ülkelerine dönmeleri beklenen işçilerin ülkelerine döneceklerine aileleri ve çocuklarını da yanlarına getirmeleri, Almanya'da bazı yeni sosyal sorunların ortaya çıkmasını neden oldu. Türkiye'nin geri olarak nitelenen bölgelerinden son derece endüstrileşmiş bir ülkeye gelen gerek işler, gerekse çocuklar burada bazı kültürel sorunlar oluşturmaya başladılar. Bu sorunlar arasında bunların Alman toplumuna uyumu konusu ana maddeyi teşkil etmeye başladı ve bu sorunlar Almanya'da tartışılırken Türkiye'nin eğitim, kültürel, diğer ekonomik ve politik sorunları, bilgisizliğin de etkisiyle çarpık bir biçimde devreye sokuldu. Aynı költürden gelen kimselerin Almanya'ya alışamayacağı, uyum gösteremeyeceği tezini savunanları, Türkiye hakkında hiç bilgisi olmadan, Türkiye'yi ortaçağdan kalma bir ülke gibi göstermek isteyenleri görerek, bu konuda bilgi araştırması gereğini ortaya koyduk. Bu nedenle de bu sorunla, uğraşan kimseler Türkiye konusunda daha yakından, daha içten bilgi almak istğine yöneliyorlar. Türkiye'ye bu gruba beraber gelinmesinin ana nedenlerinden birisi de bu. Şu anda Türkiye'de bulunan, 20 kişilik grubun üyeleri önümüzdeki yıllarda Türk çocuklarının eğitim ve diğer bazı sorunları ile uğraşacak bir kesimde çalışacakları çocukların ülkeleri ve költürü hakkında daha doğru bilgi almaları ve bu bilgileri bu konuda en yetkili kurum olan üniversitelerden almalarının yararlı olacağını düşünerek bu seminere katılmayı tasarladık."

İKTİSAT DERGİSİ: Sayın Doğan Almanya'da çalışan işçilerimizin sorunlarını önem derecelerine göre bir değerlendirmeye tabi tutacak olursak size göre üzerinde en fazla durulması gereken konu hangisidir.

DOĞAN: "Kanımcı, Türkiye'den Almanya'ya giden işçilerin sorunları, işçilerimizin iş hayatına uyum sağlayamamalarından ya da mesleki açıdan verimsiz olmalarından değil de, Alman toplumuna uyum sağlayamamalarından onlarla bütünleşememelerinden ve aynı kültürel değerleri paylaşır hale gelememelerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'deki büyük şehir yaşantısını bilmeden, bunu yaşamadan ileri derecede sanayileşmiş bir ülkenin koşullarına uyum göstermeleri sanırım bir mucizenin gerçekleşmesi olurdu. Ne yazık ki onlardan bu mucizeyi gerçekleştirmeleri beklenmiştir. Türk

işçilerinin içine girdiği yeni költüre yani Alman toplumuna kendi değer yargıları açısından bakması ki bu çok doğaldır, o topluma uyum sağlayamamasının en başta gelen nedenidir. Çünkü, ne Türkiye gönderdiği, ne de Almanya kabul ettiği işçilere içinde yaşayacakları topluma uyum göstermelerini sağlayacak "költürü anlama" yöntemini uygulamamıştır. Yani yaşayacakları toplum hakkında bilgi vermeden, o költürü açıkça kabul etmesini, rahat hareket etmesini ve o költüre sahip olan kafası içinden olaylara bakmasını sağlayacak herhangi bir oryantasyon yapılmamıştır. Buna karşılık, işçilerimiz bu aşamalardan ya bilinçsiz olarak geçmiş veya birdenbire, "yaşayarak anlama" aşamasına girmişlerdir; kısaca Alman költünün içinde yaşama ve varlığını sürdürme durumu ile karşı karşıya kalmışlardır. Sonuçta, kendilerine tümüyle yabancı değerlerden oluşan bir toplum içinde yaşamaya başlarken da kendi değerlerini kaybetmemek, yozlaşmamak için onlara çok sıkı sarılmışlar ve haklı olarak kendilerini içinde yaşadıkları toplumdan soyutlamışlardır.

Çözüm bulunması gereken sorunlardan biri de yurt dışındaki işçilerin yanlarına aldıkları ya da orada doğan çocukların eğitim sorunudur. Yeni yetişmekte olan bu kuşak yeterli önlemler alınmadığı takdirde ya katı geleneksel yaklaşımlarla, ya da yozlaştırılmış bir költürle eğitime tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu çocukların en önemli sorunu ise dilidir. Büyük bir çoğunluğu ne Türkçe'yi ne de Almanca'yı doğru dürüst konuşamamakta; bu yüzden de normal bir Alman okulundaki eğitim programını izleyemediği gibi çevresindeki yaşlılarıyla iletişim kuramamakta ve uyum sağlayamamaktadır. Sonuçta yeni yetişmekte olan bir kuşak bir çok sosyo-psikolojik sorun ve olumsuz etkilenmeler içinde kaybolup gitmektedir. Yalnız burada üzerinde önemle durulması gereken nokta, bu çocukların ülkelerinden, ailelerinden ayrı birer varlıkmiş gibi ele alınmaması gereğidir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın raporuna göre büyük çoğunluğu Almanya'da olmak üzere 1 milyon aşkın 18 yaşından küçük Türk çocuğu yurt dışında yaşamaktadır. "İkinci kuşak" diye adlandırılan bu kuşağın belli kalıplar, doğmalarla yetiştirilmemesi, kendi ulusal değerlerini yitirmemesi, yozlaşmaması için Türkiye bir çok önlemler almaktadır. Kanımca, uygulanan eğitim programları ve gönderilen kitaplar Türkiye'deki Türk

çocukları için hazırlandığından gerekli sonuç alınamamaktadır.

Bugün Türkiye'nin gündemindeki önemli maddelerden biri de Almanya'dan dönecek olan işçilerdir. Kendilerini hem Alman toplumundaki gruplara, hem de Türk toplumundaki gruplara dahil hissedeni; buna karşılık her ikisinin içinde de yer bulamayan bu insanlar yurda dönerken birçok bireysel ve toplumsal sorunu da beraberlerinde getireceklerdir. Geçmişte şu yapılmalıydı, bu yapılmalıydı gibi tartışmaları bir yana bırakıp, kesin ve etkili çözümler aranarak bunların uygulanmaya geçirilmesinin vakti çoktan gelmiş ve geçmektedir. Çözüm ancak her iki ülkenin karşılıklı anlayış ve çabaları ile gerçekleşebilir. Burada özellikle vurgulamak istediğim husus, Türk işçisine ve ailelerine işgücü olarak değil "insan" olarak yaklaşılması ve her iki toplumun da birbirinden etkilendiği gerçeğinin gözönünde tutulmasıdır. Özellikle Alman toplumu, Türk işçilerinin uyumunu biraz abartmalı bir biçimde gündeme getirirken, kendileri de Türk kültürünü anlamamak ve ondan etkilenmemek için büyük bir direnç göstermektedir. Her iki toplumdaki, tüm kurumların örneğin üniversitelerin veya gönüllü kuruluşların daha fazla geç kalmadan bu yanlışlıkları gidermek, arayışları yönlendirmek için bir an önce kolları sıvayıp bir yerlerden başlamak zorunda olduklarına inanıyorum. Özellikle Almanya'da oluşmamış veya kaybolmuş bir çok kültürel değer, Türk toplumunda vardır. Bunların büyük kısmı Almanya'daki Türk işçileri tarafından Alman toplumuna transfer edilmektedir. Bu bile tekbaşına, Alman toplumu için bir kazançtır.

İKTİSAT DERGİSİ: "Sayın Sargut, siz uzun yıllardan beri orada yaşayan biri olarak bize uyum sorununun ortaya çıkış nedenlerini anlatırmısınız."

SARGUT: "Uyum konusunun bir çok yönü var, daha önceleri yani 1973'e kadar uyum konusu böyle ağır bir tartışma konusu olmamıştı. Bunun nedeni de çalışılan yerlerde herhangi bir uyumsuzluğun çıkmamasıydı. İşverinin dışındaki yaşamlarında ise, yabancı işçiler daha çok barakalarda kalıyorlardı, dolayısıyla toplumla direkt bir ilişki içinde olmaları gerekmiyordu. Ailelerin gelmeye başlamasıyla birlikte uyum sorunu da ortaya çıkmaya başladı. Bu sorun bir çok çarpık gelişmeden kaynaklanmıştır. Örneğin, işçilerin aileleri de geldikten

sonra, bunların oturabilecekleri bir mesken sorunu ortaya çıkmıştır. Mesken bulamayan aileler, daha çok kentin kenar mahalleleri diye tabir edilen, sosyal problemlerin yoğun olarak yaşandığı bölgelere yerleşmişler ve zaten birer sosyal sorun merkezi olan bu semtlerde kendileri de sosyal sorunun bir parçası olarak damgalanmışlardır. Bu madalyonun bir yüzüdür.

GÖKAY: "Bir soru sorabilir miyim, bu konuda. Devletin ya da herhangi bir kurumun yardımı olmuyor mu hiç? Yol gösterme olayını her iki tarafın hükümetleri de yapamıyorlar mı?"

SARGUT: "Hayır, bu konuda en ufak bir girişim yok. Almanya'da mesken sorunu doğrudan doğruya serbest piyasaya bırakılmış bir durumda. Gerçi sosyal konutlar var ama sosyal konutlarda oturabilmek için sekiz yıldır bekleyen Alman aileleri de var. Dolayısı ile bizim işçiler, sosyal konut sıralamasında, bunların altındaki sıralara giriyorlar. Ayrıca bu konutların olduğu yerler yine sosyal huzursuzluğun olduğu bölgeler. Yabancı işçi aileleri doğal olarak kültürlerini tanıdıkları, birbirlerine daha fazla uyum sağladıkları kimselerle birarada olmayı kendileri de istiyorlar. Fakat bu beraber olma isteği bir kaç yıl sonra kaybolmaya başlıyor. Diğer taraftan, bu birarada oturma isteği, sadece kendi istemlerine de bağlı olmamaktadır. Almanlarla birlikte aynı semtlerde yaşamının beraberinde getirdiği bazı sorunlar da vardır. Ana sorunlardan biri her iki tarafın da karşılık ön yargılarla birbirlerine ve birbirlerinin kültürlerine tavır almalarıdır. Örneğin, işçiler konut sorunu nedeniyle istasyon civarları, gece kulübü gibi gece yaşantısının ağır bastığı bölgelerde yerleşebiliyorlar. buralarda gezen bir Türk işçisi etrafı dolaşırken gördüğü genç Alman kızını, kötü olarak tanıyor dolayısıyla toplumun büyük bir kısmını bu şekilde değerlendirmeye başlıyor. Alman gençliğinin büyük bir dejenerasyon içinde olduğunu sanarak, kendi ailelerini ve çocuklarını bu toplumdan korumak gerektiğini hissetmeye başlıyorlar. Alman insanı da başı örtülü, eteğinin altına pantolon giyen Türk kadınına garip gözle bakmaya başlıyor. Bütün bunları yüzyıllardır İslâm ülkelerine karşı duyduğu ön yargılarla açıklamaya kalkarak, Türkiye'de bir şeriat düzeni bulunduğunu, kadınların halâ ikinci sınıf bir yaratılmış gibi görüldüğünü düşünüyorlar. Bu şekilde değerlendirdikleri bir

toplumun insanlarıyla da uyum sağlayamıyorlar! Buna karşılık Türk'ler de, bir az önce belirttiğim gibi çevrelerinde gördükleri Almanlar'dan, yani Alman toplumunu uyuşturucu madde kullanan, ahlak normlarına ters gelen konumda bulunan kesimlerden hareket ederek gözlemlerini bütün Alman toplumu için genelleştirmekte ve haklı olarak bu kültüre uyum göstermek istememektedirler.

Biz buraya Almanların bu konuda ki çarpık ve bundan belki yüz, ikiyüzlü öncesinin Türkiye'sine uyabilecek bilgilerini değiştirmek; Bugünün Türkiye'si hakkında daha geniş bilgi vermek ve uyum konusunda onların da çaba göstermelerini istediğimiz için geldik."

İKTİSAT DERGİSİ: "Sayın Gökay, siz bu konuda, yani uyum zorluğu konusunda bir şey söylemek ister miydiniz?"

GÖKAY: "Kanımcı uyum konusu Alman toplumunda son yıllarda artan bir biçimde kendini göstermeye başladı. Esas nedeni de Türk işçilerinin ailelerini yanlarına almaları böylece de sayısal bakımdan artmaları ve bu kalabalıklaşan kitenin Alman toplumu içinde erimemelerinden dolayı ortaya çıktı. Bence birbirine çok yabancı iki kültürün birbirine uyum sağlaması zaten söz konusu değildir, önemli olan yaşam biçimlerinin birbirlerine uyup uymamasıdır ve esas sorun da buradan çıkmaktadır. Bir de bu uyum konusu sınırım Almanlar tarafından biraz abartılmakta. Şu anda Almanyanın içinde bulunduğu iktisadi konjonktürden ötürü geçmiş dönemlere göre fazla sayıda yabancı işçiye ihtiyaç olmamasından ötürü geri dönüşü zorlamak için bir gerekçe olarak kullanılmaktadır. Kanımca, uyumsuzluğu Almanların anlayışla karşılaması gerekir. Hiç bir kimse yabancı bir topluma gittiğinde, geçmişteki yaşayış biçimini tamamen bırakamaz. Uyum ise ancak ikinci, üçüncü kuşaklar için geçerli olabilir. Bundan sonra da Almanya'da yaşayan işçilerin bu kuşaklarının uyum sağlaması için bazı politikalar güdülmelidir, yoksa eğer bir işçi ailesi yirmi yıldır uyum gösterememişse kısa dönemde göstermesini beklemek boş bir hayaldir."

SARGUT: Bence şu konu da gözden kaçırılmamalı, ilerlemiş toplumlarda bazı çok çarpık gelişmeler başladı. Örneğin, Alman toplumu bugün yaşlılarını yaşlı lojmanlarına atmakta, hastalarını hastane köşele-

rinde bırakmakta, iyi yetişmemiş çocuklarını da çocuk evlerine göndermekte ve bütün bunların üstüne kendini de çok rahat hissetmektedir. Böyle bir gelişmeyi bizim toplumu-muzdan giden kimselerin kabullen-meleri hem olanaklı değil, hem de olumlu değil. Zaten Alman toplumu da, bunun acısını son yıllarda görme-ye ve hissetmeye başladı. Çünkü, insan dışı bir yaşam biçimine doğru bir gidiş başladı. Bu nedenle gelenek-sel ve kırsal kesimden gelen işçiler Alman toplumu için bir şans olarak görülmelidir. Yani toplum uyumlaşması, Türklerin Alman toplumuna uyum sağlaması şeklinde görülmemeli, o topluma Türklerin beraberinde getir-dikleri ve Almanya'da artık kaybol-muş değerlerin kazandırılması şeklin-de de görülmelidir."

GÖKAY: Bana göre, Türk işçilerinin Alman toplumuna uyum sağlama-ması denen olay genellikle dış görün-tüleri, olaylar karşısında farklı davranışlarda bulunması ya da yenilen yemeklerin değişik olması vb. gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır, yani gündelik denilebilecek bazı yaşam biçimlerinden ortaya çıkmak-tadır. Sırf Almanya'da yaşanılıyor diye, yıllar boyu edinilen alışkanlıklara karşı çıkılması bence anlamsızdır. Türkler orada iktisadi nedenlerle bulunmak-tadır. Yugoslav, İtalyan, Türk işçilerinin Almanya'ya gitmesi Bern Duvarının kapanmasından sonra ortaya çıkan, işçi bulamama sorununa bulunan çözümdür. O zamanlar şimdi sorun edinilen yaşam biçimine uyum sağla-mama söz konusu olmamıştı. Alman-ya ve Alman toplumu şunu kabul etmelidir ki, yabancı işçiler o toplu-mun bir parçasıdır ve uyma olayının biraz da onlardan gelmesi gereklidir."

İKTİSAT DERGİSİ: "Şöyle bir soru sorabilir miyim, Sayın Sargut, acaba Almanya'da uyum gösteremeyenler kimler, hangi gruplar, bunu biraz daha açıklayabilir misiniz?"

SARGUT: "Şimdi, biz burada ko-numuzu doğrudan ilgilendirdiği için Türklerden bahsediyoruz. Uyum gös-teremeyenler sadece Türkler değil tabi. Bunların arasında Sicilyalı, İtalyan, Yugoslavya'nın, Makedonya'nın bir bölümünden gelenlerde var. Bu işçi-lerin çoğunluğu da aslında ağır sanayi ve yerlerini Almanların kesinlikle alamayacağı kesimlerde çalışmak-tadırlar. Şöyle ki, örneğin dökümha-nelerde çalışanların % 40'ı yürüyen bantlarda çalışanların % 30'u yaban-cıdır. Bunların topluma uyum göster-

meleri için zamanları bile yok. Çünkü sabahtan akşama gayet monoton, gayet yorucu işlerde çalışan bu kişiler, akşam evlerine döndüklerinde kendi kabuklarına çekiliyorlar. Kanımca, uyum göstermemek sorunu Alman işçisine yem olarak sunulmakta ve bunlarla politika yapılmaktadır."

İKTİSAT DERGİSİ: "Size göre uyum göstermemenin belirtileri nelerdir, daha doğrusu bu durumu nasıl tanımlıyorsunuz?"

SARGUT: "Bunun tanımlanması çok zor. Ancak, yaşam içinden örnek-lerle anlatabilirim. Örneğin, okullarda şöyle sorunlar çıkmaktadır. Kız çocuk-lar okula gönderilmemekte, bunun yerine Kuran kurslarına gitmektedirler. Biliyorsunuz Almanya'da Türkiye'de olduğundan daha çok Kuran kursu düzenlenmekte ve buraya devam eden çocukların kafaları önemli ölçüde yikanmaktadır. Örneğin, hoca-lar tarafından, bunlara okullarda Alman hocaların söylediklerini dinle-meyin şeklinde uyarılar yapılmakta-dır. Okullarda bu şekilde düşüncelerle gelen bir iki çocuğun varlığı pek o kadar göze batmayabilir, fakat bun-ların sayısı sınıfın yüzde yirmibeş, otuzunu geçecek seviyeye geldiği zaman sınıfın geri kalan kesimi de bundan önemli ölçüde etkilenmekte ve eğitim düzeyini önemli ölçüde düşürmektedir."

GÖKAY: "Anladığım kadıyla, günlük yaşamda Türklerle Almanların fazla bir ilişkisi yok. O zaman ilişkinin en yoğun olduğu okullarda uyum zorluğu söz konusu oluyor. Diğer toplumsal yaşam içinde görülen ilişkilerden hangisinde bu sorun en yoğun olarak kendini hissettiriyor. Örneğin, kadın erkek ilişkilerinde mi, yoksa aynı apartmanda, yaşamak-tan çıkan sorunlarda mı vb.?"

SARGUT: "Bunlar çok deneysel ko-nular oluyor. Örneğin, Türklerin çok yoğun olarak yaşadığı bölgelerde, eğer Alman da yaşıyorsa orada demin sizin de bahsettiğiniz yemek kokularına tahammül edememele-rinde ortaya çıkıyor, ya da çocuk gürültülerinde, değişik müzik dinle-melerinde kaynaklanabiliyor. Bunun yanında Almanların bilmediği, artık kaybolmuş çok değişik durumlarda oluyor. Örneğin, komşusunun kapısını çalıp da bir şey lazım mı diye sormaları gibi. Eğer işin içinde bir rahatsızlık varsa, bu, yeni ortaya çıkmış bir durumdan değil, 1960'lar-

dan beri her zaman karşılaşılan durumlardan kaynaklanmaktadır. Bugün bir rahatsızlık şeklinde gün-deme gelmişse, bugün izlenen bir politika sonucu ortaya çıkmıştır."

İKTİSAT DERGİSİ: Sayın Gökay, geri gönderilme konusu neden gündeme geldi?

GÖKAY: "Her göç olayının iki boyutu vardır, biri çekici faktör, diğeri ise itici faktördür. 1960'lı yıllara ve o yıllar Almanyasının çekici faktörlerine bakarsak, şu hususu görmek gerekir. O yıllarda, Almanya'da insan serma-yesi fizik sermayeye oranla son dere-ce kıttı. İktisat teorisi bize göstermiştir ki, fizik sermayesinin bedeli faiz tara-fından yansıtılmasına karşın, insan sermayesinin bedeli ücret tarafından karşılanmaz. Alman ekonomisi kendi-sine sıfır maliyetle üretilmiş, hazır ve komple bir işgücüne ihtiyaç duymak-taydı. Almanya açısından Türk işçisi çok pahalı olabilir. Sri Lanka'dan getirise daha ucuz işçiye sahip olabilir ya da Almanya dışında yaşayan Almanları Polonya da yaşayan Al-manları, Çekoslovakya'da yaşayan Almanları getirip Türk işçisi yerine ikame etmek isterse gene oldukça ucuz bir işgücüne sahip olabilir. Fakat bizim olayları 1960'ların çerçevesi içinde ele almamız gerekmektedir. Bu çerçevede içinde baktığımız zaman, Almanya'nın, çok genç bir işçi gücü-nü, fizik artı beyin gücünü sıfır maliyetle elde ettiğini görürüz. 1970'li yılların sonlarına doğru Türk işçilerinin Alman toplumunda yeni bir fonksiyo-nu ortaya çıkmıştır, bu da ücretleri düşük tutmadır. Her sanayileşmiş ülke belirli miktarlarda işsizlik yaratmak durumundadır. Bunun çeşitli neden-leri var, burada ayrıntılara girmek istemiyorum. Ücretleri düşük tutma da, işte bu nedenlerden birisidir ve bu yüzden Türkler 70'li yılların sonlarına doğru geri gönderilme durumu ile karşı karşıya bırakılmamışlardır. Ama 80'li yıllara, Alman ekonomisinin bü-yüme sınırlarına geldiğinde, Türk işçi-lerinin bu fonksiyonu da sona ermiştir ve Alman işverenleri de Türk işçilerini bir meta olarak görüp insan oldukla-rını tamamen unutarak ekonomik nedenlerle, bu nedene de çeşitli bahaneler bularak, uyum sağlamak, uyum sağlamamak, polisiye olaylara karşma oranının diğer Alman vatan-daşlarından fazla olması vb. gibi Türkleri geri yollama yolunu seçmiş-lerdir. Kısaca altını çizerek bir kez daha söyleyecek olursak, Türk işçileri Almanya'ya sıfır maliyete malolmuş-

tur, görevlerini yerine getirmişlerdir ve artık Almanya'ya pahalıya gelmeye ekonomiye bir yük olmaya başlamışlardır. Bir kere, ülkelerine yüksek oranlarda para yollamaktadırlar, bunun Alman ödemeler bilançosuna ciddi olumsuz etkileri vardır. İkinci olarak bu insanlar sosyal yardımlardan faydalanmaktadırlar. Üçüncü olarak artık yaşlanmış bir işgücü haline gelmişlerdir ve sağlık açısından maliyetleri yükselmiştir. Dördüncüsü yavaşlayan işgücünün verimi daha düşük olmaktadır. Son olarak da Türk işgücünden yararlanan Alman sanayisinde bu işgücünün yoğun olduğu sektörlerin gelecekte fazla büyüme şansı yoktur, hatta kapanma durumu ile karşı karşıyadır. Bütün bunlardan dolayı artık Türk işgücünü muhafaza etmenin çekici bir yönü kalmamıştır."

İKTİSAT DERGİSİ: Sayın Arı, sizce geçmiş yıllarda Türk işçilerini Almanya'ya yoğun olarak yönelten nedenler nelerdi, daha sonra bu işçilerin gönüllü olarak dönmelerinde hangi etmenler rol oynadı?

ARI: Sayın Gökay, göç olayının tanımlanmasında kişiyi bir ülkeden iten ve diğer ülkeye çeken nedenlerden söz etti. Türk emekçisinin Dost Almanya'ya gitme kararını etkileyen birinci ve ikinci grup nedenler arasında a) İşsizlik b) Çoğalan nüfus ve ek işgücüne çalışma olanağı sağlanamaması c) Kişisel açıdan daha yüksek ücret, daha iyi ekonomik koşullara kavuşma isteği d) Alman efsanesi ve macera duygusu ve Alman toplumunun 1980 öncesindeki çekici yaşamı e) İş tecrübesini gelişmiş bir ülkede kazanma arzusu sayılabilir.

Oysa aynı kitlenin belirli bir bölümünün dönüş nedenlerini saptayan anketlerde ortaya çıkan sonuçlar üç noktada yoğunlaşmaktadır: a) Yalnızlık b) Genel nedenler: Örneğin ailenin Almanya'yı istememesi, koşullara uyamaması... c) Çocukların öğrenimi. Oysa Türk işçisinin Almanya'ya geldiği ilk günlerden bu yana karşılaştığı güçlüklerin başında dil öğrenme gelmektedir.

Göç edilen ülkede, örneğin Batı Almanya'da çalışmaya giden Türk işçileri 1980-1982 arasında yapılan problem araştırmalarında anketlere konu edilen grupların % 88'i dil güçlüğüünü ilk sırada gelen sorunları olarak nitelemişlerdir. Batı Almanya'ya uyum sorunu, Alman adet ve geleneğinin farklı oluşu, kitlenin % 62'si tarafından

ikinci sırada gelen sorun olarak belirtilmiştir. Diğer sorunlarla ilgili olarak % 53'ü iş yerine alışamama ve Türk görevli kuruluşlarının ilgisizliği; % 32'si ev sorunu; % 25'i sosyal yaşamda düzenli insan ilişkisi kurulmayışı gibi nedenleri sıralamışlardır.

İKTİSAT DERGİSİ: Sayın Gökay, Türk işçilerinin döndükten sonra burada karşılaşılabilecekleri sorunlar nelerdir, bu kesim döndüğünde beraberinde getirdiği dövizler Türkiye'de ne kadarlık bir fon yaratacaklar? Daha önceki tasarruflardan oluşan işçi şirketlerinin bugünkü durumu yani ekonomik bunalımdan nasiplerini almış olmaları yeni gelecek tasarrufları olumsuz yönde etkileyecek mi?

GÖKAY: "İşçilerimizin geri dönüşlerinde karşılaşılabilecekleri sorunlar konusuna diğer iki konuşmacı arkadaşım değinecek, bu yüzden ben hiç girmeyeyim, yalnız diğer soruları cevaplamaya başlamadan bu konuda şunu söylemek istiyorum. Hepimizin bildiği gibi Türkiye'de işçi ücretleri son derece düşüktür, hele Almanya gibi ileri derece de Sanayileşmiş bir ülke ile karşılaştırıldığında bu düşüklük daha da çarpıcı hale gelmektedir. Sanırım işçilerimizin geri geldiklerinde karşılaşılabilecekleri sorunların başında da ücretlerin düşüklüğü sorunu yer alacaktır.

Sorunun diğer bölümlerine giresek, zaten 1970'lerden beri kesin dönüş olayıyla karşı karşıyayız. Bu yıllarda Türkiye'nin iktisadi konjonktürünün çok kötü durumda olmaması yüzünden geri dönemlerin tekrardan uyum sağlamaları veya bunların ülke ekonomisi içinde asimile edilmeleri büyük bir sorun yaratmamıştır. Fakat bu yıl Türkiye ekonomisinde yoğun bir işsizlikle karşı karşıyayız, büyüme hızının düşük, durgunluğun hakim olduğu bir dönemde karşı karşıya bulunmaktayız. Bu durgunluğun önümüzdeki bir kaç yılda da devam edeceğini söyleyebiliriz. Eğer işçi dönüşü bu dönem içinde yoğun bir biçimde gerçekleşirse bunların Türk ekonomisine uyum sağlamalarında güçlüklerle karşılaşacağız. Özellikle zaten yüksek olan işsizlik daha da artacaktır. Dikkat edilmesi gereken husus şudur: Türkiye'deki işsizlik genellikle şimdiye kadar çalışmaya alışmamış insanların, gençlerin işsizliği olayıdır ve çok fazla sorun yaratmamaktadır. Fakat eğer Almanya'dan büyük kitleler halinde dönüşler olursa o zaman şimdiye kadar çalışmaya, para kazanmaya alışmış insanın işsizliği ola-

caktır, bunun getireceği sosyal boyut ise çok daha önemli sorunlara yol açabilecektir. Bununla beraber varsayımımız odur ki, geri dönüşler büyük boyutlara ulaşmayacaktır, daha doğrusu işçilerimiz için Türkiye'ye geri dönmelerin o kadar büyük bir cazibesi yoktur. Tabi Alman hükümeti ciddi politika değişiklikleri yaparak işçilerimizin kitle halinde geri dönmelerine neden olmasa...

Ödemeler bilançosu açısından, olaya kısa ve uzun dönemli olarak bakmak gerekmektedir. Kısa dönemde geri dönüş olayı büyük boyutlara ulaşırsa sermaye hareketlerinde büyük bir artış olabilir. Bunu, geri dönen işçilerin Almanya'dan getirecekleri tasarrufların yatırıma dönüştürmesi varsayımı altında söylüyorum. Fakat uzun dönemde Türkiye'ye gelen işçi dövizlerinde önemli miktarlarda düşüşler olacaktır.

Geri dönüşün örgütlenme biçimlerinden biri de, işçi şirketleri olarak düşünülmüştü. Şu anda hepimizin bildiği gibi, işçi şirketleri büyük bir krizle karşı karşıya bulunmakta.

Genel olarak ekonominin durumundan kaynaklanan bazı sorunları ve şirketlerin kuruluş biçimlerinden dolayı ortaya çıkan bazı sorunları var. İşçi şirketleri yeni bir yapıya kavuşturulmadığı sürece de dönen işçilerin bu şirketlerin içinde yer alacağını pek sanmıyorum. Bu onlar açısından pek akılcı da olmayacaktır.. Şu andaki durumuyla işçi şirketleri en düşük faiz yüküyle çalışan şirketler ve faiz farklarından yararlanmak isteyen müteşebbisleri, bu şirketleri ele geçirmeye çalışmakta, Almanya'da çalışan Türk işçileri açısından ise olay herhangi bir cazibe taşımamaktadır."

İKTİSAT DERGİSİ: "Sayın Minibaş, siz Türkiye'ye geri dönen işçilerin karşılaşılabilecekleri sorunlar hakkında neler söylemek isterdiniz?"

MINİBAŞ: "Başlangıçta, Türkiye için yurt dışına gönderilen işçiler ülke içindeki işsizliği azaltacak bir unsur, döviz getirici bir mekanizma olarak görülmüştür. O zamanlar gelişmekte olan bir ülke olarak önemli bir emek gücünde kaybedilmiş olması üzerinde pek fazla durulduğunu sanmıyorum. Öte yandan, bu işçiler işgücü olarak Alman ekonomisine çok önemli katkıda bulunmuşlardır. Buna karşılık, bu kişilerin verimlilik açısından hiçbir değeri kalmadığı zaman, yani yaşlanmış işgücüne dönüştükleri an

kendi ülkelerine geri dönmeye zorlanmaktadır. Diğer bir deyişle o günlerin vasıflı emek gücü üretkenliğini yitirdiği zaman dönüş yapmış olacaktır. Ben, bu yüzden konuya yaşı ilerlemiş işçilerden çok, genç işçi kuşağı Türkiye'ye dönüş yaptığı takdirde ne gibi sorunlar çıkabileceği açısından yaklaşmak istiyorum. Bu kişilerin ilk olarak Türk kültürüne yani toplum yapısına uyum gösterebilmeleri sorunu olacaktır. Çünkü kültür yaşam biçimini de kapsayan bir olgudur, yani toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal yapısı tarafından biçimlenir ve karşılıklı etkileşim içindedir. Dolayısı ile kültür toplumdaki kurumlardan ve uygulanan sistemlerden soyutlayamayız. Bu nedenle, konuyu dönecek işçilerin Türk iş hayatına ve Türk sosyal yaşamına nasıl uyum gösterecekleri olmak üzere iki başlık altında toplamakta yarar var. İlk önce gelen işçiler Türkiye'ye nasıl bir katkıda bulunacaklar diye düşünecek olursak: Gelecek olanlar vasıflı işgücüdür ve işsizliğin yüksek oranlara ulaştığı ülkemizde, işsizliği belli ölçüde artırabilirler. Çünkü ya vasfı daha düşük işçilerin yerine geçirilmeleri, ya da işsiz kalmaları dolayısı ile emek arzı açısından rekabet söz konusu olacaktır. Bu da Türkiye'de çalışan kesimin kendi içinde belli bir huzursuzluğa neden olabilir. Diğer taraftan bu yeni gelenler, gelir dağılımından pay alacak yeni bir grubu oluşturacaklardır. Türkiye'deki işçi ücretlerinin Batı Almanya'ya nazaran daha düşük olması ise sorunun bir diğer boyutudur.

Konuya, yurda dönenlerin Türkiye'deki sosyal yaşama uyum sağlama-ları açısından bakacak olursak: Bence, bu kişiler Alman toplumundan, Almanya'daki kültür değerlerinden olumlu ya da olumsuz etkilenmişler ve sonuçta kendi, "bireysel kültürel yaşam biçimleri" bir değişime uğramış ve yeni bir "kültürel kimlik" kazanmışlardır. Geri döndüğünde akrabasına, komşusuna, okul yaşamına ve/veya toplumdaki başka diğer kurumlara eskisi gibi uyum gösteremeyecek, dolayısı ile sorunları olacaktır. İşte bu nokta da karşımıza bu yeni "kültürel kimlik" kazanmış kişileri kendi toplumu-muza nasıl entegre edeceğimiz sorusu çıkmaktadır. Kanımca, ilk olarak her gelen gruba, daha yerleşmeden kendi toplumuna uyum yapmasını sağlayacak bir reorientasyon programı uygulanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, bizlerin de onları kabullenme ve hoşgörüyle karşılama yönünde eğitilmesi gerekmektedir, ki

bu TV, gazete, radyo vb. gibi kitle iletişim araçlarıyla çok kolay bir şekilde gerçekleştirilebilir."

İKTİSAT DERGİSİ: "Sayın Sargut, siz bu konuda neler düşünüyorsunuz?"

SARGUT: "Bence olay son derece karmaşık. Belki Almanya açısından karmakşıklığı daha da ağır. Bunu açmakta yarar görüyorum. Şöyle ki, Almanya'da 2-2.5 milyona yaklaşan bir işsizlik olmasına rağmen Almanya'da çalışan yine 2-2.5 milyona yakın yabancı işçinin atılıp onların yerine işsiz Almanların yerleştirilmesi gibi bir durum söz konusu değil. Bu, ne bu işçilerin vasıfları itibariyle, ne işsiz olanların bulundukları yer ve fabrikaların bulunduğu yer itibariyle, ne de yaş ve fiziki durumları itibariyle mümkün değil. Yabancı işçiler çoğu çok iyi fiziki özelliklere sahip ve hâlâ orta yaşlılardan, yani çok fazla yaşlanmamışlardan oluşuyor. Halbuki Almanya'daki işsizler genellikle 55 ve daha üstü yaşlarda, ya da genellikle 16-18 yani daha hiç çalışmamış kesimlerde yer almaktadır. Dolayısıyla Alman endüstrisini sırtında taşıyan bu kesimi dışarı atıp, aynı işi onu yapamayacak bir güçle yapmaya kalkışmaları mümkün değildir. Bu yüzden de Almanya'nın daha uzun yıllar yabancı işçilere ihtiyacı olacaktır, bu bir. İkincisi 1965'li yıllardan itibaren Almanya'da doğum oranında büyük bir düşüş olmuştur. Bu yıllarda doğanların da çalışma yaşamına başlamalarıyla toplanan işsiz ordusuna rağmen, önümüzdeki yıllarda endüstriye girebilecek Almanların sayısında da büyük bir azalma olacaktır; Almanlar bu azalmayı yabancı işçilerin ikinci, üçüncü kuşağı ile karşılamayı on yıldan beri düşünüyorlar. Almanya'da uyum yoluna girmiş bir kitle yerine hiç uyum yapmamış bir kitleyi getirmek Alman ekonomisi ve sosyal yapısı yönünden de taşınacak bir yük değildir. Dolayısıyla Almanların bütün kaygıları uyum göstermelerini beledikleri fakat daha önce açıkladığım çeşitli nedenlerden dolayı uyum göstermeye tam hazırlıklı olmayan, bu kitlenin durumunun kendi uzun vadeli beklentileri yönünde gelişip gelişmeyeceğidir.

Bugünkü uluslararası konumu ve ilişkileri yüzünden Almanya'da katliam gibi bir olayın olacağını da sanmıyorum. Yani bunun Devlet politikası haline gelmeyeceğini kastetmek istiyorum. Şu anda Almanya'da yapılan, yukardan devlet politikası olarak "uyumu" gösterip, aşağıdan Alman halkını kışkırtma politikasıdır.

Bu tehlikeli bir politikadır ve bu tehlikeli politika Alman halkına ve Alman sosyal güvenliğine karşı yürüyen bir niteliğe sahiptir. Çünkü böyle bir politika içinde Alman halkının, azınlıkların üzerine saldırması, yalnız azınlıkların aleyhine değil, Alman sosyal güvenliğinin de aleyhine olacaktır. Çünkü azınlıklar devlet politikasınca yürütülmeyen herhangi bir saldırıyı, bir parça da olsa karşılayacak durumdadır. Zaten Almanya bu tür küçük grupların çatışması haline gelebilecek bir durumu kaldıracabilecek bir ülke de değildir. Bugün tehlikeli bir oyun oynanmaktadır ve eğer bu politika düzeltilmezse sonuç Almanya açısından hiç de iyi olmayacaktır. Bütün bu olaylara rağmen geri dönüşün artacağını da sanmıyorum.

Şunu da açıklamakta yarar var kanısındayım, bugün Almanya'dan Türkiye'ye dönen işçiler zaten Alman toplumuna uyum göstermiş kesimler arasından olmaktadır. Çünkü Alman toplumundaki tehlikeli gelişmeyi farkına vararak bundan rahatsızlık duyanlar, uyum göstermiş ve Alman toplumuyla direkt ilişkilere girmiş olan kesimdir. Uyum göstermemiş, Alman toplumuyla ilişkileri bulunmayan kesimdeki işçileri böyle bir şeyden rahatsızlık duymak şöyle dursun bunun farkına bile varmıyorlar. Geri gelenler ise mesleki açıdan ileri olan kesim olduğu için Türkiye'de yaşama şansları diğerlerine göre daha yüksek, işte uyum gösteren bu grubu göndermeye çalışıyorlar ve bunda da başarılı oluyorlar. Bu da Alman toplumu için, çok tehlikeli bir gelişmedir. Çünkü, şimdiye kadar uyum göstermiş kesim bu ülkede bir köprübaşı olarak görülmelidir. Uyum göstermemiş kesim, bunlara bakarak uyum göstermeyi öğrenecektir. Bu kesim kaybolduğu anda ise, uyum şansını tamamen ortadan kalmaktadır.

Özet olarak söylemek gerekirse, Almanya'da şu anda çok çapraşık gelişmeler yaşanmaktadır, son yıllarda ve bunların nereye gideceği de şimdiden pek belli değil ama dediğim gibi eğer devlet politikasında çok köklü değişiklikler olmaz, ekonomide çok ağır düşüşler olmazsa Almanya'da dönüşlerin çok sınırlı sayılar halinde kalacağına inanıyorum."

İKTİSAT DERGİSİ: Almanya'daki çalışma yaşamı Türk işçilerine neler kazandırmıştır, bu kazançları dönen işçilerimiz Türk çalışma yaşamıyla bağdaştırılabilir mi? Dönecek olan işçileri-

miz için Türkiye bu konuda üzerine düşenleri yapabilecek midir?

ARI: Türk emekçi kitlesi bir yandan daha iyi günlere kavuşmak için, diğer yandan tatminkâr ücret ödeyen bir işte çalışarak hem onurlu bir yaşam hem de mesleğinde tatmin ve gelişme fırsatını değerlendirdiği Almanya ve Alman toplumu içinde bir yere gelmeye çalışmıştır.

Bu arada Batı Almanya'da "çalışmış olmanın" Türk işçilerine kazandırdığı bir husus da mesleki bilgi, görgü ve iş tecrübesinin gelişmesi olmuştur. Nitekim dönen Türkk işçilerin üzerinde 1980'de yapılan anketleme örneklerinde belirtilen husus açıkça izlenmektedir. Şöyle ki: 256 Türk işçisinden % 76'sı mesleki bilgi, görgü ve bunlarla bağıntılı olarak statüsünün arttığını açıklamıştır. Türkiye'ye döndüklerinde bu mesleki gelişmenin, ihtisaslaşmanın yararlı olduğunu belirtenler yüzdesi ise 66'dır. Aynı grup içinde meslekle ilgili vasıflarının artmış olduğunu belirtmelerine rağmen, kendi başlarına bir iş yapmaya niyetli olduklarını açıklayanlar ise aynı grubun % 76'sını oluşturmaktadır.

Gerek iş bilgisi, gerekse Almanya'daki yaşam tecrübesinin yararlı olduğunu açıklayan 256 kişi bölgeler itibarıyla dağılımı şöyledir: Karadeniz, Marmara, Akdeniz, Orta Anadolu ve Güney Anadolu'dan gitmiş Türkler.

Bunlar arasında Güneydoğu Anadolu'dan Almanya'ya çalışmaya gitmiş olanlar arasında bilgi ve görgülerinin yüksek derecede arttığını söyleyenler % 32'sini, orta Anadolu bölgesinde gidenler arasında % 42'si; Marmara bölgesinden gidenler arasında % 49'u; Karadeniz bölgesinden gidenler % 62'sini bulmaktadır. Bu örneklemeye konu olan Almanya tecrübesini yaşamış Türklerin takriben % 45'i 1973 öncesinde, geri kalan % 55'i 1973 tarihinden sonra yurt dışına çalışmaya gidenlerden oluşmaktadır. Benzer biçimde gerek 1973 öncesinde, gerek sonrasında Almanya'ya gidenlerin takriben % 50'si 10.000'den az nüfuslu geri kalanı 10.000'den çok nüfuslu kentlerden gelmiştir.

Bütün bu incelemelerin bizleri teşvik etmesi gereken yanı, gurbette çeşitli sorunlarla mücadele ederek yaşamının ailece sürdürmüş emekçile-

rimizin dönüşlerinde bir yandan sıcak, misafirperver anavatan kucağı niteliğinde bir ortamın pazarlanması; diğer yandan bu sorunlar üzerinde de sürekli bir ve bilimsel yanı sağlıklı olan incelemelerin sürdürülmesi ihtiyacıdır.

İKTİSAT DERGİSİ: Türk ve Alman toplumlarının farklı kültürel yapılarından dolayı, işçilerimizin Alman toplumuyla kaynaşamadıkları, iki toplumun da birbirlerini anlamaları konusunda ilgililerin yeterli çaba harcamadıkları, iki farklı kültür arasında kalmış insanlar ve onların Almanya'da doğan çocukları için geri dönüşte bu kez Türk toplumuna uyum sağlayamayacakları, Sayın konuşmacıların üzerinde birleştikleri ortak noktalar olmuştur. Bu sorunların çözümü içinse, hem Alman hem de Türk ilgililerin ve kuruluşların konuya daha esnek ve insancıl bir bakış açısıyla yaklaşmaları gerektiği konusunda görüşbirliğine varılmıştır. İşçilerimizin kültürel sorunlarından kazanılmış haklarının korunmasına kadar birçok sorunun çözümünün ancak böyle bir yaklaşımla sağlanabileceğini belirterek oturuma katıldıklarını için sayın konuşmacılara teşekkür ederiz.

YURT DIŞINA İŞGÜCÜ AKIMI ve YARATTIĞI BAZI SORUNLAR

Doç. Dr. Nur Serter

İ.Ü.İktisat Fakültesi

Yurt dışına işgücü akımı sadece Türkiye'ye özgü bir hareket değildir. Dünyanın bir çok ülkesi iş gücü arz eden, bir çoğu da talep eden durumdadır. Diğer bir ifade ile işgücü akımının evrensel bir niteliği vardır. Ülkelerin demografik yapıları ve gelişme düzeyleri emek arz ve talebi üzerinde etkili olmaktadır.

Türkiye işgücü arzı, iş gücü talebinin bol olan ve nüfusu hızla artan bir ülkedir. Bu sebeple 1960 lı yıllardan bu yana iş gücü fazlasını yabancı ülkelere arz etmek durumundadır. Türkiye'de 1962-1981 döneminde toplam süre işgücü arzı % 35'lik bir artış göstermişken aynı dönemde toplam sivil işgücü talebinin % 21,7 arttığı görülmektedir. 1962 yılında toplam sivil işgücü fazlası oranı % 11 iken, 1980 de bu oran % 15,8'e yükselmiş bulunmaktadır.

Şehirleşmenin hızlanması ile birlikte tarım kesiminde gizli işsiz olanların, kentlere göç sonucu açık işsiz haline geldikleri de bir gerçektir. Bunun sonucunda Türkiye'de işsizlik oranının 1981 % 13,6'ya ulaştığı tahmin edilmektedir.

Söz konusu şartların ışığında Türkiye yabancı ülkelere emek arz eden bir ülke özelliğini halen korumaktadır. Türkiye'den yabancı ülkelere işgücü akımı 1959 yılında bir hükümet politikası olarak ele alınmış ve 1960'dan itibaren Batı Avrupa ülkelerine yönelik olarak başlamıştır. İşgücü akımının özellikle 1963 yılından sonra hızlandığı ve 1973 sonuna kadar 900.000'in üstünde işçimizin Batı Avrupa ülkelerine göç ettiği bilinmektedir. 1973 yılına kadar yılda ortalama 60.000 işçimiz çalışmak üzere Batı Avrupa ülkelerine gitmekte iken, 1974 den itibaren bu ülkeler işgücü talebini durdurmuşlardır. Böylece Türk işgücü

hareketi 1974 senesinde yön değişti. - reerek Ortadoğu İslam ülkelerine yönelmiştir. 1974 yılından bu yana yılda ortalama 15.000-20.000 işçimizin çalışmak üzere yurt dışına gittiği bilinmektedir.

Resmi rakamlara göre halen Batı Avrupa ülkelerinde 5.243.000 yabancı işçi çalışmaktadır. Bu rakamın işçi aileleri de hesaba katıldığında 10 milyona ulaştığı ifade edilmektedir.

Batı Avrupa'daki yabancı işgücü içinde en büyük pay Türkiye'ye aittir. Toplam yabancı işçilerin % 16,8'ini Türk işçileri temsil etmektedir. Aileleri de dikkate alındığında bu oran % 18,7'ye yükselmektedir.

Ortadoğu İslam ülkelerinde çalışan Türk işgücünün oranı ise çok düşüktür. Bu ülkelerde 3 milyonun üstündeki yabancı işgücünün % 3,1' ini Türk işçileri teşkil etmektedir.

Halen yurt dışındaki işçilerimizin % 86,7'si Avrupa ülkelerinde, bunun % 66,5'i de F. Almanya'da bulunmaktadır. Aileleri de dikkate alındığında F. Almanya'da 1,5 milyon Türkün yaşadığı tahmin edilmektedir.

Bu sebeple yabancı ülkelere yaşayan Türk işgücünün sosyal sorunları Batı Avrupa ülkeleri esas alınarak incelenecektir.

Yabancı ülkelere giden Türk işçilerin karşılaştıkları sosyal sorunlar:

1- Dil sorunu:

İşçilerimizin çalışmak üzere gittikleri sosyal ülkelere karşılaştıkları ilk sorun dil sorunu olmaktadır. Dil, bir toplum içinde yaşayabilmek, ihtiyaçlarını temin edebilmek ve ona uyum sağlayabilmek için ilk şarttır.

Özellikle çalışma hayatında, işini ve işin gerektirdiği eğitimi görebilmek için dil temel şartı oluşturmaktadır. Ayrıca çalışma hayatının gerektirdiği şartlara uymak ve kendisine hukuken sağlanmış olan haklardan haberdar olarak, haklarına sahip çıkmak için de dil bilmek gereklidir.

Batı Avrupa ülkelerinde çalışan işçilerimizin karşılaştığı dil sorunu, Ortadoğu İslam Ülkelerinde çalışan işçilerimizin dil sorunundan farklıdır. Orta Doğu İslam Ülkelerindeki burada farklı dilin yanı sıra farklı alfabe ile de karşılaşmaktadırlar. Bu yeni bir dil öğrenmeyi güçleştirmektedir. Ancak Arapça ile Türkçe arasındaki benzerlikler ve orada çalışan işçilerimizin çoğunun Türk müteşebbislerince istihdam edilmiş oluşu, dil konusunda karşılaşılan güçlükleri hafifletmektedir.

Batı Avrupa ülkelerinin dil sorunu- nu çözmek üzere başvurduğu yöntem, eski sömürgelerinden işçi getirmek şeklinde bir gelişme göstermiştir. Bu sebeple İngiltere'nin daha çok Hindistan, Pakistan ve Kıbrıs'tan, Fransa'nın Fas ve Cezayir'den işçi getirttikleri görülmüştür.

Dil sorununu çözmek üzere bu ülkelerin yabancı işçileri için kurslar açtıkları görülmektedir. Ancak bu kursların çoğu kez paralı olması, kurslara devamı azaltmakta ve dilin iş yerinde öğrenilmesi uzun zaman almakta ve yetersiz olmaktadır. Yurt dışına çalışmak üzere gidecek işçilerin ana vatanda dil öğrenebilmeleri konusundaki girişimleri ise yetersizdir.

Almanya'daki yabancı işçiler arasında yapılan bir araştırmada 1972'de bu ülkede çalışan yabancı işçilerin % 12'sinin Almanca'yı hiç bilmediği % 31'in ise az bildiği tesbit edilmiştir. İşçilerin yabancı ülkelerde kalma süreleri uzadıkça dil bilme oranlarının arttığı görülmüştür.

2- Kültür farklılığının yarattığı uyum sorunu:

Yabancı ülkelere giden Türk işgücünün karşılaştığı en önemli sorundur. İşçilerimiz farklı kültür yapısına sahip olan bir toplumda yaşayabilmek ve onların yaşamlarına ayak uydurabilmekte güçlük çekmektedir. F. Almanya'da yapılan bir araştırmada Türk işçilerin %68'i en önemli sorunlarının "çevreye uyum sağlamak ve sosyal sorunlar" olduğunu ifade etmişlerdir.

Yabancı ülkelere giden işçilerimizin ancak pek azı gittikleri ülkenin

şartları konusunda tam bir bilgi sahibidirler. Bu durum işçilerimizin ruhi bunalıma sürüklenmelerine ve ana-vatana dönüş isteklerinin artmasına yol açmaktadır.

İşgücü kabul eden ülkeler ise, emeklerinden yararlandıkları yabancı işçilerin kültür ve yaşantı farklarına tepki göstermekte, onları kendi içleri-ne kabul etmemektedirler.

Bu durum işçileri manevi bir yalnızlığa itmekte ve yaşadığı toplumdan kopuk guruplar oluşturmalarına yol açmaktadır. Böylesine bir azınlık psikolojisine ve manevi yalnızlığa itilmiş olmaları onların içinde yaşadıkları topluma uyum gösterme isteklerini azaltmakta, çoğu kez kendi kültür ve geleneklerine sahip çıkma eğilimini güçlendirmektedir. Bu da, yaşadıkları topluma ters düşen bir yaşam tarzının, giyimini, davranış, adet vs. oluşması-na yol açmaktadır.

3- Aile sorunu:

Yurt dışındaki Türk işgücünün en önemli sorunu aile sorunudur demek yanlış olmaz. F. Almanya'da 1972'de yapılan bir araştırmada bu ülkede çalışmaya gelen işçilerin ancak % 62'sinin eşlerinin F. Almanyada olduğu anlaşılmıştır. Bu da karşımıza "parçalanmış aile" tablosu çıkarmaktadır. Aile bütünlüğünü koruyucu önlemlerin alınması yolundaki girişimler geçmişte uzun dönemde çözüme ulaştırılabilmektedir. Bir işçinin ailesini yanına getirmek üzere başvuruda bulunmasından birkaç yıl sonra, bu gerçekleşmekte idi.

Öte yandan yabancı ülkelere giden işçilerimizin ailelerini yanlarına aldrabilmeleri için gittiği ülkede belli bir süre çalışmaları ve sürekli çalışma hakkını elde etmeleri gereklidir. Bu durum işçileri manevi bir yalnızlığa sürüklemektedir.

4- Eğitim sorunu:

Yabancı ülkelere yaşayan işçi çocuklarının eğitimi için günümüze kadar alınan tedbirler yetersizdir. Yabancı ülkelerdeki, özellikle B. Avrupa'daki Türk işçi çocukları din, dil, milliyet, örf, adet, alışkanlık, kültür ve ahlak anlayışları bakımından iki farklı toplum arasında kalmış bulunmaktadır. Ailenin sayılan konulardaki yapısı ve tutum ile dış dünya arasında bocalamaktadırlar.

Ailenin eğitimi ve kültür düzeyinin düşük oluşu durumu daha da trajik bir hale getirmektedir.

İçinde yaşadıkları topluma uyum göstermeyen ve onunla bütünleşmeyen bu çocukların sağlam ve doğru değerlerle yetiştirilmeleri ve Türk toplumuna kazandırılmaları büyük bir sorundur.

Türk Hükümetinin bu çocukların Türk öğretmenlerce eğitimi yolundaki girişimleri gerek kalite gerek kantite bakımından ihtiyacı karşılamaktan uzaktır.

1981 yılında Batı Avrupa ülkelerinde 0,6 yaş grubunda 268.673, 7-16 yaş grubunda 464.693 çocuk bulunmaktadır. Ortadoğu ve Arap ülkelerinde ise 0-6 yaş grubunda 623, 7-16 yaş grubunda 777 çocuk vardır.

Dış İşleri ve Milli Eğitim Bakanlıklarının bu konudaki girişimleri yetersizdir. Örneğin İsveç'te Türk çocuklarının ana dil eğitiminde Yugoslavya'dan getirtilen okuma kitaplarının okutulması buna bir örnek teşkil edebilir.

Yabancı ülkelerdeki Türk çocuklarının önemli bir eksiği ise her iki dili de tam bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu konuda Türk Hükümeti ile çocukların yaşadıkları ülke hükümetinin işbirliğine ihtiyaç vardır.

İşçi çocuklarının topluma kazandırılmaları için önce dil ve genel kültür sorunları çözümlenmeli, sonra onların mesleki alanda yetiştirilmelerine ağırlık verilmelidir.

Başta F. Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesi kendi ülkelerinde yaşayan ikinci kuşağın (yabancılar kuşağının) entegrasyonu ile ilgili tedbirler geliştirmektedir. 1980 de yabancılar politikası ile ilgili olarak F. Almanya'da alınan kararlara göre: temel eğitimi tamamlamamış yabancı gençler için mesleğe hazırlık ve sosyal entegrasyon tedbirlerinin uygulandığı yerlerin kapasiteleri artırılmaktadır. Onların mesleki hazırlık kurslarına katılmaları imkânları sağlanmaktadır. Ayrıca dil sorunu olanlar için 3-4 aylık yoğun dil kursları geliştirilmesi planlanmıştır.

İşletmeler seviyesinde açılan meslek kurslarından da yabancıların istifadesi imkânları artırılmaktadır. Yabancılar sosyal hizmet götüren kuruluşlar geliştirilmekte ve daha iyi hizmet etme imkânı sağlanmaktadır. Yabancı işçilere çalışma izni konusunda çıkarılan güçlüklerin giderilmesi amaçlanmaktadır. En önemli madde de: F. Almanya'da yetişmiş gençlerin, belli bazı şartlar dahilinde 18 yaşından itibaren Alman vatan-

daşlığına geçebileceklerine ilişkin olanıdır.

Bu koşullar gerçekleştiğinde Almanya'nın yabancı ülkelerden işgücü talebine ihtiyacı kalmayacaktır. Öte yandan kendi ülkesinde kazanılan paranın ülke dışına transferide söz konusu olmayacaktır.

Genç neslin Türk toplumuna kazandırılabilmesi, herşeyden önce onların Türk eğitim sisteminin temel değer ve ilkeleri ile yetiştirilmesi ile mümkündür. Ancak istihdam alanlarının yetersizliği ve ülkeler arası gelir farkları burada Türkiye aleyhine işlemektedir. Türkiye'nin vasıflı insan gücü olarak yetişmiş ikinci kuşaktan yararlanabilme imkânını da dikkate almak gerekir.

5- Konut sorunu:

Türk işgücünün yabancı ülkelerde karşılaştığı bir diğer sorundur. İşçi talep eden ülkeler çoğunlukla yabancı işçilere gerekli konut ve barınma imkânı sağlamamaktadırlar. Kazançlarının büyük kısmını tasarruf etmek isteyen işçilerin ucuz kira ile konut aramaları kötü barınma koşullarına razı olmalarına yol açmaktadır.

Öte yandan ev sahipleri genellikle yabancılara ev vermekten çekinmekte veya yüksek kira taleplerinde bulunmaktadır. Bazı kişiler ise yabancı işçilerle aynı apartmanda hatta

aynı mahallede oturmaktan dahi kaçınmaktadırlar. Bu durum konut sorununu çözümü en zor sorunlardan biri haline getirmektedir.

6- Çalışma hakkının sınırlandırılması:

Batı Avrupa ülkelerinde yetkili kuruluşlarca alınan bazı tedbirler sonucu, işçilerimizin mobilitesi ve çalışma, kazanma imkânları sınırlandırılmaktadır. 1974 yılında yurt dışındaki vatandaşlarımızın % 63'ü çalışırken bu oran aile fertlerinin sayısının da artması ile 1980'de % 44'e düşmüş bulunmaktadır. Yapılan hesaplara göre yurt dışında oturma izni olduğu halde çalışmasına izin verilmediğinden çalışamayan Türklerin her ay için gelir kaybı en az 80-100 milyon D.M. civarındadır. Bu da her yıl 1 milyar D.M.'lık bir gelir kaybına yol açmakta ve işçi döviz gelirlerini düşürmektedir.

Öte yandan elimizdeki bilgilere göre sadece F. Almanya'da halen işsiz durumda olan Türklerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Halen sayıları 120.000'e yaklaşan Türk işçisi işsiz durumda bulunmaktadır. bu sayı toplam Türk işçilerinin % 15 ine yakın bir oranı teşkil etmektedir.

Bu sorunlara ilaveten son yıllarda Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan ırkçılık cereyanları da devletin yasaklarına ve önleyici müeyyidelerine

rağmen Türk işçisini giderek daha tedirgin hale getirmektedir.

Yurt dışına işgücü akımının ülke içinde de çeşitli sorunlara yol açtığı bir gerçektir. Bu sorunları kısaca şöyle özetlemek mümkündür.

a) Aile birliğinin bozulması: Yurt dışına giden işçilerimizin ailelerini yanlarına aldırılmaları halinde çoğu kez aile bağlarının kopması veya çok zayıflaması ile karşılaşmaktadır. Bu kadının terk edilmesine, ailenin bakımı ve geçimini teminden kaçınmasına kadar uzayan sosyal sorunlar yaratmaktadır.

b) Vasıflı işgücü kaybı: Yurt dışına işgücü akımı, alınan çeşitli önlemlere rağmen vasıf gizleme yolu ile vasıflı elemanların yurt dışına göçüne yol açmıştır. Türk sanayinin gelişmesi için gerekli olan bu elemanların kaybı ekonomimiz açısından sakıncalı olmuştur.

c) Yeni istihdam alanları yaratılabilmek için çok yüksek maliyetli yatırımlara gerek duyulan ülkemizde, yurt dışındaki işgücünün toplu olarak geriye dönmesi halinde ekonomik ve sosyal açıdan büyük problemlerin beklendiği bir gerçektir.

Bu konuda, işçi tasarruflarının yatırımlara dönüştürülmesi halinde bile ekonomi üzerindeki tehdidin tümüyle kalktığı söylenemez.

İŞGÜCÜ GÖÇÜ

Cüneyt Akman

İ.Ü.İktisat Fakültesi

İşçi göçü özellikle 2. Dünya savaşı sonrası yıllarda evrensel bir olgu haline geldi. Azgelişmiş ülkelerden (AGÜ) metropol ülkeleri doğru bir üretim faktörünün akışı.. Ancak, işgücü salt iktisadın algıladığı gibi yalnızca bir üretim girdisi değil. İşgücü bir yerden bir yere aktığı zaman sadece geldiği ve gittiği yerlerde faktör miktarlarını değiştirerek üretimi etkilemekle kalmıyor; birçok toplumsal problemi de beraberinde getiriyor. Çünkü gelenler sadece işgücü değil aynı zamanda insan..

Alman Çalışma Bakanı Normbert Blum Temmuz ayında Türkiye'ye geldi. Herkesin olacağından emin olduğu belki de olmayacağı umudu kamuoyunu sardı. Bir karşılıklı ikna lafı ortalıkta dolaştı. Gerçekten

herşey olup bitmişti. Sorun eğer yapılabılırsa Türk hükümet ve kamuoyunun da olan bitene onay vermesini sağlamak ve Alman hükümetinin kararını Türkiye'ye bildirmektir. 'Prinim dönüş tasarısı' hiçbir taviz verilmeden uygulanacaktı ama çok zorluk çıkarılırsa bu bile uygulanmayabilir, '10.500

Marklık teşvik primi sıfıra da indirilebilirdi.' Türk işçilerinin nasıl ve hangi koşullarda geri dönüşleri Blum'la Türk yetkilileri arasında 'tartışılırken' daha doğrusu Blum tarafından Türk yetkililere tebliğ edilirken 1983 yılının 7782 Türk işçisi kesin dönüş yapmıştı bile. 1981'den bu yana yaklaşık 23.000 işçi Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştı. İşte sorun başlangıcı.. Aileleriyle birlikte 2,5 milyonu bulan Almanya'daki Türk işçilerinin büyük bir çoğunluğunun geri dönüş süreci başladı.

1957 yılında ilk kez Almanya'ya 12 kişilik bir stajyer-zanaatkar kafilesi gönderildi. 1961 yılında 7000 kişilik ilk katile yollandı. Sonra 60'lı yıllarda sayı çoğaldı. 1967'ye gelindiğinde 204.000 kişi olmuştu. 1972 yılında 500.000 işçi mehter takımlarıyla uğurlandı.

sonunda aileleriyle birlikte 2.5 milyonluk bir kitle oluştu.

Sayı artışı yalnız resmi kanallar yoluyla gönderilenlerle sınırlı değildi! 'Turist işçi' kavramı oluştu. İş ve işçi Bulma Kurumu'nda sırasının gelmesini bekleyemeyenler Turist pasaportlarıyla gurbete çıkıyor ve şanslarını çok daha elverişsiz koşullar altında deniyorlardı. Bunlar hemen hemen hiçbir güvenceye sahip olmadan 'kaçak işçi' olarak çalışıyorlardı. Üstelik bu yolla gelenlerin çoğu vasıfsız işçilerdi. Resmi yollardan gelen ilk işçiler Alman sendikal düzeninin bütün haklarından yararlanmış vasıflı işçilerdi genellikle. Oysa Turist işçiler sendikal hakları olmadan zor ve tehlikeli işlerde çok ucuza çalışıyorlardı. Başlangıçta sendikal gelenekleri de olmadığı için ücret arttırımı için mücadele etmedikleri gibi Alman işçilerin grevlerini kırmakta da sık sık kullanılıyorlardı. Bütün bunlar 73'te ilk petrol şokuyla birlikte Almanya'ya diğer yabancıların göçünün önemli ölçüde durmuş olmasına karşın Türk işçilerinin, özellikle vasıfsız ve kaçak olanlarının sayısında artışın neden devam ettiğini açıklar. Türk işçileri sadece 50'li ve 60'lı yıllarda hızla gelişen Alman ekonomisinin işgücü ihtiyacını karşılamakla kalmadılar ve 70'li yılların bunalım içindeki Alman ekonomisinin sorunlarını hafifletmekte de kullanıldılar. Ancak, giderek Alman ekonomisindeki bunalım derinleşti, Alman işsizlerin sayısı kabardı. Giderek eskiden beğenmedikleri ve yalnızca yabancıların çalıştığı zor ve tehlikeli işlere, düşük ücretli işlere talip olmaya başladılar. Öte yandan Türk işçileri de Almanların sendikal mücadele geleneğinden etkilenmişlerdi. Türk işçilerinin 'uysallıklarına' en çok güvenilen bir dönemde, Ford fabrikalarında Türk işçilerinin önderliğinde yabancı işçiler son yılların en büyük grevini başlattılar. Grevcilerin bildirisinde, "Türk işçileri Almanya'ya geldiklerinde hiçbir pazarlığa girişmeden işverenlerin gönlünden kopan ücretle işbaşı yaptılar. Artık sabırları kalmadı" deniliyordu. Böylece Türk işçileri giderek istenmeyen kişiler haline geldiler. En az 7-8 yıldır bu sürecin sonu iyice belirli olmasına rağmen, Türkiye hemen hiçbir önlem almadı. Son olarak AET'de Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkından ümit kesilmesiyle Türklerin Almanya dışındaki başka emek pazarlarında şanslarını denemeleri olanağı da ortadan kalktı. Aslında ekonomik bunalım diğer AET ülkelerini de başta Fransa olmak üzere, Almanya kadar olmasa da etkiledi.

Avrupa Topluluğunda bugün yaklaşık 6 milyon göçmen işçi çalışıyor. Aileleriyle birlikte sayıları oniki milyonu buluyor. Bu göçmenlerin yüzde 70'inden fazlası Topluluk dışındaki ülkelerden geliyor. Üçüncü ülkelerden gelenlerin başında İngiliz Ulusal Topluluğu ülkelerinden gelenlerle Türkler var. Bunları Portekizliler, Yugoslavlar, İspanyollar ve Cezayirliiler takip ediyor. Ardından da Yunanlılar, Faslılar, Tunuslular, vb. 70'li yılların ortalarında çok sayıda göçmenin ülkelerine dönmelerinden sonra Topluluktaki göçmen işçi sayısı oldukça donmuş durumda. Aşağı yukarı 10 yıldır topluluğun dış sınırları, yeni göçmenlere kapalı bulunuyor. Ülkelerine kesin dönüş yapanların yeriniyse, ailelerin birleştirilmesi ilkesinden yararlanarak yeni gelenlerle, yeni doğanlar dolduruyor. 1977 yılında, Almanya yaklaşık 1,9 milyon, İngiltere ve Fransa ise yaklaşık 1,6 şar milyon yabancı işçi barındırıyordu. Nüfuslarıyla oranlandığında Belçika ve Lüksemburg en çok göçmen işçi barındıran ülkeler. Lüksemburg'ta çalışan işçilerin % 36'sı yabancı uyruklu. Bu oran, Fransa'da % 7,4'tür. Topluluk ortalaması ise % 7,3'tür. Bugün dünyayı pençesine alan resesyon bu kitle için zaten pek iyi olmayan koşulları iyice zorlaştıracak. Öncelikle bir zamanlar kabul edilmiş bazı haklar artık onlar için hayal olmak zorunda. Topluluk, başta Portekiz, Türkiye, Yugoslavya, Cezayir, Fas ve Tunus olmak üzere, çeşitli üründü dünya ülkeleriyle, göçmen işçiler konusunda hükümler içeren anlaşmalar imzaladı. Bu an-

laşmalarda sosyal güvenlik, ücret ve çalışma koşullarında eşitlik gibi haklar vurgulanıyordu. Türk işçilerinin de bu tür hakları ile AET Ortaklık anlaşmasından doğan serbest dolaşım hakkı - ki gelecek yıllarda yürürlüğe girmesi gerekiyordu- suya düşmüş durumda. Sosyal güvenlik hakları önemli ölçüde, kaçak işçilik ile işsizlik çemberi içinde geçersiz kalıyor. Serbest dolaşım hakkının ise hemen hiçbir gerekçe göstermeden uygulamaya konulamayacağı açıkça söyleniyor. Alman Dışişleri Bakanı Zimmermann 1986 yılında gerçekleşmesi beklenen serbest dolaşım hakkı konusunda Almanya'nın Sesi Radyosuna şöyle diyordu: "(...) Esasen Türk hükümetine, bu serbest dolaşım hakkından mutlaka vazgeçmeleri gerektiğini açıklıkla anlatmış bulunuyoruz. Bu konuda en ufak bir kuşku bırakmadık ve sanıyorum görüşümüz anlayışla karşılanacak."

İşçilerin vasıflılık durumları, Almanya'da ne kadar kaldıkları Türkiye'nin neresinden geldikleri, ne kadının kadın ne kadarının erkek olduğu, topluma uyumlarının nesiller itibarıyla değişimi-ewelce Alman toplumuna uymak sorundu, bugün ise özellikle Almanya'da yetişen genç nesil için Türkiye'ye uymak, uyumsuzluğun etkilerini bu insanlar orada yıllar boyu taşıdılar. 3 yıl içinde Türkiye'ye kesin dönüş yapan 23.000 kişi bugün Türkiye'de yaşıyor, sırada teşvik primi ile dönecek bir 20.000 kişi var, daha sonra ise iş bulma umudunu yitirmiş 120.000 işsiz.

(1981) (*)

YURTDIŞINDA ÇALIŞAN TÜRK İŞÇİLERİ VE TÜRK NÜFUSU

Ülkeler	Faaliyet İşçi Sayısı	Çocuk Sayısı (0-18 yaş grubu)	Çalışmayan Eşlerin Toplamı	Toplam
F. Almanya	576.363	534.500	349.232	1.560.095
Hollanda	61.830	54.809	38.137	154.776
Fransa	50.000	34.077	20.965	105.042
Avusturya	30.309	17.539	17.331	65.269
Belçika	23.000	30.258	13.305	66.563
İsviçre	22.400	16.029	2.143	40.572
Danimarka	9.327	6.264	250	15.841
İsveç	7.000	8.181	1.024	16.205
İngiltere	3.000	2.000	1.000	6.000
Norveç	1.370	709	163	2.252
Avustralya	16.000	11.000	6.500	33.500
Libya	62.000	1.500	1.500	65.000
Suudi Arabistan	60.000	—	—	60.000
Irak	18.467	—	—	—
Diğer Arap Ülkeleri	9.364	—	—	9.364
Diğerleri	2.000	—	—	2.000
TOPLAM	952.520	816.876	451.550	2.220.946

KAYNAK: 29/12/1982 tarih ve 17913 sayılı Resmi Gazete s. 248.

(*) 1981 geçici rakamları.

Zimmerman "artık yalnız vasıflı işçileri istiyoruz" diyor. Demek ki tüm işçileri göndermek niyetinde değiller. Bu açıkça söylenmiş niyet; kimilerine göre birde söylenmemiş olanları var. Onlara göre eski kuşak Türk işçileri artık Almanlara pahalı gelmeye başladı. Bunların birçoğu ya geldiğinde vasıflıydı ya da sonradan vasıf edindi. Sendikal ve sosyal haklardan yararlanıyorlar. Bir kısmının orada emekliliği iyice yaklaştı. Sigorta ödenekleri hayli birikti. Öyleyse onları ülkelere gönderip yerine daha ucuca mal olacak yeni yabancı işçiler yerleştirmek daha akılcı. Esasen göçmen işçilerin geri gönderilme gerekçesi olarak hep ekonomik durgunluk gösteriliyor. Ancak, durguluktan çıkmanın bir yolu da daha ucuza işgücü kullanarak kişi başına verimliliğin artmasına benzer bir etki yaratmak değil mi?

Yine de Türkiye'ye önemli bir işçi kitlesinin döneceği açık. Önemli olan onların ülkeye dönüşlerinde yapacakları ekonomik ve sosyal etkiyi iyi hesaplayıp bu etkilerin olumlularından en iyi şekilde yararlanıp olumsuzların zararlarını azaltacak önlemleri almak. Bunun için ise pek az zaman kaldı.

KÜÇÜK İŞLETMELERİN BÜYÜK SORUNLARI

Eren Görmüş

Sanayi ve teknoloji Bakanı Mehmet Turgut, 16 Nisan 1983 tarihinde bir açıklama yaparak 1983 yılının küçük işletmeler yılı olduğunu "müjde"lemişti. Ancak aradan geçen 6 aylık süreye rağmen yapılan bu açıklamanın ötesinde 1983 yılının küçük işletmeler yılı olduğuna dair hiçbir şey yapılmadı.

Küçük işletmeler, dünyanın başlıca gelişmiş ülkelerinde bile vazgeçilmez üretim birimidir. Yapılan istatistikler Almanya ve İngiltere gibi sanayileşmelerini tamamlamış ülkelerde üretim ve pazar potansiyelinin yarısına yakın bölümünün küçük işletmeler elinde toplandığını göstermektedir.

1973 yılından başlayarak hızla gelişen ekonomik bunalım, küçük işletmeleri büyük işletmelerden çok daha fazla etkilemiş, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de bu cephede tasfiyeler hızlanmıştır. Ekonomik bunalımın doruk noktasına ulaştığı 1983 yılı, küçük işletmeler yılı olmaktan da öte, bu işletmeler açısından bir ölüm kalım sorunu olmaktadır.

Edinilen bilgilere göre, 1983 yılı ilk dokuz ayında ülkemizde feshedilen şirket sayısı 1134 kadardır. Bu şirketlerin hemen hemen tamamı üretim ve pazarlama alanında faaliyette bulunan küçük işletmelerdir. Ekonomik kalkınmanın ölçütü üretim düzeyi olduğuna göre, diğerleri gibi üretime katkıda bulunan küçük işletmelerin sorunları da bu çerçevede önem kazanmaktadır.

Hangi işletmeler "küçük"?

Küçük işletmenin gerek dünyada, gerekse Türkiye'de benimsenmiş ortak bir tanımı yok. Her yıl tekrarlanan, küçük işletmelere ilişkin uluslararası konferanslarda da sürekli tartışmalara konu olmuş bu tanım. Küçük işletmelerin tanımı ülkeden ülkeye değiştiği gibi, aynı ülkedeki değişik yasa ve kararnamelere göre de değişebilmektedir.

ABD'nde 1953 yılında küçük işletmeler yasasının kabulüyle küçük işletmelerin bir tanımı yapılmış, ancak zamanla ülkedeki küçük işletmeleri yasadaki daha değişik şekilde tarif eden 24 ayrı tanım daha oluşmuş. Ayrıca küçük işletmeler yasası da, bu işletmeleri ait oldukları ekonomik sektörlere göre yeniden belir-

leyen on ayrı tanım yaratmış ve işler iyice karışmıştır.

İngiltere'de resmen onaylanmamış olmasına rağmen, 1971 yılında "Balton Komitesi"nce hazırlanan tanım genel bir kabul görmüş, Ancak 23 yasa daha küçük işletmeleri tarif etmeye kalkınca orada da işler karışmış ve sektörel özellikler yansıtan alt tanımlarla birlikte ülkedeki tanım sayısı 44'e ulaşmış.

Ülkemizde gerek yasalarda, gerekse küçük işletmelere ilişkin çalışma yapan kuruluşların tanımlarında sayısal ölçütlere ağırlık verilmekte. Örneğin, 5590 Sayılı Odalar Kanunu, "her ay en az 5 işçi çalıştıran kuruluşlar sanayici, onun altında kalanlar ise küçük sanayici" diyor. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı en az 25 işçi çalıştıran kuruluşları küçük işletme olarak tanımlamak istiyor. Halk Bankası da aynı eğilimde.

Küçük sanayi siteleri

Bugün küçük sanayi işletmeleri kent içinde çeşitli yerlerde üretimlerini sürdürmekte. Aynı iş kolunda faaliyet gösteren küçük sanayicilerin yerleşme sorunlarına çözüm bulmak, meslek dayanışmalarını artırmak, işyerlerinde birbirleriyle verimi artırıcı ilişkiler kurmalarını kolaylaştırmak amacıyla modern sanayi siteleri kurulması şart. Bu konuda yapılan çalışmalar eskiye dayanıyor. 1964 yılında Maliye Bakanlığı bütçesinde küçük sanayi siteleri kurulması için 10 milyon liralık bir fon ayrılmış. 1968 yılına kadar Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesine konan fonlarla sürdürülmüş. Bu yıldan itibaren "Geliştirme ve Teşvik Fonları" içerisinde ele alınmış. 1975-1982 yılları arasında, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri için birlikte 37 milyar lira ayrılmış, 1980 yılındaysa sadece küçük sanayi siteleri için 10 milyar lira ayrılmıştır.

Küçük sanayi siteleri konusundaki çalışmalar kimi zaman başarılı olarak (Atatürk Oto Sanayi Sitesi, Gaziantep Projesi) sürmekte. İstanbul Ticaret Odası'nın verilerine göre oda üyesi küçük sanayici firmaların yüzde 79.5'i kiralık işyerlerinde üretimlerini sürdürüyor. Bu rakam, üretici kuruluşları küçük sanayi sitelerinde toplayarak işyeri sahibi yapmanın önemini açıkça ortaya koyuyor. Sorunlar genellikle kiralık yerde çalışma

ve kredi bulma konularında yoğunlaşmakta. Kira sorununun çözümü küçük sanayi sitelerini kurmadaki başarıya bağlı. Kredi sorunuysa, ancak ülkenin ekonomik durumuna bağlı olarak çözümlenebilecek.

Türkiye'de küçük sanayi işletmelerine kredi sağlamak amacıyla çok öncelerden beri çalışmalar yapılmış; Memleket Sandıkları (1863) Ziraat Bankası (1888) bu görevi yerine getiren kuruluşlar olmuşlar.

1929 ekonomik bunalımı, Türkiye'yi de etkilemiş, faiz oranları yükseldiğinden, kredi maliyetleri artmıştır. Maddi teminat gösterilmemesi ve kefil aranması bu sanayileri tefecilerin eline düşürmüştür. Bu durum karşısında, küçük işletmelerin kredi gereksinimlerini karşılamak amacıyla Halk Bankası'nın kurulması kararlaştırılmış ve banka 1938'de faaliyete başlamıştır. Banka hâlâ küçük sanayiye kredi sağlayan en önemli kuruluş olma niteliğini sürdürmektedir. Ayrıca çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlardan da ek kaynak sağlanabilmekte. Küçük Sanat Kooperatifleri Kredisi, Uluslararası Kalkınma Örgütü (AID) den sağlanan krediler, Bağ-Kur kredileri, Türk-Alman Fonu Tesis ve İşletme Kredisi bunlardan bazıları.

Ancak bu kadar kaynak bolluğu yanında yine de kaynak sınırlılığı gözlenmekte. Kredi maliyetlerinin yüksekliği işletmelerin kendi öz kaynaklarına dayanarak üretimlerini sürdürmelerini zorunlu kılmıştır. Ayrıca son yıllarda enerji, hammadde temini, döviz darboğazı, enflasyon, durgunluk gibi sorunlarla da karşılaşan küçük işletmeler, üretim faaliyetlerini düşük kapasite ile sürdürmek zorunda kalmışlardır.

İTO'nun 272 örnek firma olarak yaptığı bir araştırmaya göre en yüksek kapasite kullanım oranı yüzde 77.24 ile Toprak Eşya Sanayiinde, en düşük kapasite kullanım oranıysa yüzde 28.14 ile Plastik-Kauçuk Eşya Sanayiinde görülmüştür.

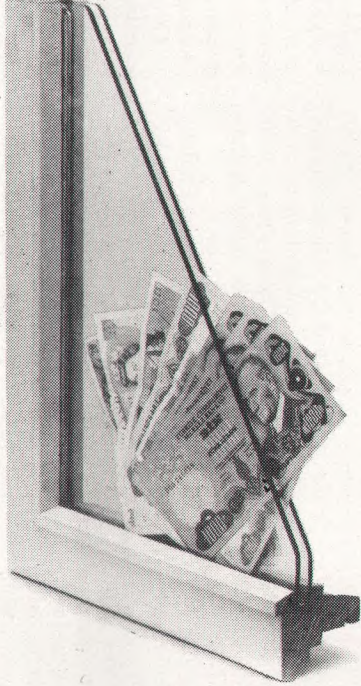
Aynı araştırmaya göre firmaları eksik kapasiteyle çalışmaya zorlayan nedenlerin başında finansman zorluğu gelmektedir. Bunu sırasıyla talep yetersizliği, kalifiye işçi eksikliği, yerli hammadde teminindeki zorluklar, ham ve yardımcı madde ithalatındaki zorluklar ve enerji teminindeki güçlükler izlemektedir.

Görüldüğü gibi bu işletmeler pek çok sorunla karşıkarşıyadır. Ancak ülkemiz sanayisi açısından varolmaları gerektiği inkâr edilemez. Ancak küçük işletmeler bir sanayi sitesinde toplansa, üretimleri ve mesleki dayanışmaları artsa, finansman, hammadde v.s. sorunları azalsa, emeğin sermayeye göre daha önemli olduğu bu işletmelere bakarak "küçük güzeldir" diyebiliriz.

PENCERENİZDEKİ TASARRUF HESABI

Çift camlı yalıtım sistemi Isıcam,
pencerelerden ısı kaybını önleyerek, hem
daha iyi ısınma hem de yakıt giderlerinden
önemli ölçüde tasarruf sağlar.

Cam Pazarlama A.Ş.

Beytem İş Hanı. Kat. (4-8) Büyükdere Caddesi. Şişli - İstanbul. Tel.:146 11 30 (6 Hat).

BESLENME EKONOMİSİNDE BAKKAL - SÜPERMARKET OLGUSU

F. Veysel Çarıkçıoğlu ÇABAŞ Gıda ve Tüketim Maddeleri San. ve Tic. A.Ş.

Beslenme güdüsü, biyolojik güdülerin en başta gelenlerinden biridir. Canlılar, yaşamlarının sürekliliği için besin maddelerini tüketmek zorundadırlar. Yapılan bilimsel araştırmalar, gıda maddelerinin insana en fazla faydayı sağlayacak şekilde geniş bir üretimini amaçlıyor. Ancak bu yolda yüzyıllardır fazla ilerlediğimiz söylenemez. Teknolojinin bu ölçüde geliştiği günümüzde gıda maddelerinin üretimi hem miktar, hem de kalite yönünden yetersizdir. Bilim kurgu fantazilerinin müthiş teknolojisiyle tüm sindirim sistemi fonksiyonlarının en aza indirildiği, organizmanın besin ihtiyacının bir tek tablet ile karşılandığı günler gelmedi henüz. Ayrıca "ağız tadı" denilen olayın tarifsiz hazlarını, insanı o kadar kolay bırakacağı benzemiyor.

İnsanlar ve uluslararası ilişkilerin artmasıyla birlikte geleneksel beslenme biçimleri de az çok değişikliğe uğramış. Önceleri tamamıyla tarım ve hayvancılığa bağlı olan beslenme ekonomisi, sanayileşmeye paralel olarak gitgide makinelerle tanışmış ve onlardan etkilenmiş. Yeni tip gıda maddeleri benimsenip tüketilmeye başlanmış. Tarım ve hayvan ürünleri işlenerek değerlendirilmiş, daha dayanıklı biçimlere sokulmuş. Sağlık kuralları ön plana alınmış, otomasyonun yardımıyla el değmeden hazırlanmaya başlanmış. Klasik anlamda bu üretim dalına gıda sanayii diyoruz. Gıda sanayii, üretiminde zamandan tasarruf sağladığı gibi, tüketicinin besin maddelerini yenilebilir duruma getirmesi için kaybetmediği zamanı da bir hayli azaltmış.

Gıda sanayindeki yatırım maliyetlerinin, diğer sanayi sektörlerine oranla düşük olması, bu sektöre giren firma sayısını ülkemizde hayli artırmış. İthal girdisinin diğer sektörlerle göre az oluşu da ayrı bir avantajdır. Buna rağmen oligopolcu yapının oluşması birçok malda gözlemlenebilir. Ancak börek yaptıgımız undan, tavuklara verilen yeme kadar yüzlerce malı kapsayan bu üretim grubu içindeki oligopolcu oluşumlar diğer sektörlerle göre daha az etkilidir. Bunda yöresel üretim yapan küçük ölçekli firmaların çokluğu önemli bir rol oynar.

Gıda maddeleri (Konumuzda gıda sanayii tarafından üretilenler) fiyatlarının, fiyatlar genel düzeyine göre düşük olmaları ve tüketimlerinin çok yaygın oluşları açısından, "kolayda mallar" diye adlandırılan mallar sınıfında toplanır-

lar. Bu tip mallar genelde tüketicinin satın alma kararı vermek için fazla zaman harcamadığı mal türleridir. Bakkal ve marketlerden temin ettiğimiz malların büyük çoğunluğu, bu tip "kolayda mal"dır. (Ekmek, salça, jilet, ampul, pamuk, margarin vs.) Bu malların üreticiden, tüketiciye varıncaya kadar, genel dağıtıcı-toptancı (yarı toptancı)-parekendeci aşamalarından geçmesi gerekiyor. Buna bazen komisyoncu tellalları da ekleyebiliriz. Bu malların tüketimleri çok fazla olduğundan toptancı ve parekendeci birim sayısı da oldukça fazladır. Nakliye giderleri parekendeciye kadar satıcı firmalara aittir. Parekendeciden tüketiciye geçerken, ekonomik ilişkiler, ülkemizin kendine özgü bazı özelliklerine uygun biçimde şekillenmiştir.

Yurt nüfusunun büyük bir çoğunluğunun gelir düzeyleri, dolayısıyla refah düzeyleri oldukça düşüktür. Gelir düzeyi ile çok yakından ilişkisi bulunan tüketim harcamaları, nüfusun bu kesimi için hemen hemen "kolayda mallar" tüketimi ile sınırlandırılmıştır. Fiyatları daha yüksek, satın alma kararlarının daha uzun zaman aldığı ve "beğenmeli mallar" diye adlandırılan tüketim mallarına sahip olabilmek için tüketicinin daha çok özveriye katlanması gerekiyor. (Mobilya, buzdolabı, giyim eşyaları v.s.) Sabit ve düşük gelirin ördüğü yüksek duvarların aşılması çabası bu piyasada kendine özgü olaylar geliştirmiş. Karikatürlere konu olan, aybaşı müşterinin yolunu gözleyen bakkal-manav-kasap üçgeni içinde kolayda mallar düzeyinde borçlanan tüketicinin mizah ile anlatımı artık espiri olmaktan çıkmıştır. Tüketicinin korunması ile ilgili çalışmalarda gelir konusunun çok önemli bir yere sahip olduğu gerçektir. Borçlanma, tüketicinin özgürce satın alma fonksiyonunu ortadan kaldırmır. Ancak, ülkemizde borçlanan tüketici ile kredi açan bakkal arasındaki paradoksal ilişki, bir bakarsınız bakkalın tüketiciyi koruması ile tersine dönmüştür. Kıvrım kıvrım yapraklı dillere destan bakkal defteri, tüketiciye ay sonuna kadar kol kanat germektedir. Tüketicinin satın alma özgürlüğü de o dükkanda satılan malların kalite ve çeşitliliğiyle sınırlandırılmıştır.

İstatistikler, yüksek gelir gruplarına geçtikçe, gıda maddelerine yapılan harcamaların meblağ olarak arttığını ancak tüm gelir içinde oran olarak azaldığını

gösteriyor. Bağımsızca harcama yapan tüketici daha kaliteli ve ucuz mala yönelir. Büyük marketlerin var oluşu nedenlerinden biri de budur. Büyük kentlerimizde çağdaş anlamdaki marketlerin, daha çok gelir düzeyinin yüksek olduğu yerleşim bölgelerinde toplandığını görüyoruz. Ancak, ülkemizde bu marketler zincirinin sayısı oldukça azdır. Bazı bölgelerde marketler rekabet yaparak bakkalları etkisiz hale getirebilirler. Bazı bölgelerde de gelir düzeyleri önemsenmeden açılan marketlerin büyük bir çoğunluğu ya kapanmakta ya da büyük bir bakkal görünümüne girmektedirler. Batıda marketler ve süpermarketler gerçekten büyük alışveriş merkezleridir. Ekonomik ve sosyal yapının gelişmesi, gelir düzeyinin yüksek oluşu, bakkalların etkinliğini bir hayli azaltmış ve marketler karşısında tam bir yenilgiye uğramışlardır. Ayrıca batıda maaş ve ücretlerin genellikle aylık olarak değil haftalık olarak verilmesi tüketiciye büyük bir ferahlık getirmekte az dahi olsa sürekli bir nakdin bulunması sağlanmış olmaktadır.

Şunu da belirtmeliyiz ki, Türkiye'deki açık tip pazar yerlerinin oldukça köklü ve geleneksel bir yapıya sahip olması, marketler için ayrı bir talihsizliktir. Sık sık kurulan bu pazarlar tüketicinin elindeki satın alma gücünün son birimini de alarak marketlere tehlikeli bir rakip olurlar. Bütün bu nedenlerle Türkiye'deki bakkallaşma süreci daha uzun zaman marketler tarafından engellenemez demek, aşırı bir kehanette bulunmak değildir.

Değer yargıları, kültür birikimi, gelenek ve görenekler, eğitim, alışkanlıklar gibi faktörler diğer mallarda olduğu gibi gıda maddelerinin satışında da önemli rol oynarlar. Daha kaliteli gıda maddesi üretimi daha geniş bir rekabet ortamında filizlenir. Ayrıca, tüketicinin bilinçlenmesi üreticiyi buna zorlar. Daha kaliteli gıda maddeleri tüketimi ile daha sağlıklı insan toplulukları yaratılacağı düşüncesinden, daha kaliteli gıda maddelerinin geniş tüketici kitleleri tarafından yoğun olarak talep edilmesi sağlanmalıdır. Klasik reçetelerdeki toplumun genel gelir düzeyinin artırılması ilkesi baz olarak alınıp ihraç potansiyelinin ağır yüklerini taşıyan bu endüstri dalına daha fazla ağırlık verilmesi, problemlerinin daha fazla önem verilerek çözümünün sağlanması gereklidir.

UÇAK SANAYİ ve TÜRKİYE

Dr. Kenan Mortan

Uçak sanayi ve Türkiye

Her ülkenin savunma gereksinimi ve kendi özgül koşullarına göre ayrı bir kuvvet yapısı vardır. Kuvvet yapısının oluşumunda yetenek-adet ilişkisi özel bir önem taşır. İşte bu noktada hava kuvvetlerinin ayrı bir yeri vardır. Kara ve deniz kuvvetlerinde silahlar eskimelerine karşın varlıklarını korur, çünkü uzun ömürlüdür. Oysa hava kuvvetlerinde değişik bir durum söz konusudur. Uçakların sürekli eskimesi olumsuz bir öğedir. En önemlisi uçak sanayindeki teknolojik gelişmeler silah olarak bu araçları kolaylıkla yetersiz noktaya getirebilir. İşte bu noktada uçakların tamamlanması, yenilenmesi, geliştirilmesi her ülkenin değişmeyen, gündem maddesi olarak kalır.

Buna karşılık, uçakların üretimi çok uzun zaman öteyen bir süreçtir. Bir uçağın üretimi ortalama iki yıllık bir süre alır. Ana firma veya firmalar yalnızca uçağın gövdesini yaparken, yan sanayi olarak yüzlerce sanayi kolu devreye girer. Bunlar da uçağın radar, kablo ve borularını üretir. İşte sürekli yenilenmesi gereken talep buna karşılık sınırlı arz önceden sipariş zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan mevcut envanterle sürekli değişen koşullara göre açığın kapanması gerekmektedir.

Bir uçağın hizmet ömrü (life cycle) genellikle 15 yıldır. Bu süre içinde uçağın sürekli olarak yenilenmesi gerekmektedir. Uçağı ayakta tutabilmek için sistemler ve malzemelerin sürekli yenilenmesi ve değiştirilmesi gerekmektedir.

Bu kavram bize uçağın çıplak fiyatının hiç bir zaman ilk alım fiyatı olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden, uçağın alım fiyatının hesaplanması sırasında uçağın hizmet ömrü süresince kaç malolacağına bakılmaktadır. Bu nedenle uçağın ülke içinde yapılması veya yenilenmesi ile direkt

olarak ithal edilmesi arasında büyük maliyet farkları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, uçağın yurt içinde üretilmesi ulusal olmaktan çok öte rasyonel bir karar olduğu kesindir.

Uçağın üretim maliyeti incelendiğinde şöyle bir dağılım ortaya çıkmaktadır: motor %25, elektronik aksam %25, gövde, %30, kalan aksam %20. Bu maliyet yapısında işçilik her kategorinin içinde değişik oranlarda yer almaktadır. Bakımda ise işçilik payı yüzde 50'ye kadar yükselmektedir.

Peki, uçağın direkt olarak satın alınması ile Türkiye'de üretilmesi arasındaki fark nedir? Bir görüşe göre, Türkiye'de yapım halinde yalnızca işçilikte yüzde 15 dolayında bir kâr sağlayacaktır. Bu kâr, kuşkusuz döviz tasarrufu yoluyla gerçekleşecektir. İkinci yarar ise, ülkeye aşılacak olan sanayi şırıngasıdır. Bu şırınga kalite denetiminin gelişmesi ile yakından ilgilidir. Çünkü uçak sanayinin kurulması sonucu yüze yakın yan sanayi kolu gelişme olanağı bulacaktır. Üstelik bunların kaliteli mal üretmesi özendirilecektir. Üzerinde durulacak bir başka önemli nokta dünyadaki teknik buluşların yüzde 90'nın havacılık ve uzay sanayinin gelişmesinden doğmuş olmasıdır. Bu nokta da uçak sanayinin kurulmasının Türk sanayinin gelişmesi açısından bir lokomotif işlevi üstlenebileceğini bile söylemek olasıdır.

Karşı görüşte olanlar ise gelişmekte olan bir ülkenin uçak sanayine girmesinin yanlış olacağını, bu nedenle ilk elde yedek parça sanayinin üretilmesinin doğru olacağını belirtmektedir. Bu gruptaki görüş sahipleri, uçak sanayine direkt olarak girilmesinin olası olmadığını, aşama bir gelişmenin söz konusu olduğunu, öncelikle de yedek parça sanayini, böylelikle yedek parçayla işe girişmenin de uçak sanayine giriş anlamına geldiğini belirtmişlerdir.

Bu konuyu burada noktalarken, uçak seçiminde yer seçiminden daha büyük önem taşıyan, tercihi için belirleyici olan uçağın güvenilirliği kavramını ele almak gerekir. Öyle bir uçak seçilmelidir ki, hem çok amaçlı bir işlevi üstlenecek, hem az arıza yapacak, hem de bakım ve idamesi az insanla gerçekleşecektir.

Türkiye uçak seçimi için karar verdiğinde yukarıdaki sıralama içinde dört teklif aldı. Bunlardan ilki İngilizlerin yaptığı Jaguar idi. Uçak menzil ve bomba taşıma kapasitesi açısından güçlü bir uçaktı. Ancak buna karşılık ne çevik, ne de çok işlevli bir uçaktı. Bu yüzden bu teklif daha ilk değerlendirmede kamu karar alma organları önünde şansını yitirdi. Fransızların önerdiği Mirage ise soğuk olan Türk-Fransız ilişkileri içinde değerlendirme dışı kaldı. Sonunda tek aday olarak ABD, daha doğrusu bu ülkeden çıkma iki teklif kaldı. Bu tercih yapılırken üç nokta önem taşıyordu:

1- ABD dünyada en ileri uzak sanayiye sahip ülkeydi.

2- ABD'den projenin finansmanı için önemli ölçüde parasal destek sağlamak olanağı vardı.

3- Yakın ilişkiler, yoğun bir düzeye ulaşmış olan askeri işbirliği açısından önem taşıyordu.

4- ABD projenin finansmanında yardım yanında yeni yatırımlara giderek ülke içinde yeni bir yatırım ortamı yaratabilirdi.

Türkiye avantajlarını böyle değerlendirirken, ABD ile Avrupa arasında süregelen uçak savaşına da kısaca yer vermek gerekir. ABD, Avrupa'ya uçak sanayi konusunda önemli bir "fark atmıştır" Bilindiği gibi, uçağın en pahalı parçası motordur. Motorun üretimi arttığı oranda maliyeti düşecektir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulacak bir

konsorsiyum aracılığıyla Avrupa'da uçak sanayi kurulacak teknoloji de ABD'den transfer edecekti. Bu sıralarda F-4 uçak tipi yeni geliştirilmişti. F-4'ler General Electric'in J-79 motorundan iki tane almaktaydı. F-104'ler ise sadece aynı motordan bir tane ile çalışmaktaydı. Ayrıca salt hava savunması için dizayn edilmişlerdi. Kısacası, ABD'nin gereksinimi için yeterli değildi. ABD bunun üzerine fantom motor maliyetini azaltmak için F-104'leri Avrupa'ya verdi. Ancak F-104'ler hiç bir zaman iyi bir uçak olmadı.

Aradan geçen süre içinde Avrupalılar F-104'lerin yetersiz kaldığını görerek, yeni bir karar aşamasına geldiler. Ya yeni uçak alacaklardı, ya da yeni bir lisans alıp üretime geçeceklerdi. Belçika, Hollanda, Norveç ve Danimarka yeni bir konsorsiyum kurdu. O tarihte de ABD F-15 uçaklara ağırlık vermekteydi, F-15'ler Pratt-Whitney motoru ile uçmaktaydı. Bu motorun özelliği, bugüne kadar yapılmış motorlar içinde en güçlü olanı olarak tanımlanmasıydı. Gerçi en güçlüsüydü, ancak malzeme ve teknik düzey bunu kaldıramamaktaydı. Ayrıca fiyatı nominal ölçülerin iki katıydı. Arızaların onarımı ise kolay olmuyordu. ABD, Avrupa'ya F-16'yı verme önerisinde bulundu. Avrupalılar ise F-104'lerin deneyini unutmamıştı. Belli koşullar öne sürdüler. O sıralarda ABD'de iki uçak çekişmekteydi: YF-17'lerin geliştirilmiş şekli olan F-18'ler, bir de F-16'lar. Açılan yarışmada F-16 seçildi. Avrupa şu koşulu getirdi: F-16'ların kabulüne karşılık ABD'de kendisinden bu açıkları almayı yükümlenecekti. Avrupalılar bir başka koşul daha getirerek, mali güçlüklerini dengelemek için OFF-SET denilen maliyet dengeleme sisteminin uygulanmasını istediler.

OFF-SET işlemi iki şekilde yapılıyor. Dolaysız OFF-SET halinde üretilen parçaların ABD tarafından satın alınması yoluyla geri alınması, dolaylı OFF-SET halinde ise ABD'nin bu ülkelerin çeşitli mallarını pazarlaması ve döviz gelirlerine katkıda bulunması şeklinde değerlendiriliyordu.

Avrupa-ABD uçak pazarlığı böyle noktalanırken Türkiye tercihini iki seçenek üzerine oturttu: (1) İlk alımı ucuz, ancak nitelikleri sınırlı gelişmiş bir uçak, (2) pahalı ancak üstün bir uçak. Bu değerlendirme yapırların dört ana kıstas dikkate alınacaktı:

1- Hareket gereksinimi nedir?

2- Hangisi daha yoğun teknoloji transferi sağlar ve teknolojik gelişmeye hız katar?

3- Hangisinin idamesi daha ucuz olur?

4- Hangisi daha çok OFF-SET verir?

Türkiye ilk talep mektubunu 1982'nin başında yazdı. Daha sonra bu talebini geliştirerek 1982 Eylül'ünde yeniledi. Ayrıntılı metinlerde istekler belirtildikten sonra, uçağın hangi biçimlerde istendiği tanımlanıyor ve hangi silahların istendiği belirtiliyordu.

ABD satışı onaylayınca Türkiye, talepte bulunan taraf olarak "Request for Letter of Offer and Acceptance (LOA)" mektubunu yazdı. LOA'da belirtilen fiyatlar yaklaşık fiyatlardı. Asıl fiyatlar maliyetlerin saptanması ile belirlenecekti.

F-16 Uçağının karar günleri....

7 Eylül 1983 günü Milli Savunma Bakanlığı'nın önemli bir açıklaması gazete bürolarına ulaştırılıyordu. Türkiye, yaklaşık 36 aylık bir inceleme sonrası F-16 uçakları için karar vermişti. Açıklamada özetle şöyle deniliyordu:

"Türk Hava Kuvvetleri'nin modernize edilmesi için uzun zamandır yapılmakta olan incelemeler sona ermiş ve F-16 c/d avcı bombardıman uçaklarının Türk-Amerikan işbirliği ile Türkiye'de montaj ve imalatı hususunda 6 Eylül 1983 tarihinde ABD yönetimi nezdinde resmi girişimde bulunulmuştur".

United Technologies, General Oynn Dynamics ve Pratt-Whitney şirketlerinin ürettiği F-16 uçakları tercih edilirken, F-18 uçaklarının yapımcısı Northrof firması da devre dışı kalmış oluyordu.

Yaklaşık 36 aydır çeşitli aşamalardan geçen çalışmalar sonucu tercih edilen F-16 uçakları Türkiye açısından hayatı olarak nitelendirilecek özellikler taşıyordu. Zira bir yandan Türkiye'nin savunma gücü olumlu yönde etkilenirken, öte yandan Türk Hava Kuvvetleri'nin 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar belli olacak uçağı ortaya çıkarmış oluyordu. Ayrıca, 4.3 milyar dolarlık projenin finansmanı, Türk-Amerikan ekonomik ilişkileri açısından yeni bir dönemi başlatacağı.

Türkiye bu tercihini yaparken kuşkusuz maliyet konusunu ön planda tutuyordu. F-16 teklifi 4.3 milyar olarak bağtlanırken, rakip proje 5 milyar dolar'ın üstündeydi.

F-16 uçaklarının finansmanında yaklaşık 2.5 milyar dolarlık kısmı ABD Kongre yardımlarıyla karşılanacak. Bu

amaçla ABD Kongresi'nin 10 yıl süreyle her yıl 250 milyon dolar vermesi öngörülmüyor. 1 milyar dolarlık bölüm Türk ihraç ürünlerinin satılmasından karşılanırken geri kalan bölüm ABD şirketlerinin Türkiye'de yapacakları yatırımlarda sağlanacak kararlarla karşılanacak.

Türkiye'nin önümüzdeki 40 yılını belirleyecek bu kararın 1 Ocak 1984 de yürürlüğe girmesi bekleniyor. Anlaşma taslağına göre Türkiye, 160 uçağın ortak yapımını gerçekleştirecek ve bedel olarak 4.3 milyar dolar ödeyecektir. Anlaşmanın kesinleşmesinden 30 ay sonra ilk uçaklar hazır hale gelecektir.

F-16 Finansman anlaşması neye dayanıyor?

Türk Hava Kuvvetleri için belirlenen F-16 uçakları ile ilgili anlaşma bağışından Türk-Amerikan ekonomik ilişkileri için de yeni bir dönüm noktası olarak değerlendiriliyor.

F-16 uçaklarının yapımcısı firmalar grubu 160 uçaklık yapım projesi ile Türkiye'de şu noktaların gerçekleşmesi yükümlülüğünde bulundu:

- Yeni bir sınai üretim kapasitesi yaratılacaktır.
- Yeni bir istihdam kapasitesi yaratılacaktır.
- Vergi hasılatı artırılabilecektir.
- İhracat çeşitli araçlarla özendirilecektir.
- Türk dış ticaret açığı büyük oranda kapatılacaktır.
- Türkiye'nin dış piyasalarından kredi alabilirliği büyük oranda artırılabilecektir.

Türkiye'nin Cumhuriyet tarihinde imzaladığı en büyük anlaşma olarak kabul edilen bu anlaşmanın resmen yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'de yapımcılar tarafından gerçekleştirilecek yapım projeleri üç ana grupta toplanıyor:

1- Hizmet sektörü girişimleri: Bu küme içinde tarımsal ürünlerle ticari ürünlerin pazarlanması ve madencilik ürünleri ile Kobalt'ın dış dünyaya sevki ilk sırada yer almaktadır. Bu ürünlerin bir kısmı Türkiye'de söz konusu şirket gruplarının ABD garantisi ve Türkiye'ye getirebileceği firmalar aracılığı ile yatırımın gerçekleştirilmesi sonucu pazarlamaya hazır hale getirilirken, bir kısmı

Türkiye’de üretilen ürünlerden oluşacak. Yapımcılar bu alanda hizmet akışkanlığını ve organizasyonunun yapmayı tahhüt etmektedirler.

2- Ortak yatırım projeleri: Bu konuda yapımcı ABD firmaları, başta otel ve konaklama tesisleri olmak üzere madencilik ve elektronik sanayi alanlarında yaklaşık 500 milyon dolarlık yatırım yapmayı öngörmektedir. Ayrıca ABD Deniz Aşırı Yatırımlar Örgütü aracılığı ile Türkiye’ye getirilecek Amerikalı yatırımcılarla sektör ve alt sektörlerde belirlenen 16 kesimde yatırım gerçekleştirilecektir. Bu projelerden elektronik sanayi yatırımları yurt içi gereksinimleri karşılamaya yönelik olacak, maden ürünleri ile kobalt uluslararası uçak sanayinin gereksinimini karşılamak için ABD’ye ihraç edilecektir. Başta tarımsal sanayi olmak üzere işlenmiş tarım ürünlerinin ihracatı ise Orta Doğu ülkelerine olacaktır.

3- Türkiye’nin dış ödemeler açığını kapatmaya yönelik projeler: Paket projenin bu bölümünde, Türkiye’nin ödeme açığını kapatmak için bazı hazır projelerin uygulamaya konulmasından söz edilmektedir. Bu hazır projeler içinde mal ve ürün bazında akla gelebilecek hemen herşey sıralanmaktadır. Bunların arasında halı, seramik, maden ürünleri, gıda maddeleri ve turizm ağırlama hizmetleri başta gelmektedir. Cumhuriyet tarihi en büyük ortak ekonomik paket projesinin ayrıca Türkiye’nin Orta Doğu içindeki ekonomik konusunu da değiştireceği sanılmaktadır. Zira bu projelerle Türkiye, gıda açığı bulunan

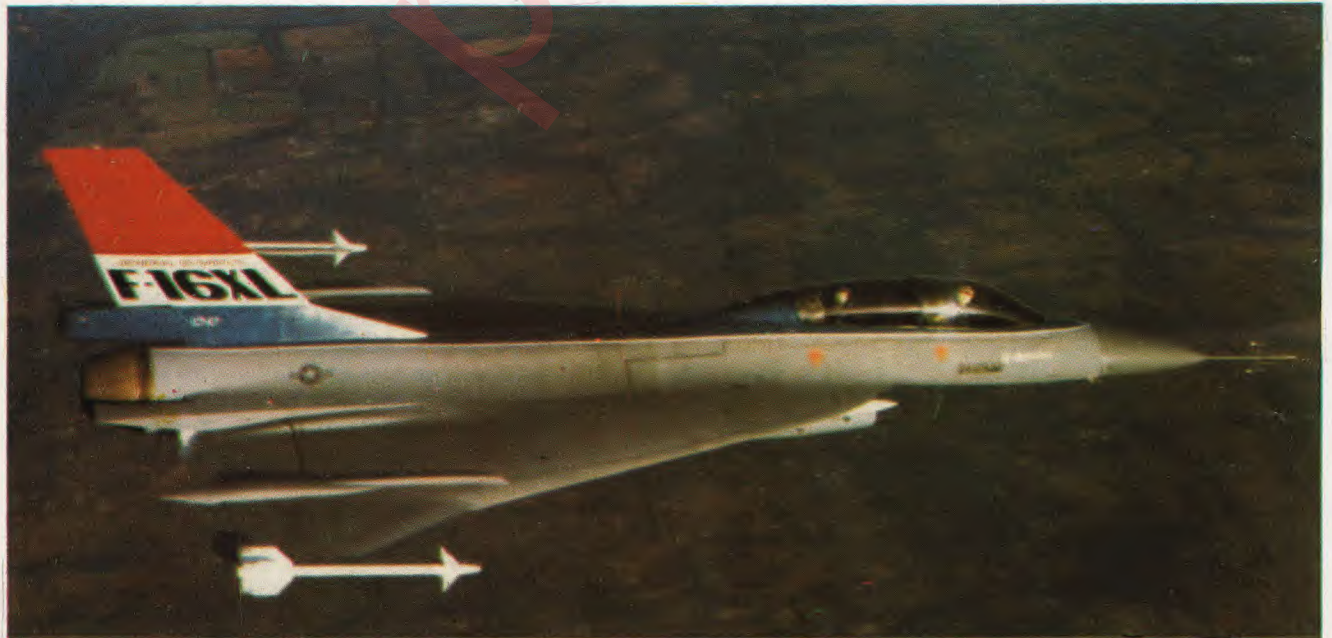
F-16 Projesi ile ABD’nin Türkiye’ye yapacağı yatırımlar

Sektör	ABD Yatırımı	İhr Teşv.	Lisans	Ortak Yat.
Madencilik		X	X	
Dericilik	X			X
Sağlık Gereçleri	X	X		X
Elektronik			X	
Tarımsal Ürünler	X	X	X	X
Et Paketleme	X		X	X
Hayvancılık Ürünleri			X	
Tekstil		X		
Şarapçılık		X		
Alüminyum Alaş. Üretimi		X		
Seramik		X		
Gübre Girdileri		X	X	
Sanayi Girdileri			X	
Motosiklet	X	X	X	X

Orta Doğu ülkelerinin gereksinimin büyük oranda karşılayabilecek bir düzeye ulaşacaktır. Bu projelerin devreye girmesiyle Türkiye, uluslararası sanayi ve ticaret işbölümü içinde yeni bir misyon üslendiği gibi, yakın yıllarda büyük önem kazanan tarımsal sanayi ile ülkemizde değeri artmamış olan madencilik sektör yatırımları ile ekonomik coğrafyasını değiştirebilecektir.

Sözkonusu anlaşmanın bundan son-

raki aşamalarında yapımcı ABD firmaları salt üretici ve teknik danışman konumunda kalacak, anlaşmanın 10 yıllık uygulama süresi ise ABD hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı arasında yürütülecek. Bu açıdan özellikle yabancı sermaye yatırımları paket proje içinde Türkiye’ye geleceğinden, söz konusu yatırımlar 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Koruma Yasası’nın da ötesinde bir güvence almış olacaktır.

ambalajda güvence

alüminyum folyo

- Rutubet ve kokuyu geçirmez
- Taze muhafaza eder
- Işık geçirmez
- En iyi iletkenidir
- Dekoratifdir
- Kolayca şekil verilir

NASAS

ALÜMİNYUM SANAYİİ ve TİCARETİ A.Ş.

Merkez: Büyükdere Cd. No: 48 Kat 4-5-6 Mecidiyeköy - İstanbul Tel: 166 33 00 (Santral) Folyo Paz. Tel: 166 96 49
Teleks: 26 140 Alme -TR (İhracat Müd.) 24 890 Onca -TR Tel: Alüminyum - İST.
Ankara İrtibat Bürosu: Güniz Sokak No: 29/5 Kavaklıdere - ANKARA
Tel: 28 15 06 - 28 14 54 Teleks: 43 245 Alan - TR

KÜLTÜR, SANAT VE ESTETİK HABERLEŞMENİN ÖNEMİ ÜZERİNE

Haşmet ZEYBEK

İnsanlar, yatacına; güncel ve güdüsöl organik varlığını devam ettirecek bilgiden; dikeyine tarihsel ve entelektüel olarak, geçmişten geleceğe uzanan yol üzerinde merak ettikleri, ilgi duydukları konular üzerinde bilgi edinirler.

Bilgi birikimi iki türde sağlanır:

- 1- Düz haberleşme ile,
- 2- Estetik haberleşme ile..

Öğrenmenin sıkıcılığına karşı, öğrenmeyi ve düşünmeyi keyifli ve eğlenceli kılmak için, haberleşme estetik kuramlarına başvurulur. Böylece dolaylı sanatsal (artistik) haberleşme ve sanat ürünleri ortaya çıkar.

Gılgamış'tan İlyada'ya, Homer'den Tolstoy'a kadar savaş anlatılmaktadır. Yalnız her dönemin estetiği farklıdır. Ama özündeki insan dramı aynıdır.

Silahların teknolojik ve ona dayalı ideolojik gelişimi bir an gözardı edilirse; Filistin hâlâ kutsal kitaplardaki Filistin'dir. Binlerce yıldır durmayan din savaşları sürüyor gibidir.

Hele Akdeniz, yine aynı Akdeniz, İsa'dan önce bilinen iki dünya vardı: Roma dünyası, Mısır dünyası. Bu iki dünya Akdeniz egemenliği için çarpışıyordu.

Roma'ya göre; diğer ülkeler Cesar'ın cebinden dökülmüş bozuk para gibidirler. Bugün ise, devletler yer değiştirmiştir. Cezarizm olanca kıyıcılığı, yakıcılığı, yıkıcılığı ile hüküm sürmektedir.

İşte tarihten kaynaklanan güncel paralellikler binlerce yıllık, binlerce yazılı-sözlü destanı, efsaneyi, masalı bize miras olarak bırakıyor. Onun için diyoruz, "Geçmiş olmayanın geleceği olmaz" diye...

Biz konumuz gereği estetik haberleşmeyi gündeme aldığımız göre, basitten-karmaşığa, ilkelden-gelişmişe doğru, estetik haberleşme araçlarına bir göz atalım.

TIYATRO

İnsanın varoluşuyla var olan; oyun oynama güdüsü ile de kendisini estetik olarak kabul ettiren tiyatro, en eski kitle haberleşme ve iletişim aracıdır.

ANA BİLİM SANAT DALIDIR.

Özellikle yazılı ve sözlü dramın babasıdır.

Bilinen iki destan Gılgamış'tan İlyada'ya, Oğuz-Name'den Mitolojiye tek kişilik ozan anlatımıdır. Başlı börtü, sırt kürklü, eli kopuzlu ozanlar...Oğuzların en eski rahipleridir. Ülkenin sahipleridir. Sahirleridir. Ve de şairlerdir. Boylara ve oymaklara göre isim alırlar... (Tonğuzlarda: Şaman, Kırgızlarda: Baskı, Altaylarda: Kam). Oymaklararası haberleşmeyi sağlardı. Şiirlerinde kullandıkları hece vezni bugün aşıkaların kullandıkları hece veznidir. İşleri sadece şiir söylemek değildi. Sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik de yaparlardı. Onun için halkın arasında ozanın yeri büyüktü. Savaşta da hakanın yanbaşında ozanlar bulunurdu. Onların kopuzlarıyla çaldıkları söyledikleri, kavmin zevkini okşardı. Ayrıca hakanları, komutanların kahramanlıklarını onlar terennüm ederlerdi...

Ölüm-dirim ayinleri, semadaki mabutta kurban kesmek, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, fena cinler tarafından gelen fenalıkları defetmek, ölümlerin hatıralarını yaşatmak, hepsi ozanlık göreviydi. Böyle köklü toplumsal görev, böyle köklü bir şiir geleneği oluşturdu.

Biz bu ayinleri-törenleri v.b. birer tiyatro olarak gördüğümüzde, halkın tiyatrosuna önem vermediğimiz için bunları anlatıyoruz. Elbetteki Oğuzların sözlü nesir destanları da vardır. İlk destan Oğuz-Name'dir. Günümüz sanatı kadar dramatik yapısı sağlamdır.

Ele alalım bir hikayeyi: "Tepegöz denilen bir şahıs, Türklerin başına beladır. Memleketi harap etmiş, ulularını tepelemiş. Olağanüstü çirkin, ahlaksız, iğrenç bir adamdır. Tepesinde de birçok gözü vardır. Bunun anası ulu denizlerin perisiymiş. Onun için de buna ne kılıç, ne kargı geçmezmiş. Babasının külahı ise başını tamamen örtecek şekilde on koç derisindenmiş..."

İşte birinci sınıf çizilmiş kötü adam tipi. Elbette bunu tepeleyen kahraman olacaktır. Hangi estetik kuralla işlenirse işlensin, bu çatışma bir sanat ürünüdür...

Türkler Türkmenleştikten, İslamlaştıktan sonra Ozanın ismi değişir, Meddah olur... Çünkü, konuları arasına sohbet, muhabbet, Muhammet girer, Ahmet, Mehmet de Muhammet'den gelir. İyi ahlaklı, övünümüş, methedilmiş demektir.

Ozan anlatımı, destan geleneği, bir de meddah öğretisiyle birleşince, sözlü destan anlatımı güçlenmiştir. Dede Korkut hikâyeleri, Battal Gazi Destanı v.b. Hikâyeci-Aşıklar bir düsturun, bir öğretinin emrine girmişler, mezheplere ve tarikatlara bölünmüşlerdir.

Özellikle Selçuklu kargaşasında nasibini alanlar da olmuş, kelleyi verenler de...

Mezheplerin ve tarikatların, mürşitlerin ve şeyhlerin fikirlerinin yayılmasında en büyük etken meddahlar olmuştur. Biz buradaki Ehlî-Tasavvuf ile Ehlî Şehr arasındaki kavgaya değil, bıraktığı kültürel ve sanatsal mirasa bakacağız.

Bu köklü gelenek düzenli Osmanlı ordusunda da sürdü. Bir süre sonra meddah yorulunca yerine komik çıkarmak adet haline geldi. Bu ise, Antik Yunan tragedyâ yazarı AİSKHILOS'un (İ.Ö. 525-456) koroyu azaltarak, oyuna ikinci bir oyuncu katarak diyalogu başlatması gibidir.

Komik iki nedenle ortaya çıkardı: Bir, meddah dinlensin diye. İki, Ehlî Tasavvuf olan meddahın "anlatıkları anlaşılıyor mu" kaygısı ile sohbetin seviyesini ölçmemek için. Çünkü, Ehlî Tasavvuf'ta: Herkese alabileceği kadar vermek esastır. Allah kuluna eziyet etmez. Alamayacağını veripte çıldırmanın anlamı yoktur.

Bu ilke modern bilimdeki; "Somut şartların somut tahlili"ne eşittir. Veya dönüşmesidir.

Böylece meddah'ta ilk bölünüş gölge oyunlarından başlar. Hacivat, döneminin okumuş-yazmış bilgi kişisidir. Karagöz ise, herşeyi yaşam deneyinden öğrenmiş, halktan kişidir. Birisi teori, birisi pratiktir. Birbirini tamamlar. İkisi de birbiri içindir. Aralarındaki çatışma da bilgiyle-deneyim çatışmasıdır. Canlılığını da, yaşamını da buna borçludur. Doğmacası da güncelliğinden, metinsizliğinden gelir. Yoksa söylenmiş tekrarlayarak, sözlü metin haline gelmiş esprileri tekrarlayarak Dogmaca (Tuluat) olmaz. Karagöz'ün kişilere uygulanması, perdeden ortaya alınması, Orta Oyunu'nu doğurmuştur. Hacivat-Pişekar, Karagöz-Kavuklu olmuştur. Öbür tipler tip olarak kalmıştır. Bazen yenilenecek, bazen tekrarlanarak günümüze gelmiştir.

Nihayet için için ekonomik olarak çürüyüp, payandasız duramaz hale gelen Osmanlı İmparatorluğu'nun 1839 Gülhane Hattı Hümayunu ile Batıya dönmesinden, elsiz kolsuz teslimiyetinden sonra metinli Batı tiyatrosu giridi (1860)... Ve bundan on yıl sonra da (1872) ilk Türk romanı yazıldı... Mizah dergileri çıktı... Özellikle gazetelerde Batı romanları adapte edilip, tefrika edilmeye başladı.

Geleneksel kültürün altında yatan meddah geleneği, halkçı yazarların ve yazıların, özellikle romanların yakasını bırakmadı.

Hani, Göktürklerin başı borklî, sırtı kürklî, eli kopuzlu Ozanları, Türkmenlerin eli sopalı, omuzu mendilli, keçe külahlı meddahı olmuştur ya... Jöntürklerin de başı fesli, eli kalemli meddahları olacaktı elbet. Bu geleneği Ahmet Mithat Efendi'den iyi kimse sürdüremezdi.

Dönüşümün kültürü kavranamadığı için, geleneksel tiyatro ile Batı tiyatrosu karşı karşıya olagelmıştır bugüne değin. Hatta o kadar ileri gidilmiştir ki;

birincisini savunan gerici, ikincisini savunan ilerici olmuştur. Bizde çoğu zaman ileri-geri kavgası ya bir horoz düvüşü ya da bir post kavgasıdır.

Oysa birinciler geleceksiz bir geçmiş, ikinciler geçmişsiz bir gelecek istemektedirler. Birincilerin başı yok, ikincilerin gövdesi... Sonuç olarak ikisi de ölüme mahkum... (Bu olay bütün kuruluş ve kurumlar için geçerlidir. Tiyatro toplumun barometresi olduğu için tiyatrodan anlatıyorum. Diğer ülkelerde de kültür hareketleri tiyatrodan başlamadı mı?.. Proleter Kültür, Büyük Proleter Kültür Devrimi vb.)

Oysa geçmişin kültürüne de, yabancı kültüre de besinlere uyguladığımız yöntemi uygulamalıyız. Yararlı olanı alıp sindirmeliyiz, zararlı olanı posası ile birlikte atmalıyız.

Bu yöntem "Halkçılık" ilkesine dayanılarak, Halkevleri ve Halkodaları'nda uygulandı. Millî devletin kültür ayaklarını oluşturdur. Millî kültür böylece gelişip yayılma olanağı buldu. Ne yazık ki, bu hareket sonunda boğuldu. Sonunda Batı tiyatrosu "çağdaş seviye" adına resmileşti. Bir süre sonra da aktarma ve çeviri kültürü ile yapay bir aydın kültürü haline gelip halktan koptu.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'na dayanan yabancı kültürü teşvik, yabancıların pek hoşuna gitti. Bu tür yabancı ve yabancı kültür hayranları, bürokratlar durdurulamaz bir yükselişe geçtiler. Bu iş öylesine cıfcaflı, öylesine kolay, öylesine risksizdi ki; herkesi memnun etmenin tek yolu oldu.

Özellikle yabancı elçilik memurları resmi tiyatroların Dramaturgları haline geldiler. Bu iş öylesine gelişti ki; yerli eserler sakıncalı görülmeğe başlandı. Sessiz bir yasaklamanın yolu tutuldu.

Çünkü, köklü geleneğine dayanması, millî, bağımsız, demokrat bir tutum alması haklı olarak yabancıların hoşuna gidiyordu. Yabancıdan çok yabancılar da yasaklamayı uygun görüyorlardı.

Bu şuna benzer: Hastalanacak diye yerli buğday ekmemeye. Buğday ekilir, Mımil da olur, Kinacık da. Hastalığı ile mücadele edilir. Bu "Nasil olsa öleceğiz, ne diye doğduk" demeye benzer.

Resmî, yarı-resmî tiyatro yöneticilerine söylüyoruz: Korkunuzdan, çıkarıcılığınızdan, darkafalılığınızdan dolayı Türk kültürüne ihanet etmeyin. Koca bir ırmak olan kültürümüzü kendi festinizin aldığı kadar sanmayın.. Akışkan, dönüşken kültürü dondurmayın.

(Ömek: Çok şey biliyormuşçasına bu beşik ulemalar Direklerarası vaveylası koparırlar. Özellikle Ramazan boyunca aynı yerlerde aynı şeyleri yazarlar. Toplam sekizi bulmaz bozulmuş Fransız vodvili ve birkaç İtalyan kantosunu ve de Tanzimat yaşamını, halkın yaşamı sanıp, halkın kültürünü katlederler. Sabahtan akşama iğnenin deliğinden manda geçirmeye çalışırlar. Ve bu tatlı su Frenkleri için Ramazan, bir toplumsal dayanışma değil, yağlı lokma yutulacak ziyafetlerdir. Önce şu öğrenilsin: Kültür adamlığı sofraya satsatacılığından vazgeçerek olur. Dünya zevkından vazgeçerek olur.

Çürü cefa çekerek olur. Halk ile kader birliği ederek olur. Yunus gibi olur. Mevlana gibi olur. Köroğlu gibi olur. Şu geçmiş kültür adamlarından birazcık örnek alın ne olur.)

Bir toplumun demokratikleşmesi, o toplumdaki kişilerin demokratlaşması ile olur. Bu da tiyatrosunda temsil edilen tiplerin zenginleşmesi ile olur. Bir ölçüde çok partili demokrasi demek, çok kişili tiyatro demektir.

Edebiyat Sosyolojisi açısından da bu böyledir. Bir de işin diksiyon ve fonetik yanı vardır. Bir ulusun tiyatrosu, o ulusun dilinin en iyi konuşulduğu yerdir. Dil ki; insanlar arasında fikir alışverişini sağlar. İnsanları yetkinleştirir. Anlaşamayan, uzlaşamayan insanlar fikir anarşisinin kurbanı olur.

Bir toplumdaki baskı gruplarının, zümrelerinin, sınıflarının bir temsilde temsili, parlamentoda temsilinden daha önemlidir. Birinciler kalıcı, ikinciler geçicidir. Böyle ağır oturaklı, kişileri, karakterleri okka döven bir temsilde, işçi işçiliğini, işveren işverenliğini, memur memurluğunu, amir amirliğini bilir. Kimse kimsenin adına konuşamaz, herkes kendi adına konuşur. Çünkü, seyirci onun nasıl davranması gerektiğine hakemdir.

Nitekim demokrasi de baskı gruplarının uzlaşmasıdır. Birinin diğeri üzerindeki tahakkümü rejimin adını değiştirir. "Benim düşüncem şu" demekle olmaz. Senin düşünceni bulduğun ortam ve üretim ilişkilerin belirler.

İşte günümüz Türk tiyatrosunun yüklü gündemi. Halkın gündeminde ne varsa, tiyatronun gündeminde de o olmalıdır. Ve tiyatro halktan kopmamalı, halkın evi olmalıdır.

Çünkü: Yaygınlıkla saygınlık ters orantılıdır.

SİNEMA

Bir ömürlük ömrü olan sinema, yaza yaza bitiremediğimiz tiyatro malzemesinin üzerine oturdu. Tepe tepe kullandı. Denebilir ki; tiyatronun binlerce yıldır biriktirdiği edebiyatı bir anda yaygınlaştırdı.

Çünkü birbiriyle ortak noktaları vardı. Başta dram, sahne, diyalog v.b...Bu yüzden de birbiriyle çok yakın ve de çok uzaktılar...

Tiyatro ne kadar saygınsa, sinema o kadar yaygındır. Kısaca denebilir ki; birisi elitise bir sanat, birisi poplilise bir sanat..

Sözü anlatımdan gelen toplumumuz, bu görsel anlatıma geçmede hiç zorluk çekmedi... Dinleme geleneği, seyretmek geleneğine dönüşüverdi... Böylece geniş kitleler, hiç mi hiç okuma alışkanlığı edinemediler...

İlk roman 1872'de yayınlandı.
İlk film 1914'te çevrildi.

Milli edebiyatın romanlarını okumadı ama, filmlerini seyretti. Sinema klasikleri izlenerek derhal yerleştirildi. Buna bir çeşit millileştirme de denilebilir. Bu bir kültür-ten bir kültüre dönüştürme günümüze kadar sürdü...

Şimdi tekniğinden başka hiçbir sosyal içeriği olmayan yabancı filmler artık dönüştürülemez hale geldi. Çünkü, bizim toplumumuzdaki sosyal gelişmeye hiçbir ulus yetişemiyor. Teknik gelişmenin yanında, bir de sinema-sosyolojisi gelişmektedir.

Az sayıda film yapıldığı için halkın beğenisi ve ihtiyaçları gözönünde tutulmakta, bu sinemamızı nitelik ve nicelik olarak geliştirmektedir. Bu olumlu noktaya geliste birçok etken rol oynamaktadır.

- a) Televizyonun sinemayı tali hale getirmesi (gazeteye karşı teksir makinası gibi..),
- b) İşletmeci avanslarının kalkması,
- c) Videonun yaygınlaşması,
- d) Yıldız yaratamaması v.b.

Bütün bu etkenler sinemaya bir ağırbaşlılık, bir saygınlık getirdi... Artık seçkin duygularla çalışan, seçkin filmler seçer seyirci. Onun için de uzun ve nefesli çalışma gerekir. Nitelikli filmler de ancak böyle meydana gelir.

VIDEO

Hiçbir coğrafi engel tanımayan video, alabildiğine gelişiyor. Kendisinden önceki tüm görsel sanatların ürünlerini kullanarak, en ücra köşelere bile ulaşıyor. Şu an daha durup oturmuş değil. Şu an, yaygınlaşmanın vurdumduymazlığını yaşıyor.

Ergeç toplumumuzdaki demokratikleşme ile birlikte rengini ve yerini alarak, ağırbaşlı, güvenilir, estetik haberleşme aracı olacaktır.

Şu gün için her türlü seçimini birbirine karıştıran hafızasını kaybetmiş kitlelerde videokolikler türemektedir. Nicelik ve nitelik gözetmeksizin ne bulursa seyredenler yetişmektedir. Bunlar arasında bir gecede altı kaset seyredenler de vardır.

Ancak, video sürekli ve süreli yayınlar yapar hale geldiği zaman yerini alacaktır.

Çünkü, her türlü tartışma, kişi, kurum gider, ürün kalır. Bugünü yarına ürünler ulaştırır. Kültürleri ürünlere dönüştürür. Onun için cesur olalım üreticiden ve üründen korkmayalım.

Videonun kendi estetiği ile kendi ürünlerini üreteceği günleri bekleyelim...

"Bakalım ayneyi devran ne gösterecek."

Akbank dünyanın en büyük 500 bankasından biri arasında yer alıyor.

Akbank ülkemizde olduğu gibi dünyada da
hızla büyüyor, gelişiyor.

Akbank'ın ülke bankacılığındaki saygın yeri
ülke ekonomisi için vazgeçilmez niteliği
artık dünyaca biliniyor, onaylanıyor.

Uluslararası ciddi bankacılık dergilerine göre,
Akbank dünyanın en büyük 500 bankasından biri.

Ayrıca Akbank özkaynak artış hızı
açısından da dünya ikincisi.

Akbank'ın gücü güveninizden kaynaklanır.

AKBANK
"Güveninizin eseri"

KİTAP TANITIMI

TÜRK İŞÇİLERİYLE İLGİLİ ALMANYA'DA İKİ YENİ YAYIN:

Prof. Dr. Ali Sait Yüksel

Marmara Üniversitesi

1. AUSLÄENDER-Die Verfeimten Gäste, Christian Habbe (Hg). Spiegel-Buch, Spiegel Verlag, Hamburg 1983, 224 sahife

2. ZWISCHEN INTEGRATION UND RÜCKWANDE-
RUNG: Türkische Wohnbevölkerung in der Bundesrepublik
Deutschland-Tagungsbericht des ITZ. Innovationsförde-
rungs-und Technologietransfer, Willi Bredemeir/Roland
Hofmann/Faruk Şen (Hrsg.), Verlag Türki, Eintrachtstr.
10-12 5 Köln-1983, 104 sahife.

Son on yılda çeşitli yönleriyle Türk kamuoyundaki güncel-
liğini yitirmeyen konulardan biri de yurt dışına göç olayıdır.

Birkaç yıl öncesinden Alman ekonomisinde de yaşanan
durgunluk ve belirli orandaki işsizliğin ortaya çıkmasıyla
konu sür'atle bir başka yönde gelişmeye başlamış ve özellikle
Alman kamuoyunda yoğunlaşan Türk işçilerinin çalıştırılma-
larına karşı tepkiler, Alman makamlarınca Türk uyruklulara
vize konması ile resmi bir niteleşme bürünmüş ve yüzyıla varan
Türk-Alman dostluğu kavramı etrafında ilk kez Türk kamu-
oyunda da ciddi kuşkular dile getirilmeye başlanmıştır.

Tanıtacağımız iki yayın, bu konuda iki tarafın sorunlarını
da kavrayan ve dile getiren yazılardan oluşmaktadır:

I. Ünlü Spiegel dergisi kitap dizisinde yayınlanan kitabın
editörlüğünü C. Habbe yapmakta ve kitabı tanıtan kapak
yazısında şunlar belirtilmektedir: "Federal Almanya'da beş
milyon yabancı yaşamaktadır. Bir zamanların istenen misafir
işçileri bugünün istenmeyen yabancıları oldular. Eski başba-
kan Helmut Schmidt 1980 yılındaki bir hükümet açıklama-
sında "İyi komşular olabileceğimizi ve olmak istediğimizi
gösterelim" bildirisinde bulunmuştu. Hristiyan Demokrat İç
İşleri Bakanı Friedrich Zimmermann için bunlar daha sonra
"vücudun yabancı organı" oldular. Editör Christian Habbe ve
yazar arkadaşları bu kitapta şu konuları yazdılar ve
incelediler:

. Gittikçe gelişen yabancı düşmanlığı ve Bonn'un çözümsüz
yabancılar politikası çıkmaz sokağı,

. Yabancıların kendi aralarında (bir zaman Yahudilerin
Getto'ları gibi) oturmaları, günlük yaşamda, okulda, azalan
iş yerlerinde yabancıların toplumdan izole edilmeleri,

. Bir buçuk milyonluk Türk'ün topluma uyum engel ve
şansları,

. Alman yabancılar hukukunun ayırım yapıcı uygulaması ve
sığınma usul hukukuna karşı ana yasal ilkelerine uygunluk
konusunda duyulan kuşkular,

. Almanların yeni yabancı düşmanlığı, tarihsel kökenleri ve
ideolojik hazırlayıcıları,

. Düşman bir çevre karşısında yabancıların tepkileri: Kabu-
ğuna çekilme, fakat gittikçe de artan anlaşmazlığa hazırlık,

Yeni yabancı düşmanlığını en çok hisseden insanlar ola-
rak özellikle Türklere bu kitapta söz verilmiştir. Mağdur
olanlar, bu arada bir "kaçak işçi" ve sonradan katılan özel-
likle dört genç korkularını ve zorunluluklarını açıkça ortaya
koyuyorlar ve "sonradan katılan"ların varlıklarının günlük
acıklı görüntüleri konusunda bilgi veriyorlar."

Kitabın iç kapaklarındaki bu tanıtımdan başka dış arka
kapakta büyük puntolarla yarım sahifeyi taştan şu satırlar da
okunmakta: "Her iki Alman'dan birinin kendi ülkesindeki
yabancıya karşı derin bir küskünlüğü var. Yeni yabancı
düşmanlığı ile acaba eski ön yargılar yeniden mi diriliyor?
Federal Almanya, Avrupa'nın ortasında bir parça Güney
Afrika mı olma yolundadır? Pek çok politikacının, "daha az
yabancı daha az kriz" sloganı gerçeklere uygun düşüyor
mu? Sosyal barış için tehlike korkusu mu var? Almanlar ve
yabancılar bu kitapta Almanların yabancılarla ve yabancıla-
rın Almanlarla problemlerini yazıyorlar."

Christian Habbe'nin geniş giriş yazısında sonra kitap
aşağıdaki temel dört bölüm altında (bölümlerine göre sırala-
nan) yazarların yazılarına yer vermektedir:

I. Bu ülkede nasıl yaşıyorlar: (Schöps, Ertel, Esser, bir
rapor, Şen),

II. Yapabildikleri (Hukuksal ve sosyal yetkileri/Held-
mann, Rittstieg, S. Freund)

III. Niçin sevilmiyorlar? (Ön yargılar, Spaich, politikacı-
lara seçmenlerden yazılar)

IV. Tepkiler: (Kabuğa çekilme: C. Habbe/Bayer, Anto-
novic, Morten, Akçam).

Aşağıdaki kitabın bazı bölümlerinden -metne sadık-
yapılan bazı çevirilere yer verilecektir: "Gerçekten yabancı
arkadaşlar 50'li yıllardan beri "misafirperverlik"ten yarar-
lanmaları için değil, aksine devlet tarafından işletmelerin
çıkarlarına uygun olarak, hiçbir Alman'ın artık yapmaya
hazır olmadığı, ağır tehlikeli, sıkıcı, alçaltıcı ve düşük ücretli
işleri görmek üzere sistemli olarak istendiler... Sanayi işlet-
melerinde yabancıların uğradığı bildirimi zorunlu kaza
oranı % 19,5 iken Almanlarınki % 11,4. Böylece yabancıların
riski büyük işlerde çalıştıkları bulgusu ortaya çıkmaktadır"
(Esser, s.60). Heldmann makalesinde bugünkü Alman

yabancılar yasasının temel hükümlerinin aynen 27.4.1932 tarihli Prusya polis tüzüğünden alınma olduğunu maddeleri karşılıklı sıralamak suretiyle göstermektedir. (s. 96). Freund makalesinde şu satırlar okunmaktadır: “Almanya’da son yıllarda yabancı düşmanlığı açık bir şekilde artmıştır. Frankfurt çevresinde bir küçük lokalin girişinde aynen şu cümlelerin yazılı olduğunu ben gözlerimle gördüm; ‘Köpekler ve Türkler giremez’” (s. 122). “..Almanların yeni Türk düşmanlığı, artık Türkiye’de de yansımaları bulmaktadır. Artık orada da “çirkin Alman” resmi çizilmeye başlanmıştır” (s. 121). Türklerin ayrı kültürün insanları oldukları da şu satırlarla ifade edilmiştir: “Türkler Almanya’da ‘sanayiini dini’ni tanınamamaktadırlar. Karşılığını beklemezsizin onlar yemeğe davet ederler, resmi bir evrakı büyük zevkle fırlatabilirler ve bir polisin ışığı, onlarda en küçük bir suçluluk duygusu uyandırmaz. Türk çocukları -Almanya’dakilere de Alman çocuklardan farklı oynarlar. Normal olarak oyuncakları yoktur, eksikliğini de hissetmezler..” (Freund, s. 128). “Türklerin söz gelimi, insanlarla irtibatı köpek ve kediden daha önemli tutan alışkanlıklarında belirgin hale gelen, bir orandaki kaba insanlıkları, rahatsız edici bulunmaktadır. Türkler köpekleri sevmeyiz. Diğer bütün Akdeniz ülkesi insanları gibi onlar hayvanlara yararlılık ve hiyerarşik açıdan bkir ilişki kurarlar: Hayvanlar, insanların yemek listelerinin zenginleştirilmesine yararlar ya da, belirli işleri üstlenirler. Bunun sonucu olarak köpekler tamamen

yararsız mahlûklardır ve üstelik İslam’da da temiz sayılmazlar.

Almanların köpeklerle duygusal bağlantıları, Türklerin son derece yadırgadıkları bir şeydir. Ne var ki, Almanlar domuz eti de yerler: Domuz yavrusu, Türk’ün gözünde çirkin bir hayvandır. Yahudilik gibi İslam da, domuz eti yemeyi yasaklamaktadır; ve kurallarına uyan bir Müslüman için, en az fısıklı jambon yediği bilinen bir kızı öpmek bile tiksindiricidir.

Doğulu kadınlar özellikle Türkler, ömür boyunca vücut temizliğine büyük bir dikkat gösterirler. Belirli aralıklarla tekrarlanan onların temel eylemlerinden biri de, yüzden ayaklara kadar sistemli bir biçimde uygulanan kıl alma programıdır. Bu Türk erkeklerin özellikle sempati duydukları bir eylemdir. Ve doğaldır ki, Alman kadınının zaman zaman bir saç alma kremiyle bacaklarındaki kılları almalarıyla karşılaştırılacak türden değil..” (Freund, s. 129).

Spaich’ta yazısında yeni yabancı düşmanlığı ile Nazi dönemi yaşananları arasında ilişki kurmakta ve şu satırlara yer vermektedir. “Geçmişteki ve bugünün çeşitli yabancılaşma tartışmaları arasında ısrarla durulan konulardan biri de “Alman kültürünün kaybedilmesi” sorunudur. Bu korkunun savunucuları gerçi ‘Neymiş şu Alman kültürü?’ sorusunu bağlayıcı biçimde açıklamakta daima güçlük çekmişlerdir: Göthe, Beethoven, Büyük Friedrich, Frankfurt sosisi, 400 yıldır gözler önündeki Köln kilisesi, ya da Ren şarabı, ya da hatta ‘Alman içtenliği’.. karısı, çocuğu, çoban köpeği.. Yabancıların bütün bunları alaşağı etmeleri, aslında tasavvuru güç bir şey. Ve bütün bu tartışmalar da, sanki milyonların ordusunun Federal vatandaşları mal, mülk ve kültüründen etmek için saldırı sıçramasına hazır izlenimi edinilmektedir.” (Spaich, s. 136). Ayrıca Alman vatandaşlarından politikacısından mektuplar başlıklı bölümde şu mektuba da yer verilmektedir: “Federal Almanya niçin bütün bu pislikleri Alman vergi mükellefi hesabına beslemek ve baştan ayağa parayla donatmak zorunda olsun? Pislik Yahudiler bugün.. (arka bölgede) sürtülmekte, tıpkı yabancı işçiler ve sığınmacılarla çingeneler gibi. Başka ülkelerde olduğu gibi karılarının rahimleri söküp alınmalı ve erkekleri hadımlaştırılmalı, çünkü onlar tahta kuruları ve fareler gibi çoğalmaktadırlar” (s. 157).

Kıftapta gerçekten okunması bazen ürperti verici bir gerçeklikle özellikle Türklere karşı düşmanlık duygularını Alman kamuoyunda çok açık biçimde eleştirilmekte ve bu tarihsel dostluğu kurtarmak isteyen Alman kamuoyunun etkili bazı çevrelerinin olumlu tutumlarının somut bir örneğini vermektedir.

2. İkinci yayın Alman ve Türk ilgili çevrelerinin birlikte katıldıkları geçen yılın sonlarında Essen’de yapılan ve 4 Ruhr bölgesi üniversitesinin ortak bir araştırma kurumu olan ITZ tarafından düzenlenen seminer tebliğlerinden oluşmaktadır. Bredemeier kitabın önsözünde şunları yazmaktadır: “..Gösteren ilgi, politika ve uygulamanın özellikle “yabancı işçiler” soru alanında bilgi açlığı bulunduğunu ve bilgi sunumunun gerçekten kabul gördüğünü ortaya koymuştur. Koşul o ki, bu bilgiler yeterince uygulamaya aktarılacak ve belirli ölçüde üzerinde hazırlık yapılacak durumda olsun... Bizler Essen toplantıları sırasında ayrıntıdaki bütün anlaşmazlıklara karşın, somut sonuçlara varabildik. Sendika lideri Vetter’in, yabancı işçi sorunlarıyla görevli Funcke’nin ve Avrupa parlamentosu üyesi Peters’in metinlerini dikkatle okuyanlar, genel çevrede amaçlanan uyuşmanın sağladığını

görecektir: Seminerimizin "Bütünleşme ve dönüşte uyum arasında" başlığı yanlış tanımlanmıştı. "Dönüşte uyum" taslağı tutmamıştır. "Bütünleşme" ile "Dönüşte uyum" arasında üçüncü bir yol yoktur. Bütünleşme'nin de, başka seçeneği bulunmamaktadır."

Kitapta bildiri katkıları olanlar Funcke, Vetter, Peters, Esser, Thraenhardt, Akçaylı, Şen, Hofmann, Üçer-Breuer olarak sıralanmakta, panel katkıları da ayrıca da Haan, Goebels, Reichling, Frey, Boos-Nünning, Mehrlaender olarak anılmaktadır.

DAHA SESİMİZİ DUYURMADIK

Arzu Cem

Psikolog

Daha Sesimizi Duyurmadık, Avrupa'da Türk İşçi Çocukları/Gündüz Vassaf/Belge Yayınları/Ocak 1983/202 sayfa.

Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Gündüz Vassaf'ın Avrupa'daki Türk çocuklarına ilişkin bir incelemesi.

Yazar, 1981-82 akademik yılını Türk işçi çocuklarına ait bu çalışmayı yapmak üzere üniversiteden görevlendirilmiş. Araştırmayı ise UNESCO finanse etmiş. Yazar, bu incelemesinde -aslında inceleme yerine gözlemler ve bu gözlemlerin ışığında yapılan tartışmalar demek daha doğru olur- bugüne kadar değinilmemiş bir konuyu ele alıyor. Zaten yazar, kitabı yazma amacını açıklarken, "konunun önemi, işçi çocuklarına ilişkin herhangi bir kitabın şimdiye kadar Türkiye gibi işçi gönderen bir ülkenin bilim adamı ya da düşünürü tarafından yazılmamış olması", diyor.

Kitap bir sohbet havası içinde kaleme alınmış. Vassaf'ın deyimi ile "psikolog Evliya Çelebi'nin düşünce ve gözlem sohbeti" diyebiliriz. Kitap iki ana bölümden oluşmakta. İlk bölümde yazarın Türk işçi çocuklarına ilişkin gözlemleri ve görüşleri yer alıyor. İkinci bölümde ise, yabancı işçi çocuklarına yönelik politikalar (işçi alan ve gönderen ülkelerde) ele alınıyor. İkinci bölümün son kısmında ise yazar, "yeni bir Avrupa"nın nasıl oluşturulabileceğine ilişkin görüşlerini açıklıyor.

Gözlemler bölümünde, Türk işçilerinin sorunlarına değinirken, tanık olduğu olayları da anlatıyor. Türk kamuoyundaki genel kanı, yurt dışındaki Türk işçilerinin dramının geçim sıkıntısı ve ırkçılıkla sınırlı olduğu yolundaydı. Oysa Vassaf, Türk işçilerinin, özellikle işçi çocuklarının tüm sorunlarını -siyasi, iktisadi, kültürel, psikolojik, cinsel, vs.- tüm boyutlarıyla inceleyerek gözler önüne seriyor. "Resimleriyle tanınan Hollandalı Rembrant aynı zamanda Amsterdam'da tren istasyonuna yakın bir alanın adı. Burası Batı dünyasının erkek orospular merkezlerinden. Sırf bu nedenle taa New York'tan kalkıp burada bir haftalığına alem yapmaya gelmiş. Amerikalı zengin eşcinsellere rastlamak mümkün. Oniki-onüç yaşlarında çocuklar Batının kelli felli efendilerine bir saatliğine, bir günlüğüne, haftalığına kiralanıyor. Kiralanan çocuklar arasında özellikle Faslı ve Türk gençleri göze çarpıyor. Almanya'da örneğin, Batı Berlin'de bu iş daha yaygın. Orada kimi Türk çocukları hergün piyasaya çıkmaktansa kendilerine sürekli erkek sevgili bulmayı, haftada birkaç kez ona gitmeyi yeğliyorlar." Kitapta buna benzer daha birçok çarpıcı örnek yer alıyor. Kitap bizlere, her yıl ne kadar işçi dövizı girdisi elde edeceğimizi hesaplamaktan öte, bu insanların sorunlarıyla artık ciddi bir şekilde ilgilenmemiz gerektiğini hatırlatıyor.

Düşünceler bölümünde ise yazar, yaptığı gözlemlerin değerlendirmesini yapıyor. Bu arada sorunların yalnızca yabancı işçilere ait olmadığını, Avrupalı gençlerin de bunlardan nasibini aldığını vurguluyor. "Kısaca suç işlemek, okula uyumsuzluk ya da işsizlik gibi yabancı işçi çocuklarınınmışçasına işlenen sorunlar gerçekte tüm Avrupa gençliğinin sorunları. Yabancı işçi çocuklarıyla Avrupa gençliği arasındaki farklılık sorunlarından çok birbirinden ayrı iki gençliğin sorunlarına olası tepkilerden geliyor."

Yazarın çözüm olarak önerdiği ise, "Yeni bir Avrupa." Tüm azınlık gruplarına farklı olma hakkı tanıyan demokratik ve çok kültürlü bir Avrupa. İktisadi olarak da, Avrupa'nın Amerika'dan bağımsızlaşmasını ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen'in gerçekleşmesini önermekte.

"Yeni Avrupa'nın oluşması, eski Avrupalılar ile göçmen işçilerin çocuklarının yeni bir sentezde birleşmeleri, temelde iki gelişmeye bağlı. Avrupa'nın Amerika'dan bağımsızlaşarak Kuzey-Güney diyalogu ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenlemesi'nde Güney'den, 3. Dünyadan yana tutum almasına ve Avrupa ülkelerinde çok kültürlü, çoğulcu, ademi merkeziyete dayalı bir demokrasinin geliştirilmesi" diyor yazar.

Yazar, sorunun çözümünde Avrupa'ya düşeni özetledikten sonra, Türkiye'nin bu sorun üzerindeki yükümlülüklerine de değiniyor. Avrupa'daki elçilik, konsolosluk gibi tüm Türk temsilcilikleri ve bankaları ile Türk Hava Yolları gibi kuruluşların bu çocuklara istihdam olanakları sağlayarak, onların sorunlarını hafifletebileceğini ileri sürmekte. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yurt içinden farksız olarak, Avrupa'ya öğretmen tayin etmesinden, oranın özgül koşullarını bilen, o kültüre adapte olmuş Avrupa'daki Türk gençlerinin görevlendirilmesini öneriyor. Burada akla hemen, Avrupa'daki Türk çocuklarının kendi öz kültürlerine yabancılaşmaları için böyle bir yöntemin uygulandığı gelebilir. Ama Vassaf bunu da düşünmüş, "bu çocuklar için Türkiye'de tatillerde açılacak yaz kamplarında, hem onların memleketi ve dolayısıyla kendi geçmişlerini ve kendilerini daha iyi tanımları sağlanır, hem de bu gençlerin Türkiye'deki yaşatlarına Avrupa'daki yaşantılarını anlatmaları, buradaki gençlerin Avrupa'yı sadece futbol takımları, seks filmleri ve tüketim mallarından değil, orada yaşayanlar açısından tanımasına yol açabilir." Vassaf'ın bu önerilerine, ciddi olarak kimsenin itiraz edebileceğini sanmıyoruz.

Bu konu üzerinde yazılmış ilk kitap olduğunu düşünürsek, konuyu tanıtmak açısından başarılı bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz. Ama okuyucu bundan sonra daha sistematik, daha somut şeyler bekleyecektir. Bu konuyu derinlemesine inceleyen araştırmalar yapılması gereği herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir.

GELİŞME STRATEJİLERİ ve GELİŞME İDEOLOJİLERİ

Cüneyt Akman

İ.Ü. İktisat Fakültesi

Gelişme Stratejileri ve gelişme ideolojileri/Haldun GÜLALP yurt yayınları/167 sayfa/350 TL.

Kitap Haldun Gülpalp'ın ikinci kitabı. Yeni Emperyalizm Teorilerinin Eleştirisi adlı ilk kitabı, kendilerini Neo-Marksizm olarak adlandıran görüşlerin eleştirisini içeriyordu. Bu görüşler emperyalizm ve azgelişmişlik konusundaki Ortodoks Marksist görüşlere alternatif olarak çıkmışlardı ve Ortodoks görüşün bazı temel kavramlarına ayrı anlamalar yükliyorlardı. Eserde Gülpalp'ın çıkış noktası evvelce zımni olarak ifade edilmiş bu farklı anlamları açığa çıkararak neo marksist kavramları Ortodoks görüş açısından değerlendirmek olmuştur. Böylece sonuçta Neo-Marksizmi, Marksizm dışı olarak niteliyordu. Gelişme Stratejileri... Birçok bakımdan bu ilk kitapla yakın ilişki içinde. Azgelişmişlik üstüne yazılı radikal literatürün gözle görülür bir dikkatle incelenmesi ve birbirini yakından etkilemiş çeşitli görüşlerin tam da bu sebepten birbirlerinin kavramlarının disiplinsiz, iyice tanımlanmamış bir şekilde kullanılmasına karşı eleştirilerinde sağlan mantık yapısı ve eleştiride kullanılan ortodoks görüşün yönteminin kullanılması.... Tüm bunlar her iki eserde de ortak.

Ancak bu kitabın tarihi ve siyasi öneme sahip iki özelliği var. Bunlardan birincisi bahsettiğimiz kavramsal karışıklığın Türkiye'de tarihsel koşullar gereği çok yoğun yaşanmış olması, kitapta görülen açıklığa kavuşturma çabasının önemini iyice artırıyor. Tarihsel şartlar Türkiye'de uzunca bir dönem çok çeşitli radikal görüşlerin aynı etiket altında adlandırılmalarına yolaçmış, bu adlandırma hatası farklı anlamların açıkça tanımlanmadan aynı kavramlara demokrasiden kolaylaştırılan bir etken olmuştur. Sosyal demokratlardan Marksistlere kadar çeşitli görüşlerin genellikle Marksist görüşlü kavramlara açık bir tanımlama yapmadan ayrı anlamlar yüklemeleri, bunların hepsinin sosyalist etiketini kullanmak durumunda kalmaları ile birlikte kavram karışıklığının Türkiye özelinde iyice vahim bir sorun haline gelmesine neden olmuştur. Gülpalp'ın kitabı böyle bir ortamda gerçekten okunması gereken bir kitap niteliğinde.

İkinci önemli özellik ise daha aktüel. Kitabın bir amacı da sol kesimin 24 Ocak kararlarıyla girilen ihracata yönelik birikim modeline gösterdiği farklı tepkileri değerlendirmek. Kararlar ertesi bu kesim ilginç fikir ve yorum ayrılıklarına düştüğü bunların şimdi de sürdüğü, üstelik Gülpalp'ın bu tartışmaya aktif olarak katıldığı hatırlanırsa, kitabın belli bir polemik değeri taşıdığı anlaşılır.

Gülpalp eserde 24 Ocağa, öncesine ve sonrasına ilişkin kendi tezlerini formüle etmekle kalmıyor, bunun yanında farklı görüşlerin hangi farklı ideolojilere dayandığını açıklamayı amaçlıyor. Böylece kavramsal karışıklığın ideolojik karışıklığa denk düşüşü ve değişik yorumların değişik ideoloji ve siyasi akımlara, değişik toplumsal

sınıflara dayandığı tezi ilk kitabı gibi bu eserinde de ana tema.

Gülpalp'e göre, 24 Ocak'ın sol için yanlış yorumu kadroculuğun düşünce tarzının bugün de bu tür yorumcuların bazılarında - Gülpalp'e göre hayli geniş bir kesim-değişik ölçülerde de olsa yaşamakta oluşudur. Gülpalp bu görüşleri 'çağdaş kadroculuk' olarak adlandırmakta. Gülpalp'ın eseri aynı zamanda bir karşılaştırmalı tarih örneği niteliğinde. Bir bütün olarak Latin Amerika'nın azgelişmişlik süreci ile Türkiye'ninkiler karşılaştırılmakta ve benzerlikler vurgulanırken farkları da işaret edilmekte. Objektif koşullardaki benzerliğin benzer fikir akımları türettiği belirtilen kitapta kadroculuğun ya da çağdaş biçimlerinin de Marksistlerin bağımlılık tezleriyle son derece benzer oldukları vurgulanmakta.

Çalışmada ayrıca çeşitli gelişmişlik-ya da azgelişmişlik-düzeylerine denk düşen yönetim biçimleri de irdelenmiş.

Değişik aşamalar için sırasıyla oligarşik, popülist, otoriter rejim şeması Gülpalp'e göre hem dışarda yaygın kabul gören hem de Türkiye'nin tarihsel deneyimine oldukça uyan bir şema. Gülpalp özellikle ithal ikameciliğinin belirleyici olduğu 1960-80 arası dönemi popülist olarak niteliyor. Ancak bu terimin o dönemde söz sahibi olması önemli siyasi güçlerin tümü için ne kadar geçerli olduğu tartışma konusu olabilir.

Belki de popülizm daha sınırlı ve dikkatli kullanılması gerekli bir kavram.

Soru uyandıran bir diğer nokta ise, Kemalist rejimin niteliğine ilişkin. Gülpalp'e göre bu rejimin ekonomik bağımsızlığı hedef alarak o güne kadar Türkiye'nin taşımak zorunda kaldığı uluslararası işbölümünün dışına çıkmak gibi bir niyeti yok "İlerici bürokrasinin" devlette sınıflardan bağımsız söz sahibi olması fikri de, Gülpalp'e göre kuramsal olarak yanlış, üstelik bağımsızlığa doğru bir dönüşümü üstlenecek bir ulusal burjuvazinin de olmadığını belirtiyor.

Ama böylece, sadece 1923 ten beri değil, 1980'den beri toplumun geçirdiği önemli değişiklik ve bunu sağlayan -pek öyle sıradan olmayan- iktidar değişiminin toplumsal nedenleri ve tabanı muğlak kalıyor. Bu konuda bazı çabalar kitapta yer alıyorsa da kitabın bütünü içindeki kavramsal ve dil açıklığı burada görülmediği gibi hacim olarakta pek az bir yer kaplıyor. Yine de kitabın aslı konusunun bu olmadığı söylenebilir de bu konuda daha kapsamlı bir açıklama yapılmadan, doğru ya da yanlış bu konuda belirli bir yoruma sahip "çağdaş kadroculuğun" eleştirisi tamamlanmış sayılmaz. Ancak Gülpalp'in çerçevesi içinde bu konu bir tutarsızlık ya ad paradokstan ziyade eksiklik ya da işlenmemişlik biçiminde kanımızca. Bu ikinci kitap Gülpalp'in birinci kitabına göre daha kapsamlı ve daha somut. Eğer daha sonraki eser de kapsam yönünden daha zengin ve daha somut olursa bu sorunlar da çözülecektir.

DÜNYA EKONOMİSİNDE BUNALIM

İ. Hayri Cem

İ.Ü. İktisat Fakültesi

Dünya Ekonomisinde Bunalım (Seçme Yazılar) / Çevirenler: Prof. Dr. Dündar Sağlam, M. Kemal Çakmak / AR Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş. / 190 sayfa.

Gazi Üniversitesi eski Öğretim Üyesi Prof. Dr. Dündar Sağlam ile ayrı üniversitede halen Araştırma Görevlisi olarak çalışan Kemal Çakmak'ın birlikte çevirip, derledikleri makalelerden oluşan bir kitap. Dünyaca ünlü 13 iktisatçının çeşitli dergilerde yayınlanmış 15 makalesi Türkçe'ye çevrilerek, okuyucuya sunuluyor. Makalelerin ortak özelliği, tümünün de 1974 yılından sonra ortaya çıkan ve Petrol Krizi olarak da adlandırılan Dünya Ekonomik Bunalımı üzerine yazılmış olmaları. Çevirmenler çalışmalarının amacını şöyle açıklıyorlar: "Ekonomi Fakültelerinde okuyan öğrencilerimizin büyük çoğunluğunun dış yayınları izleyemediği, bu nedenle dünyadaki ekonomik gelişmeleri yeterince okuyup değerlendiremediği bir gerçektir. Batı üniversitelerinde olduğu gibi öğrencilerimize ünlü iktisatçıların çeşitli dergilerde yayınladıkları makalelerin çevirisinden oluşan bir yardımcı kitap (Readings) sunma arzusu bizi bu çalışmaya yönelten neden olmuştur." Türkiye'de yabancı dil bilen öğrenci sayısını göz önüne alırsak, bu kitabın önemli bir boşluğu doldurmakta atılan bir adım olduğunu söyleyebiliriz. Benzer bir çalışma 1966 yılında İ.Ü. İktisat Fakültesi tarafından İktisadi Büyüme ve Gelişme konusunda yapılmıştı. Şüphesiz, okuyucu bundan sonra bu tür yayınların sürekliliğini isteyecektir. Bu görev ise bilim adamlarımıza düşmektedir.

Makalelerin diğer bir özelliği ise, ekonomi dalında üst düzeyde teknik bilgi birimine sahip olmayan kişilerin de zevkle okuyabileceği makaleler olması. Geleneksel İktisat Teorisinin, - ki okullarda döne döne bu teori okutulur- Dünya Ekonomik Bunalımını ve nerdeyse dünya ekonomisinde kök salan enflasyonu açıklamakta yetersiz kaldığı bir dönemde, bu makalelerin Türk okuyucuya sunulması daha bir önem kazanıyor.

Kitap iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümde bunalımın nedenleri ve gelişmesi üzerine yazılan makaleler yer alıyor. İkinci bölümde ise, bunalımın kuramsal açıdan analizi üzerine yazılmış makaleler var.

Birinci bölümde yer alan makaleler:

1) Paul M. SWEETZ, "ABD'de Ekonomik Kriz". Bu makalenin orijinali, 25 Eylül 1981'de Montreal'de yapılan bir kollekyumda "The Economic Crisis and It's Management" adı altında sunulmuş ve daha sonra, Monthly Review dergisinin Aralık 1981 (33:7) tarihli sayısında yayınlanmıştır. Yazar, makalesinde dünya ekonomik krize iki önemli olguyu ele alarak yaklaşıyor. Birincisi stagflasyon olgusu, ikincisi ise reel sermaye birikimi ve üretimin fizik faktörlerinde giderek yavaşlayan büyüme hızlarına karşın, "balon" gibi şişmekte olan finans sektörü. Makalede daha çok bu ikinci olgu üzerinde durarak, "balon"un patlama ihtimali üzerinde çıkarsamalar yapıyor.

2) Tibor SCİTOVSKY, "Kapitalizmin Yaşama Şansı Var mıdır?" 1979 Aralık ayında Atlanta'da, American

Economic Association'ın yıllık toplantısında konferans olarak verilmiş bu yazı daha sonra "Chroniques d'actualite de la Sedeis" in Kasım 1980 sayısında yayınlanmıştır. Scitovsky bu makalesinde, kapitalizmin mevcut kaynakları işletmekte gösterdiği esnekliği ve değişmelere uyum yeteneğini irdeliyor. Sistemin fleksibilitesini yitirdiğini, dolayısıyla yeni politikaların uygulanmasının zorunluluğunu vurguluyor. Yeni politikaların ise -kapitalizmin tek yaşama şansı olarak- çok selektif ve sert olması yolunda önerilerde bulunuyor.

3) Harry MAGDOFF, "Uluslararası Ekonomik Bunalım ve Üçüncü Dünya" Monthly Review dergisinde yayınlanan bu makalede yazar, Uluslararası Ekonomik Bunalımı hem merkez (metropol) hem de çevre (perifer) açısından incelemekte ve aralarındaki etkileşimi açıklamaya çalışmaktadır. Merkezdeki bunalımın portresini ABD'yi örnek alarak çizdikten sonra, merkezdeki bu gelişmelerin Üçüncü Dünya Ülkeleri üzerinde yarattığı olumsuz etkileri Latin Amerikayı örnek alarak inceliyor.

4) M. Robert MARJOLIN, "Avrupa'nın Ekonomik Kalkınması, 1974 Duraklaması ve Gelecekteki Gelişmesi". 27 Kasım 1980 günü, Avrupa Toplulukları Komisyonu Eski Başkan Yardımcısı Prof. Robert Marjolin, Yüksek Banka Etütleri Merkezi (CESB)'nin davetini kabul ederek bir konferans vermiştir. Makale bu konferansın tam metninden alınmış ve La Revue Banque'nin Şubat 1981 sayısında yayınlanmıştır. Yazar makalesinde, 1974-1980 arası dönemi ele alarak geçmiş yıllarla kıyaslamasını yapmakta, bu dönemin çelişki ve özelliklerini geçmiş dönemle karşılaştırmaktadır. Daha sonra ise, bu dönemde gözlemlediği eğilimlerin gelecek yıllarda da devam edip etmeyeceğini tartışmaktadır. Enflasyon, enerji ve üretkenlik ile ilgili sorunlara değindikten sonra, radikal diyebileceğimiz önerilerde bulunmakta.

5) Prof. Moses ABROMOVITZ, "Orta Yolda Ağır Aksak Giderken". Bu makale, Abromovitz'in 1980 yılında Amerikan Ekonomik Derneğinin yıllık toplantısında yaptığı açık konuşmasından alınmıştır. Makalede, devletin ekonomik yaşamda yeri tartışıldıktan sonra, yaşanan bunalımın, üretkenlik artışları ile aşılabileceği yollu bir tartışmaya girmekte ve sistemde yeni reformların gerekliliğine işaret etmektedir.

6) Harry MAGDOFF ve Paul SWEETZ "Amerikan Kapitalizminin Derinleşen Krizi". Makale, Sweetz ve Magdoff'un "The Deeping Crisis of US Capitalism" adlı kitaplarının önsözünden alınmıştır. Kitap 1981 Eylülünde yayınlanmıştır. Yazarlar, adı geçen kitabın önsözünde, Amerikan Ekonomisinin yaşadığı krizi özellikle Mali Krizi incelemekte ve finans sektöründeki "balonlaşmanın" bir gün patlayabileceğini ileri sürmektedirler.

7) Pierre PASCOLLON, "Kapitalist Ülkelerde Büyüme ve Durgunluk". Yazının bu makalesi, Reflets et Perspectives de la Vie Economique (Bruxelles)'in 1978 Aralık sayısında

yayınlanmıştır. Yazar bu makalesinde, 70'li yıllarda, ekonomik ve sosyal yaşamda ortaya çıkan durumları incelemekte ve alınması gerekli önlemlerin analizini yapmaktadır. Yazar, müdahaleci idari yöntemler yerine piyasanın görevini iyileştirici, otomatik politikaların gerekliliğini vurguluyor ve krizin para ve kredi bolluğundan çıktığını ileri sürerek, kısıtlayıcı para politikasını en iyi politika olarak gördüğünü belirtiyor.

8) Prof. J. CHEVALIER, "Koruyucu Müşfik Devlet Fikrinin Sonu". Amiens Üniversitesi Profesörlerinden J. Chevalier'in bu makalesi, 1980 Martında La Revue Projet dergisinde yayınlanmıştır. Devletin iktisadi yaşamdaki rolünün kronolojik bir incelemesi yapıldıktan sonra, devletin büyüyen kriz karşısında aktif tavır alamaması eleştiriliyor ve buradan kalkılarak devletin yetkilerinden bazı fedakârlıklar yapmasının zamanı geldiğini ileri sürüyor. Hükümetlerin fiyatları serbest bırakmış, kambiyo kurunu libere etmiş, çeşitli yetkilerini azaltmış gibi görünmesine rağmen, örtülü yollarla hâlâ eski yetkilerini muhafaza etmekte direndiğini öne sürerek, ekonomik birimlerin sorumluluk duygularını, inisiyatif güçlerini yeniden tesis edebilmek için devletin bazı yükümlülüklerinden feragat etmesini öneriyor.

İkinci Bölümde Yer Alan Makaleler.

1) Robert M. SOLOW, "İşsizlik Teorileri Üzerine". Solow'un bu makalesi, American Economic Review'un 70 (1), Mart 1980 sayısında yayınlanmıştır. Yazı, American Economic Association'ın 1979 yılındaki yıllık toplantısında yapılan açılış konuşmasından alınmıştır. Çeşitli işsizlik ve emek piyasasıyla ilgili teoriler irdelendikten sonra, Solow kendi görüşlerini Pigou'dan alıntılarla destekliyor. Araştırmanın sonunda vardığı sonuç emek pazarının dengeden uzak kaldığı, ücretlerin rijit olduğu ve geleneksel ekonomi kuramlarının analize dahil etmediği çeşitli tür "sinyallerden" etkilendiği bir dönemde, makro-politikaların etkinlik şansının artmasıdır.

2) James TOBIN, "Yeni Bir Talep Politikası Üzerine". Ekonomik konulardaki Brookings Panelinin 10. yıldönümü dolayısıyla 8-9 Mayıs 1980'de yapılan toplantıda, James Tobin tarafından verilen konferansın kısaltılmış bir metni olan bu yazı, "Stabilization Policy Ten Years After" başlığı altında, Brookings Papers on Economic Activity'nin 1980 birinci sayısında yayınlanmıştır. Tobin bu makalesinde, geçmiş 10 yıllık dönemde uygulanan istikrar politikalarının ve onların teorik temellerinin bir bilançosunu çıkarmaktadır. Makalede, Tobin'in arz ekonomisi ve talep politikalarıyla ilgili görüşleri yer almaktadır.

3) Fritz MACHLUP, "Çeşitli Türden Enflasyonlar ve İstihdam Üzerinde Etkileri". Yazarın bu makalesi, La Banca Nazionale Del Lavoro, (Rome) Aralık 1978'den alınmıştır. Makalede 9 çeşit enflasyon türü tanımlandıktan sonra, her biri üzerinde durulmakta ve özellikleri araştırılmaktadır. Ayrıca bu enflasyon çeşitlerinden bazılarının istihdam ve işsizlik üzerindeki etkileri de tartışılmaktadır.

4) Gilbert KOENING, "Yeni İstihdam Teorisinin Eskimişliği (Arkaizmi)" Strasbourg Üniversitesi Profesörlerinden Koenig'in bu makalesi Euréparne (Luxemburg) Kasım 1981 sayısından alınmıştır. Koenig bu makalesinde, Keynesyenlerle monetaristler arasındaki işsizlik ve istihdam üzerindeki tartışmalara işaret ettikten sonra bunların bir karşılaştırmasını yapmakta, daha sonra ise ABD Başkanı R. Reagan'ın uyguladığı "Arz Ekonomisi"ni de tartışmaya dahil etmektedir. Yazar, "Yeni Teori" diye adlandırılan, ABD'de ortaya çıkan bu akımın özünde Keynesyen görüşlerin bir tekrarı olduğunu ileri sürmektedir.

5) Armand LEPAS, "Post-Keynesyen Düşünce". Armand Lepas'ın bu makalesi, Analyses de la SEDEIS'in Mart 1980 ve Problemes Economiques'in Mayıs 1980 sayılarında yayınlanmıştır. Yazar bu makalesinde, Post-Keynesyenlerle Neo-Klasik okulun Keynesyenlere yönelttiği eleştirileri ele almakta daha sonra ise Neo-Klasiklerle Post-Keynesyenlerin görüş ayrılıklarına dikkati çekmektedir. Post-Keynesyenlerin Neo-klasik iktisatçılara yönelttiği eleştirilerin tümünün geniş bir özeti makalede yer almaktadır.

6) Henri LEPAGE, "ABD'de Yeni Bir düşünce Akımı". Henri Lepage'nin bu makalesi 1981 Kasımında Focus'da yayınlanmıştır. ABD'de Reagan'la başlayan yeni dönemin özelliklerine dikkati çekerek, Arz Ekonomisi kavramını açmaya çalışmaktadır. "Yeni Teori"ye yöneltilen eleştirileri ele alarak, "Yeni Teori'nin verebileceği yanıtları bulmaya çalışmaktadır.

7) Lyle E. GRAMLEY, "Enflasyonla Mücadelede Arz-Ekonomisinin Rolü" ABD Merkez Bankası Yönetim Kurulu üyesi olan Gramley'in bu makalesi Challenge'in 1981 Ocak-Şubat sayısında yayınlanmıştır. Yazar bu makalesinde, 30 yılı aşkın bir süredir, hükümetlerin konjonktür dalgalanmalarını yumuşatmak için, maliye politikası ve araçlarına bel bağlamalarını eleştirmekte ve bu politikaların başarısızlığına işaret etmektedir. Gramley, Reagan'ın adını da taşıyan Arz-Ekonomisinin bazı konularda yetersiz kalabileceğini ileri sürerek, bu yetersizlikleri onarabilecek bazı önerilerde bulunuyor.

EKONOMİ ANSİKLOPEDİSİ

3 cilt halinde düzenlenmiş ,
5000 kelime ve kavramı
İngilizce, Fransızca, Almanca
karşılıkları ile veren, ülkemizde
bu konuda hazırlanmış
en kapsamlı çalışma

PAYMAŞ

Planlama-Araştırma-Yatırım-Mali İşler A.Ş.
Abidei Hürriyet Cad. Gökfiliz İşhanı Kat. 3 Mecidiyeköy/İst.
Tel. 167 03 56 - 166 81 11 - 167 77 56